

ARBITRÁRNOSŤ, METAFORA, METONYMIA

KAREL SEKVENT

SEKVENT, K.: Arbitrariness, Metaphor, Metonymy. Jazykovedný časopis, 55, 2004, No. 2, pp. 81 – 86. (Bratislava)

The non-terminological use of the notion *arbitrariness*, the ambiguity of the term *metaphor*, and the term *iconic-symbolic sign* whose attributes *iconic* and *symbolic* are not used in the semiotic meaning lead to the concept of metaphor as a non-arbitrary, iconic sign. This contradicts two pieces of evidence: the difference between languages and the existence of polysemy. The contact between linguistics and semiotics engenders the undesired contamination of notions.

Lingvisticko-semiotický pojem *arbitrárnosť* sa často chápe veľmi problematicky a diskutabilne. Značnou mierou k tomu prispel sám F. de Saussure (Kurs obecné lingvistiky, s. 98 – 99) tým, že ako arbitrárny označil nielen zväzok spájajúci označujúce a označované, ale zjednodušene aj celý jazykový znak (tu vzniká otázka, vzhľadom na čo treba vzťahovať arbitrárnosť celého jazykového znaku, s neprijateľnou implikáciou arbitrárnosti vzťahu označovaného a objektu, veci, denotátu, ktorá sa právom stala predmetom kritických výhrad napr. E. Benvenista), že sa pokúsil vysvetliť pojem *arbitrárnosť* pomocou pojmov *konvenčnosť* a *nemotivovanosť* a napokon tým (ibid., s. 160 – 161), že začal rozlišovať radikálnu, absolútnu arbitrárnosť (t. j. nemotivovanosť) a relatívnu arbitrárnosť (t. j. relatívnu motivovanosť). F. de Saussure tieto pojmy použil vo veľmi vágnom, nevyhranenom zmysle. Konfúzia pojmov mu tak umožnila, aby francúzske slovo *dix-neuf* „devätnásť“ hodnotil raz ako slovo nemotivované, raz ako relatívne motivované a napokon ako znak motivovaný.¹

Saussurov pohľad na arbitrárnosť je onomaziologický (od obsahu k forme), keď hovorí, že idea francúzskeho slova *sœur* „sestra“ nie je so sledom hlások *s-ø-r*, ktorý jej slúži ako označujúce, spätá žiadnym vnútorným vzťahom a že by ju rovnako dobre mohol zastupovať ľubovoľný iný sled, čoho dôkazom sú rozdiely medzi jazykmi (ibid., s. 98). Princíp arbitrárnosti platí aj pri semaziologickom pohľade od

¹ K obdobnému záveru dospel a na F. de Saussura ako na zdroj konfúznosti pojmov arbitrárnosť a motivovanosť upozornil J. Holeš (2000, s. 134): „Cette confusion est due en partie à l’auteur même du Cours de linguistique générale, F. de Saussure, qui distingue dans la langue l’arbitraire radical de l’arbitraire relatif“.

formy k významu. Napr. v zvukovom slede *tabl* nie je nič, čo by ho predurčovalo na spojenie s pojmom *table* „stôl“ (Le langage, 1973, heslo arbitraire). Okrem vzťahu označujúceho a označovaného sa ako arbitrárný kvalifikuje aj vzťah medzi jazykovými formami (výrazmi) a nimi označovanými javmi reality (Encyklopédia jazykovedy, 1993, heslo arbitrárnosť), medzi materiálnoú stránkou znaku a ideálnym obsahom znaku, resp. reálnou vecou ako prameňom ideálneho odrazového obsahu (Ondruš – Sabol, 1981, s. 61).

V posaussurovskej lingvistike sa nevyhranenosť pojmu arbitrárnosť sčasti traduje podnes. Ozrejmjuje sa výrazmi ako *nie nevyhnutnosť*, *nie prirodzenosť*, *nie „per natura“*, *ľubovoľnosť*, *náhodilosť*, *konvenčnosť*, *nemotivovanosť*, *nekauzálnosť*, *nie príčinnosť*, *nie vnútornosť*, *neimanentnosť*, a definíciami ako *označujúce (zvuková matéria) a označované (myslieňkový obsah) nie je spojené žiadnym vnútorným vzťahom* (podľa Saussura), *neexistencia priameho príčinného vzťahu medzi signifié a signifiant* (Encyklopédia jazykovedy, 1993, heslo arbitrárnosť), *príčinná nepodmienenosť vzťahu medzi formou a významom* (Krupa, 1990, s. 157).

Rámec týchto doterajších vymedzení arbitrárnosti nijako neprekročíme, keď princíp arbitrárnosti budeme chápať takto: sémická štruktúra označovaného neterminuje fonematickú štruktúru označujúceho, fonematická štruktúra označujúceho je indiferentná k sémickej štruktúre označovaného, inak povedané: medzi zvukovou stránkou a obsahovou stránkou jazykového znaku nejstvie žiaden kauzálny vzťah.

Originálne ponímanie arbitrárnosti podáva Š. Ondruš (Ondruš – Sabol, op. cit., s. 60): „Nedostatok vonkajšej podobnosti (metaforickosti) a vnútornej vecnej súvislosti (metonymickosti) pri symbolických znakoch nazývame v jazykovede arbitrárnosť“.² Toto ponímanie arbitrárnosti má závažné dôsledky pre hodnotenie arbitrárnosti metafor a metonymií. Keďže metafora je založená na vonkajšej podobnosti a metonymia na vnútornej vecnej súvislosti a keďže nie je zmysluplné predpokladať nedostatok metaforickosti pri metafore a nedostatok metonymickosti pri metonymii, logickým vyústením tohto ponímania arbitrárnosti je zásadná nearbitrárnosť metafor a metonymií. Túto eventualitu sa pokúsime analyzovať. Ťažiskový význam pri tejto analýze majú pojmy arbitrárnosť, metafora a metonymia.

Výklady Š. Ondruša o arbitrárnosti jazykového znaku (ibid., s. 60 – 61), najmä jeho zdôraznenie, že arbitrárnosť sa netýka vzťahu medzi znakom a jeho používateľmi ani vzájomného vzťahu medzi znakmi v danom systéme znakov, že ten istý znakový designátor môže označovať viacej vecí vnútorne alebo vonkajškovo súvi-

² Uvedené ponímanie arbitrárnosti je súčasťou výkladu o Peirceovej triáde znakov. Ikony sa javia ako metaforické znaky, indexy ako metonymické znaky, symboly ako znaky nemetaforické a nemetonymické. Obdobnú charakteristiku ikonu, indexu a symbolu podáva aj La linguistique (1972, s. 346), avšak faktická podobnosť pri ikone sa neextrapoluje na metaforickosť, súvislosť pri indexe sa neextrapoluje na metonymickosť a symbol je inštitucionalizovaným, konvenčným spojením dvoch prvkov. Významná je Ondrušova poznámka, že v jazykovede nepoužívame pre arbitrárne znaky termín symboly, ale hovoríme o arbitrárných znakoch, resp. o znakoch v užšom zmysle slova.

siacich (metonymické alebo metaforické rozširovanie významu slov), sú presným vyjadrením základu Saussurovej myšlienky a nevybočujú z vyššie uvedeného ponímania arbitrárnosti.

Pod metonymiou autor (ibid., s. 230 – 232) rozumie postup, keď ten istý designátor začne popri pôvodnom denotáte označovať dva alebo viacej takých denotátov, ktoré vecne vnútorne súvisia s pôvodným denotátom, pod metaforou rozumie postup, keď ten istý designátor začne popri pôvodnom denotáte označovať aj iné denotáty, ktoré sa pôvodnému denotátu podobajú svojou vonkajšou formou. V oboch prípadoch ide o vnútrojazykový posun jedného designátora na viacej denotátov a o lexikalizované chápanie metafory a metonymie. Rozdiel medzi lexikalizovanou a básnickou metaforou autor charakterizuje štýlovou príslušnosťou, teda nie celkom relevantným príznakom.

V. Krupa (op. cit., s. 13) metaforou chápe jednak aplikáciu starých, známych prostriedkov na nové situácie, teda ako istý prenos, jednak (ibid., s. 23) za základ metafory považuje usúvztáženie dvoch pojmových domén A (tenor) a B (vehikulum) s cieľom pomocou jednej domény (B) charakterizovať druhú doménu (A). Ide tu zjavne o dve odlišné ponímania metafory.³ Prvé ponímanie je obdobné vymedzeniu lexikalizovanej metafory, s akým pracuje napr. Š. Ondruš. Druhé ponímanie sa od neho odlišuje tým, že neberie do úvahy designátor a jeho prenos na nový denotát, ale predpokladá usúvztáženie dvoch pojmových domén, čo je postup vedúci aj k synonymii (nielen k polysémii či k homonymii), s charakterizačnou funkciou jednej domény voči druhej doméne, teda s funkciou, ktorú viaceré denotáty toho istého designátora pri lexikalizovanom ponímaní metafory voči sebe navzájom neplnia, majú funkciu pomenovaciú.

Tieto vývody možno doložiť príkladmi metafor, ktoré uvádza V. Krupa. Napr. slovo *žeriov* pôvodne druh vtáka, prenesene zdvihací mechanizmus (op. cit., s. 27). Ide tu o príklad lexikalizovanej metafory: starý, známy designátor sa použil na označenie ďalšieho denotátu, vznikli homonymné slová. Na túto metaforu sa nedá bezo zvyšku aplikovať vyššie uvedené druhé Krupovo ponímanie metafory. Možno síce s výhradami⁴ pripustiť, že pojmová doména vtáka (tenor) sa usúvztážnila s pojmovou doménou mechanizmu (vehikulum), avšak zároveň je zrejmé, že pojmová doména vehikula nijako necharakterizuje pojmovú doménu tenora.

Ďalší príklad *daždívá krajina duše* (ibid., s. 30) patrí k druhému Krupovmu ponímaniu metafory: tenor (duša) sa charakterizuje vehikulom (daždívá krajina). Táto metafora sa nedá vysvetliť vyššie uvedeným prvým Krupovým ponímaním metafory.

³ Dvojvýznamovosť termínu metafora sa vyskytuje aj v ďalších lingvistických prácach. Encyklopédia jazykovedy (1993, heslo metafora) rozlišuje básnickú a lexikalizovanú metaforu. Encyklopédia Le langage (1973, heslo métaphore) rozlišuje metaforu v klasickej rétorike (tu ide o skrátené, kondenzované porovnanie) a lexikálnu metaforu (prenos významu).

⁴ S výhradami preto, že je veľmi diskutabilné, do akej miery patria črty vonkajšej podobnosti oboch denotátov, na základe ktorých sa realizoval metaforický prenos, do ich *pojmových* domén.

Starý designátor sa síce akoby aplikuje na „novú“ situáciu, avšak nadobúda nový denotát, nejde tu o prenos designátora na nový význam, pojmový denotát designátora ostáva nedotknutý, metafora nevychádza z denotačnej domény designátora, ale z jeho konotačnej domény. V tomto zmysle sa táto metafora vlastne vymyká aj druhému Krupovmu ponímaniu metafory.

V metafore *odobral sa na večný odpočinok* (ibid., s. 70) je celé vehikulum synonymné s tenorom *zomrel* a jeho charakterizačná funkcia nie je predikačná ako v predchádzajúcom prípade, ale je kvázi explikačná. Obdobným rozborom ďalších metafor by sa dalo dospieť k určitej typológii metafor. Jej základ by mohol spočívať na opozíciách konvenčná (lexikalizovaná) vs. invenčná (okazionálna) metafora, pomenovacia vs. charakterizačná metafora, denotačná vs. konotačná metafora atď. Táto problematika však nie je cieľom tohto rozboru a nie je relevantná pre hodnotenie metafory z hľadiska arbitrárnosti.

Pri metonymii (typu *mesiac* „nebeské teleso“ a „dvanásť roka“) sme neznamenali existenciu dvojakeho ponímania obdobnú dvojakému ponímaniu metafory. Je to dané azda aj tým, že niektoré typy metonymií sa pokladajú za metafory. Porov. napr. u V. Krupu príklady z neomelanézštiny: *ai i hevi* – doslovne „oči ťažké“, t. j. ospalivý (ibid., s. 42), *mis bilong balus* – doslovne „slečna patriaca lietadlu“, t. j. letuška, *lait bilong klaut* – doslovne „svetlo patriace oblakom“, t. j. blesk (ibid., s. 43).

Určitý podklad pre spojenie podstaty ikonu s metaforou a indexu s metonymiou je daný aj tým, že metafora a metonymia sa charakterizujú ako *obrazné* pomenovania (porov. Encyklopédia jazykovedy, 1993, heslá metafora a metonymia). To je náležité azda len pri rozvitých metaforických, metonymických či kombinovaných metaforicko-metonymických výrazoch (presnejšie by sa dali označiť ako *opisné* výrazy), avšak pri jednoduchých (a najmä lexikalizovaných) metaforách a metonymiách sa ich obraznosť rovná obraznosti nemetaforických a nemetonymických pomenovaní.

Nazvať Peirceove nejazykové ikonické znaky metaforickými znakmi (Ondruš – Sabol, op. cit., s. 60) znamená zanedbať rozdiel medzi nejazykovými, medzinárodne zrozumiteľnými znakmi a jazykovými znakmi, zrozumiteľnými iba v danom jazykovom spoločenstve, a brať do úvahy iba polovicu metafory, a to vonkajšiu podobnosť, a nebrať do úvahy druhú polovicu metafory – prenos designátora na nový denotát, pretože designátor nejazykového ikonického znaku sa neprenáša na iný denotát (porov. napr. niektoré piktogramy). Vonkajšia podobnosť má pritom dva zásadne odlišné aspekty: pri nejazykovom ikonickom znaku je vonkajšia formálna podobnosť designátora a denotátu zjavná, nezameniteľná, vonkajšia podoba denotátu sa zobrazuje v designátore (v rozličnom stupni schematizácie či stylizácie); pri jazykovom metaforickom znaku vonkajšia podobnosť dvoch denotátov poskytna základ pre prenos designátora z jedného na druhý denotát bez toho, že by sa designátor formálne podobal na jeden z denotátov.

Pokladať Peirceove indexové znaky za metonymické znaky (ibid.) je rovnako problematické z hľadiska medzinárodnej zrozumiteľnosti/nezrozumiteľnosti znaku a tiež znamená opomenutie prenosu označujúceho na nové označované, ktorý pri nejazykových indexoch nenastáva.

Výraz ikonicko-symbolický znak (Sabol, 1999) má potom, v rámci východísk našich úvah, význam metaforicko-nemetaforický znak alebo prípadne nearbitrárne-arbitrárny znak. Nedá sa predpokladať, že by autor vedome smeroval k tomuto terminologickému hlavolamu. Je to len dôsledok javu, ktorý by sa dal nazvať kontaminácia pojmov.⁵ Ani prídavné meno *symbolický* nemá vo výraze ikonicko-symbolický znak svoj semiotický význam.

Arbitrárnosť vzťahu označujúceho a označovaného pri metaforách a metonymiách je nutne rovnaká ako pri vzťahu pôvodného označujúceho a pôvodného označovaného. Nejestvujú dôvody, pre ktoré by dôkaz rozdielnosťou medzi jazykmi prestal platiť pri prenesených pomenovaniach. Rozdielnosť medzi jazykmi sa prejavuje nielen v rozdielnosti fonematickej štruktúry označujúcich pre tie isté označované (porov. napr. rozličné označujúce pre *mesiac* „nebeské teleso“), ale aj v rozdielnosti pri prenášaní pomenovaní. Napr. v angličtine, nemčine, francúzštine a ďalších jazykoch nie je dvanástina roka metonymicky pomenovaná podľa nebeského telesa. Pri prenášaní pomenovaní však jestvujú medzi jazykmi aj zhody. Príčinná nepodmienenosť (nekauzálnosť) vzťahu medzi formou a významom sa teda prejavuje aj v medzijazykovej asymetrii vnútornej sémantickej derivácie.

Protichodnosť názorov svedčí o nejednoznačnosti významu používaných termínov. Zhodujeme sa so Š. Ondrušom (op. cit., s. 61) v tom, že keď ten istý znakový designátor označuje viacej denotátov metaforicky alebo metonymicky súvisiacich, je to dôsledok arbitrárnosti znaku. Ide tu vlastne o druhý dôkaz arbitrárnosti znaku, tentoraz nie medzijazykový (v ňom sa uplatňuje onomaziologický smer pohľadu), ale vnútrojazykový (v ňom sa naopak uplatňuje semaziologický smer pohľadu). V. Krupa (op. cit., s. 32 – 33) sa oproti tomu nazdáva, že „metafora predstavuje vybočenie z roviny konvenčných, arbitrárnych znakov na rovinu ikonickú“⁶ a metaforu chápe ako negáciu konvenčnosti. Rozborom metafor (v druhom význame tohto termínu, teda metafor rozvitých, charakterizačných) by sa dalo dokázať, že metafory sa skladajú iba z konvenčných (t. j. určitým jazykovým spoločenstvom prijatých a inštitucionalizovaných jazykových znakov) a že tu ide skôr o vybočenie z roviny priamych, štandardných, nocionálnych vyjadrení na rovinu nepriamych, opisných, asociatívnych, štylisticky zafarbených vyjadrení. Pre ich arbitrárnosť platí dôkaz medzijazykovej rozdielnosti označujúcich s vedľajším dôkazom ich preložiteľnosti

⁵ V uvedenej štúdii J. Sabol osvetľuje pojem arbitrárnosť na vnútroznakovej rovine pojmom ľubovoľnosť, na medzijazykovej rovine ho spája s nemotivovanosťou (v protiklade k motivovanosti ako princípu vnútroštruktúrového utriedovania) a prenáša ho tak do paradigmatických a napokon aj do syntagmatických vzťahov a na rovine znak – používateľa jazyka ho uvádza do súvislosti s konvenčnosťou názor, dôsledne domyslený, by znamenal priradenie metafor k onomatopoickým slovám, ktorých nearbitrárnosť je exemplárna.

jazykovej rozdielnosti označujúcich s vedľajším dôkazom ich preložiteľnosti pri zachovaní významového invariantu. Napokon V. Krupa sám (ibid., s. 27 – 28) vidí významný zdroj arbitrárnosti v sémantike vo variabilite čít, ktoré určitá pojmová doména umožňuje metaforizovať. Tu sa pojem arbitrárnosti netýka vzťahu označujúceho a označovaného, ale vzťahu dvoch označovaných a presúva sa tak do oblasti vnútornej sémantickej derivácie a motivovanosti a znamená nekauzálnosť výberu príznaku, na základe ktorého sa uskutočňuje metaforický či metonymický prenos. „Ikonickosť“ metafor nespočíva vo formálnej podobe označujúceho a označovaného a nesúvisí so semiotickými ikonickými znakmi. Ikonickosťou metafor (zrejme vplyvom výrazových kategórií F. Mika) sa chápe obraznosť v zmysle opisnosti výrazu, nie je to prítomnosť odrazu objektu vo forme metafor.

Invenčné metafory sú založené na nepriamom, expresívnom vyjadrení. Skladajú sa z arbitrárnych jazykových znakov, ktoré neaktualizujú svoj doslovný, lexikálny význam, ale nadobúdajú okazionalný význam metaforický, ktorý vychádza z lexikálneho významu a je prípadne navodený kontextom. Zrozumiteľnosť, transparentnosť významu a štylistického zámeru invenčného metaforického výrazu, spočívajúca na konvenčných prostriedkoch a nimi motivovaná, vytvára ilúziu nearbitrárnosti. Osvojiť si ju znamená zblížiť nearbitrárnosť s motivovanosťou a nekonvenčnosťou. Arbitrárnosť/nearbitrárnosť sa tak premiestňuje zo vzťahu označujúce – označované do vzťahu označované – označované a do pragmatického vzťahu a stráca svoju terminologickú vyhranenosť. Ukázali sme, že aj ďalšie termíny používané pri semiotickom prístupe k jazykovým faktom inklinujú k mnohoznačnosti s následkom sporných záverov.

Bibliografia

- Encyklopédia jazykovedy. Zostavovateľ J. Mistrík. Bratislava, Obzor 1993. 513 s.
- HOLEŠ, J.: Est-ce que le signe linguistique est motivé? In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Romanica IX. Olomouc, Univerzita Palackého 2000, s. 133 – 138.
- KRUPA, V.: Metafora na rozhraní vedeckých disciplín. Bratislava, Tatran 1990. 184 s.
- La linguistique. Guide alphabétique. Spracoval kolektív autorov pod vedením Andrého Martineta. Paríž, Denoël 1972. 490 s.
- Le langage. Spracoval kolektív autorov pod vedením Bernarda Pottiera. Paríž, CEPL 1973. 544 s.
- ONDRUŠ, Š. – SABOL, J.: Úvod do štúdia jazykov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1981. 320 s.
- SABOL, J.: K problematike vzťahu ikonicko-symbolických a arbitrárnych znakov. In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. Materiály z 3. konferencie o komunikácii. Banská Bystrica – Donovaly 11. – 13. september 1997. 1. diel. Red. P. Odaloš. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela – Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 1999, s. 47 – 50.
- SAUSSURE, F. de: Kurs obecné lingvistiky. Preložil F. Čermák. 1. vyd. Praha, Odeon 1989. 468 s.; 2. vyd., reprint. Praha, Academia 1996. 468 s.

SLOVENSKÉ HLÁSKY A MEDZINÁRODNÁ FONETICKÁ ABECEDA

RADOSLAV PAVLÍK

PAVLÍK, R.: Slovak Speech Sounds and the International Phonetic Alphabet. *Jazykovedný časopis*, 55, 2004, No. 2, pp. 87 – 109. (Bratislava)

This paper is an attempt at a possible transcription of a Slovak speech sound inventory by means of the International Phonetic Alphabet. It reflects the latest changes in the IPA and we believe it to be sufficiently detailed for contrastive purposes. The degree of phonetic abstraction applied indicates the scientific purpose of the present version of the transcription. Our main aim has been to work out a transcription of Slovak speech sounds that will prove useful on an international scale.

1. Úvod

1.0 V tomto príspevku podávame stručný obraz systému slovenských hlások prostredníctvom znakov Medzinárodnej fonetickej abecedy. Hoci pokusy o takéto prepis slovenských hlások už existujú, sú zväčša útržkovité a nesústavné, vyplývajúce jednak z okrajového záujmu o túto problematiku a jednak z obmedzených technických možností tlače v minulosti. Navyše, v poslednom období došlo v Medzinárodnej fonetickej abecede k niektorým zmenám, ktoré sa snažíme zachytiť aj v predkladanom príspevku. Naším hlavným cieľom je poskytnúť odbornej verejnosti transkripciu slovenských hlások použiteľnú v medzinárodnom meradle.

1.1 Medzinárodná fonetická abeceda (The International Phonetic Alphabet – ďalej len IPA) je systém znakov a diakritických znamienok, ktoré umožňujú grafický záznam (transkripciu) zvukovej roviny akéhokoľvek jazyka. Je to abeceda Medzinárodnej fonetickej asociácie (The International Phonetic Association), ktorá bola založená v roku 1886. V súčasnosti je to pravdepodobne najpoužívanejší transkripčný systém vo fonetických a fonologických vedných disciplínach. Jeho výhody spočívajú v relatívnej objektívnosti, podrobnosti, jazykovej polyfunkčnosti a v stále rastúcej medzinárodnej popularite a akceptovateľnosti. Výhody používania IPA sú zrejmé najmä v konfrontačnej fonetike a fonológii, kde je voľba vhodného nástroja na porovnanie zvukových rovín dvoch rôznych jazykov veľmi dôležitá. Abeceda bola od svojho vzniku niekoľkokrát upravená a doplnená. Posledná veľká revízia sa uskutočnila na konferencii Medzinárodnej fonetickej asociácie v nemeckom meste Kiel v roku 1993, po ktorej nasledovalo ešte niekoľko menších zmien. Najaktuálnejšia podoba abecedy je k dispozícii na domovskej stránke asociácie <http://www2.arts.gla.ac.uk/IPA/ipa.html>. Všetky zmeny a úpravy sa priebežne uverejňujú aj v časopise Medzinárodnej fone-

tickej asociácie *Phonetic Teacher/Le Maître Phonétique/Journal of the International Phonetic Association*, ktorý momentálne vychádza s polročnou periodicitou. Okrem spomínaného časopisu asociácia nedávno vydala samostatnú príručku *Handbook of the International Phonetic Association* (1999), ktorá nahradila dovtedy používanú publikáciu *Principles of the International Phonetic Association* (London, University College) z roku 1949.

Komentár:

1.2 Súčasná slovenská fonetická transkripcia kombinuje znaky IPA a znaky slovenskej abecedy. Je to výsledok jednak historických činiteľov (otázka vzniku slovenskej transkripcie, jej vývoja a tradície) a jednak problém technických možností tlačiarň v minulosti (Isačenko – Romportl, 1966). Okrem toho, slovenská fonetická transkripcia bola vytvorená najmä pre účely pedagogickej praxe a rešpektuje praktické potreby domáceho používateľa. Medzinárodná fonetická abeceda sa dnes v slovenských fonetických prácach (vedecko-teoretického zamerania) bežne nepoužíva, hoci na to existuje niekoľko, podľa nášho úsudku, dobrých dôvodov. Pokúsime sa ich teraz stručne formulovať.

(a) Súčasná podoba IPA obsahuje dostatok znakov a diakritických znamienok na podrobné vyjadrenie zvukovej stavby slovenčiny.

(b) Používanie znakov IPA (a len znakov IPA) umožňuje objektívnu konfrontáciu dvoch rôznych jazykov, keďže sa používa jednotný nástroj a tým sa vylúči riziko nežiaducich zámien znakov.

(c) Technické možnosti tlačiarň dnes predstavujú oveľa menší problém ako v minulosti a v súčasnosti existuje množstvo ľahko dostupných fonetických fontov pre osobné počítače (<http://www2.arts.gla.ac.uk/IPA/ipafonts.html>).

(d) Používanie znakov slovenskej ortografie sice uľahčuje pedagogické ciele, no komplikuje konfrontáciu slovenčiny s inými jazykmi a sťažuje propagáciu zvukovej roviny slovenského jazyka na odborných medzinárodných fórach (súčasná forma môže dokonca viesť k chybnéj interpretácii transkripčného záznamu, čo vyplýva z faktu, že niektoré symboly a diakritické znamienka majú u nás inú platnosť ako v IPA).

Akékoľvek zmeny a úpravy slovenskej fonetickej abecedy by mali byť, prirodzene, predmetom odbornej diskusie.

2. Problematika definície hlásky

Transkripcia konkrétneho jazyka závisí najmä od dvoch základných faktorov. Prvým je výber konkrétnej fonetickej abecedy (alebo kombinácia rôznych typov abecied) a stupeň jej komplexnosti a detailnosti. Druhým faktorom je stupeň abstrakcie rečového signálu. Rečový signál je kontinuum, ktoré sa skladá z rôznych kombinácií tónových a šumových zložiek. Použitím rôznych stupňov abstrakcie (hladín vzťahu jednotlivého a všeobecného) je možné z tohto kontinua vydeliť tri základné jednotky – fónu, fonému a morfofonému (Sabol, 1998, s. 141). V tejto súvislosti treba pripomenúť, že terminológia týkajúca sa týchto jazykových jednotiek nie je vždy jednotná. Ide najmä o prvý (fonetický) stupeň abstrakcie – Absl

(Kráľ, 1978, s. 6), ktorého základná jednotka je raz pomenovaná ako alofóna (Kráľ – Sabol, 1989, s. 52 – 58), inokedy zasa ako fóna (Sabol, 1996, s. 184). Táto nezhoda nevyplýva z nesystémovosti či nerozhodnosti autorov pri opise a analýze zvukového systému slovenčiny, ale je výsledkom prístupu a definície jednotiek v rámci istého systému. Pre ortofonickú a ortoepickú konfrontáciu zvukových systémov rôznych jazykov je dôležitá najmä rovina AbsI, ktorej základnou jednotkou, ako už bolo povedané, je fóna (resp. alofóna) – hláska (Sabol, 1996, s. 184). Hláska je tá časť rečového signálu, ktorá je identifikovaná ako rovnaká a zároveň sa opakuje na rôznych miestach rečového kontinua (pozri tiež Kráľ, 1969, s. 47 – 52; Kráľ – Sabol, 1989, s. 53). Je to zvukový invariant na úrovni fonetickej abstrakcie (AbsI), teda suma vlastností, ktoré sú spoločné pre všetky jednotlivé realizácie hlásky. Ide o zovšeobecnenie tých charakteristík, ktoré sú pri všetkých artikuláciách, resp. pri ich prevažnej väčšine pre daný zvuk typické (Pauliny, 1979, s. 32). Inak povedané, hláska je jednotka, ktorá má na fonetickom stupni abstrakcie (AbsI) najvyššiu mieru všeobecného a najnižšiu mieru jednotlivého (konkrétneho). Všetky jednotky s nižšou mierou abstrakcie na úrovni AbsI sa považujú za varianty hlásky. V tejto súvislosti by sme chceli upozorniť na niekoľko problémov:

(a) Uplatňovanie rôznych kritérií pri hľadaní invariantu hlásky môže viesť k rôznym výsledkom. Napríklad pri určovaní hlások na základe artikulačného kritéria (kde nám ide o zachytenie istého statického obrazu polohy artikulátorov) sa v prípade niektorých hlások, napr. expozív, nedá vyjadriť afrikácia. Znamená to, že afrikované aj neafrikované expozívy (tvorené na rovnakom mieste) sú len rôzne realizácie tej istej hlásky. Pri uplatnení akusticko-auditívneho kritéria by afrikované a neafrikované expozívy mohli byť zaradené do osobitných hláskových kategórií.

(b) Uplatňovanie rovnakých kritérií pri hľadaní invariantu hlásky v rôznych jazykoch môže viesť k rôznym výsledkom. Labializácia konsonantov sa bežne považuje za sprievodný koartikulačný jav a labializované hlásky sa považujú za hláskové varianty. Existujú však jazyky, v ktorých majú labializované spoluhlásky dištinkčívnu funkciu, napr. /b^w/ v lugandčine (Laver, 1994). Takéto fonémy sú teda na fonetickej úrovni (AbsI) realizované ako samostatné labializované hlásky. V slovenčine sa labializované konsonanty považujú len za hláskové varianty.

(c) Invarianty rôznych typov hlások môžu byť na rôznom stupni fonetickej abstrakcie. Napríklad hláska [t] je na vyššom stupni abstrakcie ako hláska [p], pretože je zovšeobecnením viacerých artikulačných parametrov miesta artikulácie (dentálna, prealveolárna a postalveolárna artikulácia) a artikulujúceho orgánu (laminálna, apikálna a retroflexná artikulácia).

Pre konfrontačnú fonetiku a transkripciu z toho vyplýva fakt, že vzhľadom na uvedené problémy sa mnohokrát musí prihliadať na špecifiká jazyka, s ktorým slovenčinu porovnáваме. V praxi to znamená, že pri určovaní typu a počtu hlások by sa nemalo vychádzať len z roviny najvyššej miery fonetickej abstrakcie, pretože rôzne jazyky nachádzajú hláskový invariant na rôznom stupni tejto abstrakcie. Z tohto

dôvodu považujeme za dobré v niektorých prípadoch znížiť mieru abstrakcie (zvýšiť mieru konkrétosti) na úrovni AbsI a skúmať aj hláskové varianty. Hlavným meradlom by mal byť percepčne vnímateľný rozdiel. Treba ešte dodať, že miera konkrétosti je v konečnom dôsledku limitovaná možnosťami fonetickej abecedy.

Keďže v tomto príspevku nekonfrontujeme slovenčinu s konkrétnym jazykom (snažíme sa o všeobecnú konfrontačnú fonetickú transkripciu), nebudeme hľadať percepčne relevantné varianty hlások. Budeme sa pridržať doposiaľ publikovaných prác (najmä Král – Sabol, 1989), kde najvyšší počet identifikovaných hlások je 54. Naším cieľom bude vyjadriť základný hláskový inventár slovenského jazyka (spisovnej výslovnosti) prostredníctvom Medzinárodnej fonetickej abecedy tak, aby ho bolo možné konfrontovať so zvukovými systémami iných jazykov. Takáto „kvázi-univerzálna“ transkripcia môže poslúžiť ako základný východiskový materiál na podrobnejšiu fonetickú konfrontačnú analýzu dvoch (alebo viacerých) konkrétnych jazykov.

3. Slovenské hlásky v IPA

3.1 Samohlásky

3.1.1 Monoftongy

V slovenskej spisovnej výslovnosti (neutrálny štýl) rozlišujeme päť rôznych samohláskových kvalít, z ktorých každá má svoj krátky a dlhý variant. Dohromady máme teda v slovenčine (v neutrálnom štýle výslovnosti) desať jednohlások. Ak k tomu pripočítame aj hlásku [ä], ktorá sa vyskytuje ako charakteristický znak vyššieho štýlu, zvýši sa konečný počet na jedenásť.

Aby sme mohli určiť transkripčný znak pre slovenské samohlásky, musíme ich umiestniť do tzv. samohláskového diagramu.¹ Pokiaľ je nám známe, podobný diagram slovenských samohlások bol vypracovaný iba raz² (Král, 1974a, s. 62) a neskôr bol len reprodukován (Král – Sabol, 1989, s. 211; Ivanecký – Nábělková, 2002, s. 92). Prijateľnosť tohto diagramu pre účely určenia samohláskových znakov je však problematická. V nasledujúcej časti sa pokúsime stručne zdôvodniť naše stanovisko.

Na záznam samohlások do diagramu sa môžu v princípe použiť štyri základné metódy: (a) poloha najvyššieho bodu jazyka získaná na základe röntgenových snímok – skiagramov, (b) hodnoty samohláskových formantov, (c) odhad polohy na základe samohláskových diagramov iných jazykov (ide o auditívne porovnanie samohlások rôznych jazykov), alebo (d) proprioreceptívny odhad polohy jazyka. Možná je aj kombinácia všetkých štyroch postupov.

¹ Zostrojil ho D. Jones a neskôr bol prijatý a modifikovaný Medzinárodnou fonetickou asociáciou.

² Zápis slovenských samohlások do formantovej mriežky nachádzame aj v práci *Úvod do štúdia jazykov* (Ondruš – Sabol, 1987, s. 84), ale bez vyznačenia polohy samohláskového diagramu.

V spomenutom diagrame (Král, 1974a, s. 62) autor vychádzal len z hodnôt formantov. Hoci ide o priekopnícku štúdiu, takýto postup v sebe nesie niekoľko rizík. Prvým problémom je umiestnenie samohláskového diagramu vo formantovej mriežke (Král, op. cit., s. 62 – 65). Domnievame sa, že poloha diagramu (jeho zasedenie) v mriežke nie je objektívne odôvodniteľná. Dokazujú to viaceré skutočnosti. Tak napr. formantové ohniská (priesečníky F1 a F2) pre jednotlivé samohlásky majú úplne odlišnú polohu v závislosti od parametrov artikulačného traktu, veku, pohlavia atď. Je známe, že formanty F1 a F2 majú vo všeobecnosti vyššie hodnoty u žien ako u mužov (Gimson – Cruttenden, 1994, s. 96). Vzhľadom na tento značný fyziologický a sociálne podmienený formantový rozptyl nie je možné artikulačný diagram objektívne umiestniť do formantovej mriežky. Jeho poloha sa musí vždy upraviť podľa konkrétneho hovoriaceho, resp. malej skupiny hovoriacich. Neexistuje teda univerzálne platná poloha (umiestnenie) diagramu vo formantovej mriežke. Keď vezmeme do úvahy aj medzijazykové rozdiely v realizácii jednotlivých samohlások, situácia sa ešte viac skomplikuje. Môžeme to pozorovať napr. pri anglických samohláskach [ɔ:] a [ʊ] (ibid.), ktorých formantové ohniská ležia mimo samohláskového diagramu. Podobne nám vychádzajú aj hlásky niektorých iných jazykov (Král, 1974d, s. 78 – 80). Ak majú hranice diagramu (ktorý predstavuje zovšeobecnenú a štylizovanú schému) vyjadrovať extrémne polohy jazyka, je logické, že všetky samohlásky sa musia nachádzať vo vnútri alebo na okrajoch tohto diagramu a nie mimo neho. Napokon potvrdzujú to aj všetky samohláskové diagramy v príručke Medzinárodnej fonetickej asociácie (Handbook of the International Phonetic Association, 1999).

Ďalším problémom je labializácia samohlások a s ňou spojené posuvy formantových hodnôt, najmä hodnoty formantu F2 (napr. Broshnan – Malmberg, 1970, s. 62; Ladefoged, 1975, s. 173 a i.). Tá istá poloha jazyka s rôznymi stupňami labializácie vykazuje úplne odlišné formantové hodnoty. Tieto rozdiely sa síce dajú korigovať rôznymi spôsobmi prepočtu formantov, no zatiaľ sa nepodarilo vypracovať jednotnú a univerzálnu metodológiu, ktorá by zaručila objektívnosť takéhoto postupu. Okrem toho sa zdá, že ani použitie hodnôt F1 nie je úplne spoľahlivé, pretože vyznačenie polohy nízkych samohlások podľa prvého formantu nekoreluje s výškou najvyššieho bodu jazyka v ústnej dutine. (O tejto otázke budeme hovoriť ďalej.) Vzhľadom na variabilnosť a komplexnosť veľkostí a tvarov dutín artikulačného traktu si treba položiť otázku, či je vôbec možný objektívny záznam samohlások do diagramu len na základe formantových hodnôt. Hoci pokusy o určenie tvaru artikulačného traktu z formantových hodnôt už existujú (Ladefoged – Harshman – Goldstein – Rice, 1978), táto metóda nie je zatiaľ spoľahlivá. Preto si myslíme, že všetky pokusy o určenie transkripčných znakov slovenských samohlások len na základe formantových hodnôt (Král, 1974a; Ivanecký – Nábělková, 2002) bude treba opäť prehodnotiť.

Ani ďalšia metóda – zápis podľa polohy jazyka – nie je bezproblémová. Určenie najvyššieho bodu jazyka závisí jednak od toho, čo budeme považovať za najvyš-

ší bod jazyka (stred, boky jazyka atď.) a jednak od umiestnenia pomyselnej roviny, vzhľadom na ktorú budeme kolmicou merať výšku najvyššieho bodu jazyka. Významnú úlohu hrá aj veľkosť čelustového uhla. Keď porovnáme výsledky získané z formantových hodnôt (Kráľ, 1974a, s. 62) a výsledky získané na základe polohy najvyššieho bodu jazyka (Kráľ, 1968, s. 275 – 276), zistíme napríklad nezhodu vo vzájomnej polohe hlások [u, ú] a [o, ó].

Tretia metóda vychádza z existencie diagramov samohlások iných jazykov. Ak poznáme polohu samohlások nejakého jazyka, môžeme vzhľadom na tieto samohlásky (podľa sluchového dojmu) určiť polohu slovenských samohlások. Objektívnosť tejto metódy závisí od spoľahlivosti použitých diagramov a od percepčných a konfrontačných zručností tvorcu slovenského samohláskového diagramu.

Štvrtá metóda je založená na schopnosti hovoriaceho určiť polohu jazyka na základe vlastných proprioreceptorov. Použitie takejto metódy je veľmi subjektívne a jej presnosť a spoľahlivosť sa doposiaľ (pokiaľ je nám známe) exaktne neoverovala.

Nakoniec treba povedať aj to, že samotný tvar diagramu IPA je tiež diskutabilný, lebo ide o štylizovanú schému určenú na pedagogické ciele. Okrem toho nie všetci fonetici uznávajú objektivitu tzv. kardinálnych samohlások (pozri napr. Skaličková, 1982, s. 238), ktoré predstavujú krajné body diagramu a ktorých existenciu predpokladá aj diagram IPA.

Z uvedených faktov vyplýva, že (bez ohľadu na počet aplikovaných metód) konštrukcia diagramu a následné určenie polohy samohlások v ňom sa nezaobíde bez istej miery subjektivity a nepresnosti. Aj z tohto dôvodu je správnejšie vyznačovať polohu samohlások ako množinu bodov a nie ako jeden bod.

Pri našom zázname sme sa opierali o prvé tri metódy. Teraz sa pokúsime v krátkosti načrtnúť zvolený postup. Ako základ pre vertikálnu polohu vysokých samohlások slúžili hodnoty F1. Nízke samohlásky, aspoň podľa našich zistení, nekorelujú s výškou najvyššieho bodu jazyka. Napr. anglické /ʌ/ má hodnotu F1 = 695 Hz (Gimson – Cruttenden, 1994, s. 96), čo ho stavia vo formantovej mriežke nižšie ako anglickú samohlásku /ɑ:/, ktorá má F1 = 687 Hz (ibid.). V samohláskových diagramoch (Gimson – Cruttenden, op. cit., s. 105, 107; Roach 1991, s. 15, 19 a i.) je však /ʌ/ umiestnené výrazne vyššie ako /ɑ:/. Dokazujú to aj labiogramy týchto samohlások (Jones, 1960, s. 74, 86; Skaličková, 1982, obrazová príloha, obr. XIII a obr. XV), kde pri /ɑ:/ je zreteľne väčší čelustový uhol ako pri /ʌ/.

Po zaznačení slovenských samohlások (okrem nízkych) na základe hodnôt F1 teda dostávame nasledovnú postupnosť (od najvyšších po najnižšie): [i, í], [u, ú], [e, é], [o, ó]. Všetky hlásky sú zatiaľ zapisované slovenskou transkripciou. Tieto údaje považujeme za hodnoverné, pretože sa zhodujú s približnou polohou jazyka (porov. Kráľ, 1968, s. 276). Horizontálnu polohu, t. j. predozadné umiestnenie uvedených samohlások musíme upraviť, pretože labializácia samohlások výrazne ovplyvňuje hodnotu F2. Najvhodnejší sa nám zdá formantový prepočet uvedený v práci P. Ladefogeda (1975, s. 170 – 172), podľa ktorého sa na horizontálnu os nanesie hodnota F2 mínus F1. Výsledkom

tohto prepočtu je nasledovná horizontálna postupnosť (zľava doprava): [i, í], [e, é], [u, ú], [o, ó]. Opäť pozorujeme zhodu s polohou jazyka (porov. Král, 1968, s. 276).

Z uvedených hodnôt vyplýva, že naša najprednejšia a najzatvorenejšia dvojica samohlások je [i, í]. Poloha najvyššieho bodu jazyka (Dvončová – Jenča – Král, 1969, tab. 7, 8) naznačuje, že ide o samohlásky nachádzajúce sa blízko extrémnych hodnôt samohláskového diagramu. Potvrdzujú to aj iné skutočnosti. Hodnota formantu F1 anglického /i:/ je takmer identická so slovenským a z početných diagramov pre anglické hlásky vieme, že ide o prednú vysokú hlásku (Gimson – Cruttenden, 1994, s. 97), ktorá sa v IPA transkribuje ako [i:] alebo [i:].³ Slovenské [i, í] považujeme za takmer zhodné s prvým variantom anglického /i:/. Preto ich v IPA navrhujeme transkribovať ako [i, i:]. V porovnaní s vyššie uvedenou štúdiou (Král, 1974a, s. 62) je teda slovenské [i, i:] umiestnené vyššie – je zatvorenejšie. Všetky slovenské samohlásky (okrem nízkych) by preto mali byť, vzhľadom na polohu [i, i:], vertikálne posunuté smerom nahor. Samohlásky [e, é] sa teda budú nachádzať v polohe medzi kardinálnymi samohláskami [e] a [ɛ], bližšie však k [e]. Potvrďuje to aj artikulačné a auditívne porovnanie slovenského a českého /e, é/. České samohlásky /e, é/ sú artikulačne aj sluchovo oveľa otvorenejšie a v Príručke Medzinárodnej fonetickej asociácie (Handbook of the IPA, 1999, s. 72) sa transkribujú ako [ɛ, ɛ:]. Preto budeme slovenské samohlásky [e, é] v IPA transkribovať ako [ɛ, ɛ:].

Zadné slovenské [u, ú] sa podľa hodnoty F1 nachádzajú o čosi nižšie ako [i, í]. Tento údaj je plne v zhode so skutočnou polohou jazyka a taktiež naznačuje reálny tvar samohláskového diagramu, to znamená, že množina najvyšších bodov jazyka nie je vodorovná priamka, ale zľava doprava sa zvažujúci oblúk (Jones, 1960, s. 36; Abercrombie, 1967, s. 157 a i.). Keďže diagram IPA je štylizovaná abstraktná schéma, je nutné uvedený rozdiel v polohe [i, í] a [u, ú] upraviť tak, aby sa poloha [u, ú] vzhľadom na kardinálny vokál [u] rovnala polohe [i, í] vzhľadom na kardinálny vokál [i]. To znamená posunutie samohlások [u, ú] na tú istú horizontálnu polohu, v akej sa nachádza dvojica [i, í]. Čo sa týka vertikálnej polohy [u, ú], po formantovom prepočte (pozri vyššie) nám vyšlo, že táto dvojica je prednejšia ako [o, ó]. To isté potvrdzuje aj poloha jazyka (Král, 1968, s. 276). Keď dosadíme hodnoty [u, ú] do neštylizovaného diagramu (Jones, 1960, s. 36; Abercrombie, 1967, s. 157 a i.), zistíme, že sa nachádzajú na periférii, nie sú centralizované. V štylizovanom diagrame IPA musíme tento fakt vyjadriť posunutím [u, ú] do oblasti zadných periférnych samohlások, čo znamená, že hlásky [u, ú] majú predozadnú polohu veľmi podobnú polohe [o, ó]. Vzhľadom na tieto skutočnosti budeme samohlásky [u, ú] v IPA transkribovať ako [ɯ, ɯ:]. Na porovnanie, takmer identickú polohu majú aj české samohlásky [u, ú] (Handbook of the IPA, 1999, s. 72; Vachek – Firbas, 1963, s. 44, 48), ktoré sú kvalitou veľmi podobné slovenským.

³ V prijatej anglickej výslovnosti (RP General) existujú dva typy /i:/. Jedno je (relatívne) čistý monofong, druhé diftongoid. V citovanej práci sa neuvádza, ktorému z nich patrí uvedená hodnota F1.

Dvojica vokálov [o, ó] leží medzi kardinálnymi samohláskami [o] a [ɔ]. V porovnaní s vertikálnou polohou samohlások [e, é], ktoré sú podľa hodnoty F1 umiestnené o čosi vyššie ako [o, ó], môžeme samohlásky [o, ó] v IPA transkribovať ako [ɔ̞, ɔ̞ː].

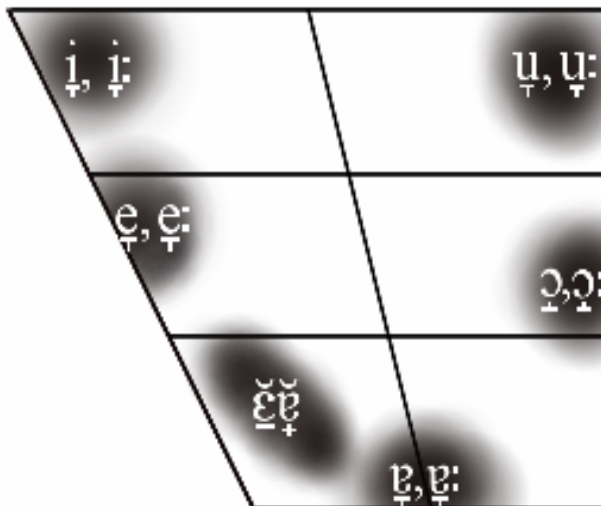
Poloha nízkych samohlások [a, á] sa podľa našich zistení nedá objektívne vyrátať z hodnôt formantov F1 a F2. Preto sme v tomto prípade od formantov upustili. Z röntgenových snímok vieme určiť, že ide o najnižšie slovenské samohlásky, k čomu bezpochyby prispieva aj veľký čelust'ový uhol. Porovnaním priečných rezov slovenského [a, á] (Dvončová – Jenča – Král', 1969, tab. 2, 3) a anglického /ɑː/ (Hála, 1960, obr. 21C) zisťujeme, že výška jazyka a čelust'ový uhol sú približne rovnaké. Môžeme teda predpokladať, že slovenské [a, á] sa bude v samohláskovom diagrame nachádzať zhruba v rovnakej vertikálnej polohe ako anglické /ɑː/. Z uvedených priečných rezov vyplýva, že anglické /ɑː/ je zadnejšie ako slovenské. Vzhľadom na tieto skutočnosti môžeme slovenské [a, á] definovať ako otvorené a stredné (*open a central*). Slovenské hlásky [a, á] sú kvalitou porovnateľné aj s ich českými náprotivkami, ktoré sú tiež definované ako otvorené a stredné (Handbook of the IPA, 1999, s. 72; Vachek – Firbas, 1963, s. 44, 48). Preto ich budeme v IPA zapisovať ako [ɶ, ɶː].

Nakoniec sa pokúsime o polohovú charakteristiku slovenského [ä]. Táto hláska je charakterizovaná ako diftongoid (Isačenko, 1968, s. 123; Král' – Sabol, 1989, s. 205). Znamená to, že nejde o čistú jednohlásku. Keďže ide o nízku hlásku, nemôžeme sa spoliehať na formantové hodnoty. Dokazuje to skutočnosť, že rozpätie hodnôt F1 je od 450 až po 1100 Hz (Sabol – Zimmermann, 1986, s. 32) a hodnota F1 záverečnej fázy tejto hlásky výrazne presahuje za rámec diagramu. Preto budeme vychádzať hlavne z artikulačných a perцепčných vlastností. Z artikulačného opisu [ä] vieme, že je nižšie a zadnejšie ako slovenské [e, é] (Dvončová – Jenča – Král', 1969, s. 62). Počiatková poloha sa teda nachádza niekde v oblasti mierne centralizovanej kardinálnej samohlásky [ɛ]. Koncová poloha sa zvyčajne neuvádza, ale vieme, že sa približuje k pozícii slovenského [a, á]. Celková dĺžka tejto hlásky je v podstate zhodná s dĺžkou krátkych jednohlások. V IPA môžeme zaznačiť aj tento fakt – obom symbolom priradíme znamienko [˘]. Výsledná hláska sa tak bude dĺžkou rovnať krátkym vokálom. Konečná transkripcia jednohlásky [ä] môže teda v IPA vyzeráť takto – [ɛ̞˘].

Je tiež nutné pripomenúť, že vo výslovnosti [ä] existuje istá variabilita (podobne ako pri ostatných samohláskach), a preto považujeme za objektívnejšie vyznačovať jednotlivé samohlásky ako množinu bodov. Na záver uvádzame prehľadnú tabuľku slovenských jednohlások zapísaných v pôvodnej slovenskej fonetickej abecede (ktorá bola zostavená najmä pre bežného slovenského používateľa) a v abecede Medzinárodnej fonetickej asociácie. Pre kompletnosť uvádzame aj samohláskový diagram.

Slovenská fon. abeceda	a	á	ä	e	é	i	í	o	ó	u	ú
IPA	ɐ	ɛ:ɛ̃	ɛ̃	ɛ	ɛ:	i	i:	ɔ	ɔ:	u	u:

Tab. 1. Konfrontačná tabuľka jednohláskových znakov slovenskej fonetickej abecedy a IPA.

Obr. 1. Samohláskový diagram slovenských jednohláskov.

3.1.2 Diftongy

V súčasnosti máme v spisovnej výslovnosti štyri diftongy. V slovenskej fonetickej abecede sú transkribované ako [ja], [je], [ju] a [jo] (resp. [ja, je, ju, jo]). Sú to pohybové samohláskové zvuky skladajúce sa z dvoch rozlíšiteľných častí (Kráľ – Sabol, 1989, s. 212). Prvá časť diftongu je menej sonórna a kratšia ako druhá (ibid.).

Formantové hodnoty dvojhlasok, podobne ako pri jednohláskach, nemôžu byť jediným kritériom pre zápis do samohláskového diagramu. Budeme sa teda riadiť aj priečnymi rezmi s artikulačným opisom a percepčnou metódou.

Diftong [ja] sa klasifikuje ako hláska rozložená v priestore medzi samohláskami [i] a [a]. Z formantových hodnôt i z priečných rezov vyplýva, že začiatok tejto dvojhlasky je niekde v oblasti slovenského [i], čo možno potvrdiť aj percepčne. Tento počiatkový element je však oproti jednohláske [i] o čosi otvorenejší, porov. hodnoty F1: [i] = 285 Hz, [i] = 336 Hz (Kráľ, 1974, s. 55, 58) a menej výrazný. Druhý element je v porovnaní so slovenským [a] prednejší a o niečo vyšší. Dokazujú to príslušné skiagramy. Znamená to, že celkový pohyb dvojhlasky [ja] nesmeruje do [a], ale skôr do oblasti slovenského [ä] (Kráľ, 1974a, s. 60). V IPA môžeme teda dvojhlasčku [ja] transkribovať ako [j̥ä] alebo [j̥æ].

Slovenský diftong [je] sa rozkladá v priestore medzi jednohláskami [i] a [e]. Polohy oboch častí diftongu sa v zásade zhodujú s polohami uvedených jednohlások. Dokazujú to formantové hodnoty, röntgenogramy, aj percepčný dojem. Preto budeme túto hlásku v IPA transkribovať ako [jɛ̯].

Dvojhláska [ju] je charakterizovaná ako kĺzavý zvuk nachádzajúci sa v priestore medzi slovenskými jednohláskami [i] a [u]. Prvý element, ktorý je polohovo umiestnený blízko monoftongu [i], býva obyčajne mierne labializovaný (porov. Král', 1974a, s. 60). Stupeň labializácie závisí najmä od hláskového okolia. Keď slabika, ktorá predchádza diftong [ju], obsahuje labializované samohlásky [o] a [u], labializácia i-ového elementu je väčšia ako v prípade nelabializovaných samohlások (porov. labializáciu v slovách *páviu* a *cudziu*). Labializáciu prvého elementu dvojhlásky [ju] považujeme za sprievodný (a variabilný) jav, a v našom type transkripcie ju nebudeme vyznačovať. Správnosť tohto postupu potvrdzuje aj labiogram slovenského [ju] (Dvončová – Jenča – Král', 1969, tab. 17), ktorého prvý element takmer vôbec nevykazuje známky labializácie (v kontexte slova *paniu*). Poloha druhého elementu určená z hodnoty F1 a zo skiagramov vychádza nižšie a prednejšie ako pozícia [u]. Transkripcia tejto dvojhlásky bude preto v IPA vyzeráť takto – [jʊ].

Hoci sa prvý element i-ových diftongov v slovenskej fonetickej literatúre zapisuje rovnako, je zrejmé, že tu existujú isté rozdiely. Týka sa to najmä dvojhlásky [ja], kde prvý element má v porovnaní s ostatnými i-ovými elementmi najnižšiu vertikálnu polohu. Preto sme sa v tomto prípade rozhodli pre použitie iného znaku ako pri ostatných i-ových diftongoch.

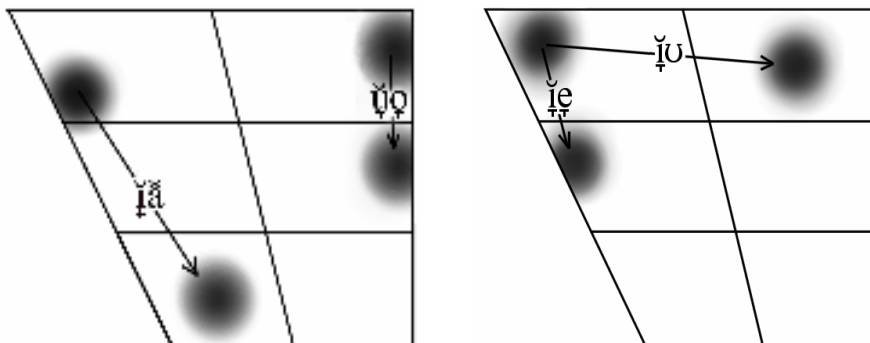
Posledným slovenským diftongom je diftong [ju]. Je to samohláska ktorá sa rozkladá medzi slovenskými jednohláskami [u] a [o]. Z röntgenogramov zisťujeme, že prvá fáza artikulácie tejto samohlásky sa začína niekde v oblasti slovenského [u]. Kĺzavý pohyb potom postupuje v smere slovenského [o], no úplne ho nedosahuje (Dvončová – Jenča – Král', 1969, tab. 19, 20). Tak ako pri všetkých slovenských diftongoch, aj tu pozorujeme zníženú sonoritu a dĺžku prvého elementu. V IPA môžeme tento diftong transkribovať ako [jʊ̯].

Treba ešte pripomenúť, že kvalita dvojhlások (ako vlastne všetkých hlások) podlieha istej variabilite v závislosti od hláskového okolia. Pri všeobecnom opise hláskového systému však treba použiť taký stupeň fonetickej abstrakcie, aby sa rešpektovala nielen jeho kvalitatívna stránka, ale aj jeho prehľadnosť a reprezentatívnosť. Ani tu sa však nedá vyhnúť istej miere subjektívnosti.

Na záver tejto časti uvádzame tabuľku slovenských diftongov, ako aj samohláskové diagramy s ich približnými polohami.

Slovenská fon. abeceda	ja	je	ju	jo
IPA	ja̯	je̯	ju̯	jo̯

Tab. 2. Konfrontačná tabuľka dvojhláskových znakov slovenskej fonetickej abecedy a IPA.

Obr. 2. Samohláskové diagramy slovenských dvojhlasok.

3.2. Spoluhlásky

V systéme slovenských spoluhlások existuje veľká kvalitatívna a kvantitatívna rôznorodosť. V tomto príspevku sa však nemôžeme venovať detailnej detekcii všetkých možných (percepčne vydeliteľných) variantov. Zameriame sa len na tie spoluhlásky, ktoré sa bežne uvádzajú v novej slovenskej fonetickej literatúre (opäť budeme vychádzať hlavne z práce Kráľ – Sabol, 1989). Pri určení stupňa konkrétnosti transkripcie slovenských spoluhlások sme sa snažili uplatniť nasledovné kritériá:

(a) sekundárne a dvojité artikulácie podmienené hláskovým okolím neberieme do úvahy;

(b) chceme, aby transkripcia bola dostatočne detailná na konfrontačné účely (v rámci možností IPA).

Slovenské spoluhlásky sme v zhode s tabuľkou konsonantov IPA rozdelili do nasledovných skupín: explozívny, nazály, vibranty a jednokmitové hlásky, frikativy, afrikáty a aproximanty.

3.2.1 Explozívny

Hláskový inventár slovenských explozív pozostáva z ôsmich konsonantov: [p], [b], [t], [d], [tʰ], [dʰ], [k], [g]. Všetky znaky reprezentujúce slovenské explozívny pochádzajú zo slovenskej ortografie. Šesť z nich sa zhoduje so znakmi IPA, znaky [tʰ] a [dʰ] (s tou platnosťou, ktorú majú) existujú len v slovenskej fonetickej abecede. V niektorých prácach sa slovenské hlásky t' a d' transkribujú znakmi [t,] a [d,].

Explozívny [p] a [b] sú v slovenčine charakterizované ako obojperné explozívny, z ktorých prvá je neznelá, druhá znelá. Ich základné parametre vyjadríme v IPA rovnako ako v slovenskej fonetickej abecede, teda znakmi [p] a [b]. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že použitím symbolu bez diakritických znamienok môžeme v IPA charakterizovať hlásku aj tými vlastnosťami, ktoré nemá (v porovnaní s inými hláskami). To znamená, že [p] môžeme definovať aj ako plne neznelú, neafrikova-

nú, neaspirovanú (v porovnaní napr. s kórejštinou – [p^h]), nepalatalizovanú (v porovnaní napr. s ruštinou – [p^ʲ]), nelaryngalizovanú (v porovnaní napr. s angličtinou – [ʔp]) atď. (pozri napr. Jones, 1967; Laver, 1994 a i.). Samotná hodnota symbolu hlásky je teda objektívne definovateľná len vo vzťahu k symbolom ostatných hlások toho istého jazyka a následne aj vo vzťahu k iným jazykom. Z izolovaného symbolu hlásky (zvlášť v prípade, keď nie sú použité diakritické znamienka) je ťažké s istotou určiť, o aký stupeň fonetickej abstrakcie ide. Platnosť jednotlivých elementov systému hlások teda treba hodnotiť vzhľadom na celý systém, príp. vzhľadom na iné systémy (v komparatívnej fonetike).

Základnou artikulačnou vlastnosťou druhej dvojice explozív – slovenského [t] a [d] – je ich alveolárnosť. Priesečníkmi alveolárnosti a explozívnosti v tabuľke konsonantov IPA sú symboly [t] a [d], teda tie isté symboly, ktoré sa používajú v slovenskej fonetickej abecede. V porovnaní s predchádzajúcim prípadom ([p, b]) sú však samotné IPA symboly [t] a [d] na vyššom stupni abstrakcie, pretože existuje väčšia variabilita ich možného miesta artikulácie (prealveolárne, postalveolárne) a viac možností dotyku artikulujúceho orgánu, v tomto prípade jazyka (apikálna artikulácia, laminálna artikulácia, dentálna artikulácia atď.). Z konfrontačného hľadiska je teda výhodné nájsť pre tento pár takú kombináciu symbolov a znamienok, ktorá bude zachytávať všetky parametre týchto spoluhlások uvádzané v odbornej literatúre. Slovenské [t] a [d] sa obyčajne definujú ako predod'asnové (prealveolárne) spoluhlásky, pri ktorých sa okraj chrbta končeka jazyka dost' širokou plochou pritláča k hornému d'asnu (Dvončová – Jenča – Král', 1969, s. 78). Skôr ako sa pokúsime o fonetický zápis týchto hlások v IPA, musíme zdôrazniť niekoľko skutočností.

Každá definícia hlásky a jej následná transkripcia závisí od rozdelenia a pomenovania jednotlivých častí artikulačného ústrojenstva. Napríklad rozdelenie jazyka v slovenskej fonetickej literatúre, ktoré, pokiaľ je nám známe, vychádza z prác B. Hálu, sa líši v porovnaní so západnou literatúrou (pre objektívnosť treba uviesť, že ani západná literatúra nie je jednotná). Je preto zákonité, že v takýchto prípadoch dochádza k istým rozdielnostiam. Keďže našim cieľom je záznam slovenských hlások prostredníctvom symbolov IPA, musíme rešpektovať medzinárodne uznávané delenia a terminológiu. Budeme preto vychádzať z palatogramov a lingvogramov slovenského [t] a [d] (Dvončová – Jenča – Král', 1969, tab. 28, 29), ktoré budeme analyzovať v zhode s pravidlami IPA.

Tá časť jazyka, ktorou sa uskutočňuje dotyk o predné d'asno, ako to vidíme na lingvogramoch (Dvončová – Jenča – Král', 1969, tab. 28, 29), sa v zahraničnej literatúre nazýva lamina – čepeľ. Lamina je tá časť jazyka, ktorá v pokojovom stave leží oproti alveolárnemu výstupku. Konček jazyka tvorí okrajovú časť laminy a je jej súčasťou (Jones, 1960, s. 15). Týmto údajom zodpovedá aj popis častí jazyka v príručke IPA (Handbook of the IPA, 1999, s. 7). Na porovnanie, v slovenskej a českej literatúre (Dvončová – Jenča – Král', 1969, s. 40; Hála, 1960, obr. 2B a i.) sa konček

jazyka svojou veľkosťou (takmer) rovná tomu, čo je v západnej literatúre definované ako lamina. Z konfrontačných dôvodov je užitočné rozlišovať medzi končekom (hrotom, apexom) a čepeľou (laminou) jazyka, pretože apikálna a laminálna artikulácia môže vytvárať charakteristické akusticko-percepčné vlastnosti hlások, napr. slovenského a anglického páru [t] – [d]; anglický pár je apikálny,⁴ slovenský prevažne laminálny. Laminálnosť slovenského páru [t] a [d] však nie je úplná. Ak by sme laminu rozdelili na tri rovnaké časti (v pozdĺžnom smere jazyka), zhruba dve tretiny (z čoho prvá tretina je konček jazyka) by sa pri artikulácii slovenského páru [t] a [d] dotýkali alveoly. Veľkosť dotykovej plochy je zapríčinená aj tým, že konček jazyka pri [t] a [d] často zasahuje až na zadnú stenu predných horných rezákov (pozri palatogramy v práci Dvončová – Jenča – Král, 1969, tab. 28, 29). Vzhľadom na túto skutočnosť by bolo v zásade možné uvažovať aj o dentálnosti týchto spoluhlások. Keďže však dentálnosť považujeme len za sprievodný jav, nebudeme ju v transkripcii týchto expozív vyznačovať. Napriek tomu, že laminálnosť slovenských hlások [t] a [d] je len „dvojtretinová“, považujeme túto vlastnosť za dôležitú a v IPA budeme tieto slovenské spoluhlásky (po uplatnení kritérií uvedených v úvode tejto kapitoly) transkribovať ako [t̪] a [d̪]. Uvedomujeme si, že ide o kompromisné riešenie. Slovenské alveolárne expozívy [t̪] a [d̪] sa odlišujú od iných jazykov z hľadiska miesta artikulácie – v španielčine existujú dentálne varianty [t̪, d̪], v angličtine apikálne varianty [t̪, d̪]; z hľadiska spôsobu uvoľnenia záveru – v angličtine dochádza k pomalšiemu uvoľňovaniu záveru, čím vzniká afrikácia alveolárných expozív [t̪s, d̪z]; z hľadiska času nástupu hlasivkového tónu – v thajčine existuje aspirovaný variant [t̪ʰ], v nemčine čiastočne znelý variant [d̪] atď. (Hála, 1960; Jones, 1967; Laver, 1994 a i.).

Ďalšia dvojica slovenských expozív – [tʰ] a [dʰ] – je v IPA vydeliteľná priesečným palatálnosťou a expozívnosťou. Príslušné IPA znaky reprezentujúce tieto parametre sú [c] a [ɟ]. Konfrontáciou skiagramov slovenského [tʰ, dʰ] so skiagramami palatálnych expozív v iných prácach (Hála, 1960, obr. 7A, 7B; Laver, 1994, s. 208) dochádzame k záveru, že v slovenčine pri [tʰ] a [dʰ] nejde o typické palatálne expozívy. Ak porovnáme slovenské [tʰ] a [dʰ] (Dvončová – Jenča – Král, 1969, tab. 44, 45) s palatalizovanými ruskými alveolárnymi expozívami (Hála, 1960, obr. 7B), zisťujeme, že sa uvedené skiagramy týchto spoluhlások vzájomne zhodujú (hoci auditívny dojem nemusí byť identický).

Keď porovnáme slovenské [tʰ] a [dʰ] v prácach Hála (1960, obr. 7A) a Dvončová – Jenča – Král (1969, tab. 44, 45), zistíme, že v Hálovej práci sú tieto spoluhlásky „palatálnejšie“. Tento rozdiel je zrejme zapríčinený odlišnosťou použitých metód – Hála použil stacionárnu röntgenografiu, kým Dvončová, Jenča a Král pracovali kinoröntgenograficky. Príkladom sa k názoru, že kinoröntgenografia je v tomto prípade spoľahlivejšia a reprezentatívnejšia. Preto budeme vychádzať z röntgenogramov v práci Dvončová – Jenča – Král (1969), ktoré jednoznačne dokazujú, že [tʰ]

⁴ Existuje však aj laminálny variant.

a [d'] nie sú čisto palatálne spoluhlásky.⁵ V IPA by sme ich preto mohli transkribovať ako silne palatalizované [t] a [d] (s istou variáciou polohy končeka jazyka). V podrobnej transkripcii IPA by ich zápis mohol vyzerat' takto – [tʰ^ɨ], [dʰ^ɨ]. Keďže rozdiel v miere palatálnosti medzi [tʰ^ɨ, dʰ^ɨ] a [c, ʃ] sa nezdá byť relevantný z konfrontačného hľadiska (a chceme tiež zachovať zvolený stupeň abstrakcie), budeme v tomto type transkripcie naďalej používať znaky [c] a [ʃ] (v podrobnejšej transkripcii by bol eventuálne možný aj prepis [c^ɨ] a [ʃ^ɨ], kde číslo -/ indikuje zníženú mieru palatalizácie).

Prirodzenou vlastnosťou tvrdopodnebných, resp. ďasnopodnebných expozív je ich afrikovanosť (Isačenko, 1968, s. 237; Král, 1969, s. 92). Tento jav možno vyjadriť znakmi afrikácie – [tʃ] a [dʃ]. Pretože nám nie je známe, že by existovali výrazné akusticko-percepčné rozdiely (také, ktoré nie sú podmienené zvukovým okolím) medzi realizáciou týchto spoluhlások v iných jazykoch a pretože považujeme afrikáciu týchto hlások za nutný sprievodný jav, nebudeme ju v tomto type transkripcie vyznačovať. Podobne nebudeme rozvádzať ani variácie uvedených hlások z hľadiska miesta artikulácie.

Posledná dvojica slovenských expozív je spoluhláskový pár [k] a [g]. Základnými vlastnosťami (z hľadiska ich identifikácie v tabuľke konsonantov IPA) je ich expozívnosť a velárnosť. Znak reprezentujúce tieto dva parametre v spoluhláskovej tabuľke IPA sú [k] a [g], teda znaky používané aj v slovenskej fonetickej abecede. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že znak [g], ktorý sa občas používa namiesto znaku [g], nie je správny. Je totiž dôležité si uvedomiť, že parametre znelosť, expozívnosť a velárnosť môžu byť priradené len jednému znaku a tento znak musí mať svoj určený tvar a platnosť. Rovnaká funkcia symbolov *g* a *g* v ortografii sa nesmie prenášať do fonetickej abecedy, pretože dva samostatné symboly nemôžu mať v IPA rovnakú platnosť.⁶

Vo výslovnosti [k] a [g] existuje veľká variabilita z hľadiska miesta artikulácie. Tento jav môžeme pozorovať v mnohých iných jazykoch a je to výsledok vplyvu hláskového okolia. V našom type transkripcie však nebudeme túto variabilitu brať do úvahy, pretože sa nezdá byť podstatná z konfrontačného hľadiska. Podobne ako v prípade [c, ʃ], aj pri tomto páre pozorujeme častý výskyt afrikácie, ktorá súvisí so šírkou dotykovej plochy medzi zadnou časťou jazyka a mäkkým podnebíom. Tento jav, podobne ako variabilitu z hľadiska miesta artikulácie, nie je nutné zapisovať.

3.2.2 Nazály

V slovenčine rozlišujeme sedem nazálnych spoluhlások (podľa stupňa abstrakcie, ktorý je uplatnený v práci Král – Šabol, 1989). V slovenskej fonetickej trans-

⁵ Otázku pravých palatál (true palatal consonants) načrtáva aj P. Ladefoged (1997, s. 602) a hlásky s nižšou mierou palatalizácie kategorizuje ako laminálne postalveoláry.

⁶ Rovnaká platnosť dvoch rôznych znakov sa dá zabezpečiť len použitím diakritických znamienok (hlavne pri samohláskach).

kripcii pre ne používame nasledovné znaky: [m, ɱ, n, ŋ, ɲ, ɳ, ñ]. V porovnaní s niektorými inými prácami pozorujeme pri nazálach isté rozdielnosti v písaní znakov. Napríklad v publikácii Pravidlá slovenskej výslovnosti (Král, 1988) je namiesto znaku [ɱ] použitý znak [ɳ]. Podobne, v tej istej práci, znak [ɳ] má tú istú platnosť ako novšie používaný znak [ŋ]. Na inom mieste (Dvončová – Jenča – Král, 1969, s. 93) je zase znak [ñ] vyjadrený znakom [n,]. Nebudeme sa zaoberať príčinami týchto rozdielností. Chceme iba poukázať na to, že aj v slovenskej fonetickej abecede existuje istá variabilita.

Slovenské spoluhlásky [m, ɱ, ɲ] budeme v IPA transkribovať rovnakými symbolmi ako v slovenskej abecede, teda [m, ɱ, ɲ]. Artikulačné parametre týchto troch hlások sú v tabuľke IPA jednoznačne identifikovateľné a berúc do úvahy kritériá stanovené v úvode tejto časti, neexistujú žiadne také varianty týchto hlások, ktoré by mohli byť dôležité z konfrontačného hľadiska.

Nazála [n] je svojimi artikulačnými vlastnosťami veľmi podobná slovenskej alveolárnej explozívne [d]. Líši sa od nej hlavne tým, že vzduchový prúd nie je uvoľnený orálne, ale nazálne. Na rozdiel od spoluhlásky [d] tu však nedochádza k laminálnej, ale apikálnej artikulácii. Apikálna artikulácia /n/ môže mať v rôznych jazykoch a rôznych kontextoch odlišnú realizáciu. Tak napr. anglické /n/ sa väčšinou realizuje hrotom končeka jazyka, kým slovenské /n/ sa bežne artikuluje chrbtom končeka jazyka. V oboch prípadoch však ide o apikálnu nazálu, ktorá sa v IPA zapisuje ako [ɲ].

Ďalšia nazálna spoluhláska, ktorú sa pokúsime vyjadriť znakmi IPA, je úžinová prealveolárna nazála [ɳ]. Táto hláska má tendenciu vyskytovať sa vo všetkých jazykoch, kde po /n/ nasleduje ktorákoľvek alveolárna alebo postalveolárna frikatíva /s, z, ʃ, ʒ/. Napriek svojmu širokému výskytu sa o tejto hláske (a ani o ostatných úžinových nazálach) vo svetovej odbornej literatúre vôbec nepíše a o jej existencii akoby sa vôbec nevedelo. S tým súvisia aj ťažkosti pri jej transkripcii, pretože v IPA neexistuje diakritické znamienko, ktoré by vyjadrovalo úžinovosť. Keďže chceme vychádzať len z existujúcich znakov IPA, musíme si v tomto prípade vypomôcť znakom [ɳ], ktorý vyjadruje otvorenejšiu artikuláciu príslušnej hlásky, v našom prípade /n/. Takto artikulované /n/ však nie je apikálne, ale laminálne, pretože konček jazyka sa opiera o zadné steny dolných rezákov a o spodné d'asno (Dvončová – Jenča – Král, 1969, s. 84). Hoci celkové nastrojenie a poloha končeka jazyka hlásky /n/ pri kombinácii /n/ + /s, z/ a /n/ + /ʃ, ʒ/ nie je rovnaká, budeme vychádzať z doteraz platného stavu a túto nazálu budeme v IPA transkribovať ako [ɳ].

Podobne ako predchádzajúca hláska, aj slovenská spoluhláska [ɳ] patrí do kategórie úžinových nazál. Nie je však predod'asnová, ale mäkkopodnebná (velárna). Vyskytuje sa všade tam, kde po hláskach [n] alebo [ɲ] nasleduje velárna frikatíva [x] alebo [χ]. Existujú v zásade dva spôsoby, ako túto hlásku vyjadriť v IPA. Prvý spôsob je podobný predchádzajúcemu prípadu, keď sme hlavný symbol [n] doplnili znamienkom [ɳ]. Po použití tohto postupu dostaneme znak [ɳ]. Druhý spôsob, ktorý

navrhol profesor P. Ladefoged⁷ (UCLA), je použitie nazalizovaného velárneho aproximantu [ũ]. Obidva spôsoby majú svoje nedostatky, no zdá sa nám, že lepšie je v tomto prípade použiť znak [ŋ̃]. Sú na to dva dôvody. Po prvé, použitie symbolu [ŋ] a znamienka [˘] je systémovejšie, pretože podobným spôsobom transkribujeme aj predchádzajúcu úžinovú nazálu. Po druhé, nazalizácia aproximantu [ũ] môže mať rôzny stupeň (v tomto prípade by to mal byť stupeň 3) a pri našom type abstrakcie tieto fakty neberieme do úvahy. Z transkripcie sa teda nedá určiť, o aký stupeň nazalizácie ide.

Posledná slovenská nazála – [ň] – je artikulačne charakterizovaná ako ďasnovopodnebná spoluhláska. Podobne ako spoluhlásky [ɹ, dʲ], ani [ň] nepovažujeme za čisto palatálnu hlásku (porovnaj priečny rez palatálneho [ɲ] v práci Laver, 1994, s. 210), ale skôr za silno palatalizované [n].⁸ Takáto nazála by mohla byť v IPA transkribovaná ako [ɲ̃¹] (pri znížení stupňa abstrakcie ako [ɲ̃³]). Z podobných dôvodov ako uvádzame pri [tʰ] a [dʰ] budeme však naďalej túto nazálu v IPA transkribovať ako [ɲ].

3.2.3 Vibranty a jednokmitové hlásky

V slovenskej spisovnej výslovnosti existujú tri základné kmitavé (hrčivé) hlásky – [r], [r̥] a [r̥ː] (resp. [r̥ː]). Sú to hlásky ktoré vznikajú rýchlym striedaním prehradzovania a uvoľňovania cesty fonačnému prúdu v ústnej dutine (Kráľ – Sabol, 1989, s. 256).

Spoluhláska [r] patrí do kategórie krátkych hlások a vyskytuje sa v neslabičnej pozícii. V spisovnej slovenčine má dva varianty. Jeden je tzv. jednokmitové *r*, ktoré sa artikuluje iba jedným úderom končeka jazyka o alveolárny výstupok. IPA používa pre tento typ artikulácie názov „tap“ (nie „flap“!). Keďže ide o apikálnu artikuláciu, budeme ho transkribovať znakom [ɾ]. Takáto artikulácia sa líši napr. od dentálnej artikulácie [ɽ] niektorých foriem škótskej gaelčiny, alebo od otvorenej neznej realizácie [ɽ̃], ktorú nájdeme v nigérijskom jazyku ɛtsako (Laver, 1994). Druhý variant je tzv. hrčivé *r*, teda vibranta v pravom zmysle slova, ktoré má obyčajne dva až tri kmity. Opäť ide o apikálnu artikuláciu a v IPA budeme túto hlásku transkribovať ako [r̥]. Použitím znamienka apikálnosti je slovenské /r/ konfrontačne odlišené napr. od postalveolárnej artikulácie [r̥] a dentálnoalveolárnej artikulácie [ɽ] v malajálamčine, alebo od frikatívnej formy apikálnej artikulácie [ɽ̃] v češtine (Laver, 1994; Handbook of the IPA, 1999 a i.).

Podľa našich predbežných oscilografických a spektrografických meraní, ktoré sme vykonali na vzorke hlásateľov Slovenského rozhlasu (čítanie hlavných správ), prvý variant (jednokmitové *r*) sa zdá byť frekventovanejší, hoci treba brať do úvahy

⁷ Návrh padol počas našej vzájomnej komunikácie prostredníctvom elektronickej pošty.

⁸ V jednom malajálamskom nárečí existuje kontrast medzi palatoalveolárnymi a palatálnymi nazálami (Mohanani – Mohanani, 1984).

aj to, že počet kmitov krátkeho *r* môže byť ovplyvnený štýlom výslovnosti. Otázka počtu kmitov je pre nás dôležitá z hľadiska výberu správneho symbolu. Predpokladáme, že ako základ pre určenie a charakteristiku hlások slúži prirodzená výslovnosť neutrálneho výslovnostného štýlu realizovaná v priemernom tempe. Preto v tomto prípade uprednostníme jednokmitové *r*. Podobným spôsobom (ako jednokmitová hláska) sa ortografické *r* v neslabičnej pozícii realizuje aj v iných jazykoch, napr. v katalánčine, holandčine, galicijčine, portugálčine, slovinčine alebo turečtine (pozri Handbook of the IPA, 1999). Krátke neslabičné slovenské [r] budeme teda v IPA transkribovať ako [ɾ].

Ďalším typom hrčivej alveolárnej spoluhlásky je krátke slabičné [ɾ]. Vyskytuje sa v pozíciách medzi dvoma spoluhláskami a tvorí jadro slabiky. Máva najmenej dva kmity (Kráľ, 1988, s. 79). Na jeho prepis v IPA použijeme symbol [ɾ], ktorý doplníme znamienkom slabičnosti – [ˑ]. Treba ešte pripomenúť, že znamienko [ˑ], ktoré v slovenčine vyjadruje slabičnosť, existuje aj v IPA, avšak tam má inú platnosť.⁹ Výsledná kombinácia pre krátke slabičné [ɾ] bude v IPA vyzerat' takto – [ɾˑ].

Posledná alveolárna vibranta uvádzaná v slovenskej fonetickej literatúre je dlhé slabičné [ʀ] (resp. [ʀˑ]). Táto hláska je kvalitou totožná s predchádzajúcou a líši sa od nej iba trvaním – obyčajne má štyri a viac kmitov (Dvončová – Jenča – Kráľ, 1969, s. 86). V IPA ju preto budeme transkribovať ako [ʀˑˑˑˑˑ].

3.2.4 Frikatívy

Inventár slovenských frikativ obsahuje deväť hlások – [f], [w], [s], [z], [x], [ɣ], [ʃ], [ʒ] a [h] (resp. [ɦ]). Spoluhlásku *j*, ktorá má aj svoj frikativny variant, nebudeme radiť do tejto kategórie.

Symbole [f, x, ɣ] používané v slovenskej fonetickej abecede sú prebraté z IPA a majú aj rovnakú platnosť ako súčasné IPA symboly. V tejto súvislosti treba upozorniť na to, že znelá velárna frikatíva sa správne transkribuje znakom [ɣ] a nie [ɣ̤],¹⁰ ako to nájdeme v niektorých prácach a článkoch.

Alveolárne frikatívy [s, z] sú v slovenčine artikulované laminálne, čo v IPA vyjadříme znakmi [s̺, z̺]. Použitím diakritického znamienka sú tieto slovenské frikatívy odlišiteľné napr. od portugalských dentáloalveolárných frikativ [s̺̺, z̺̺], od úžinovej dentálnej frikativy [s̺̺̺] uto-aztéckeho jazyka luisseño, alebo od španielskych apikálnych frikativ [s̺̺̺̺, z̺̺̺̺] (Hála, 1960; Laver, 1994 a i.).

Slovenská hláska [w] je charakterizovaná ako labiodentálna frikatíva. V tabuľke konsonantov IPA sú tieto parametre reprezentované znakom [w]. Znak [w] sa používa aj v IPA, no s úplne inou platnosťou – vyjadruje nešumovú bilabiálnu aproximantu.

Hlázky [ʃ] a [ʒ] sú v IPA identifikovateľné priesečníkom frikativnosti a postalveolárnosti. V slovenčine sú tieto hlásky artikulované apikálne a budeme ich trans-

⁹ Znamienko [ˑ] vyjadruje v IPA stratu znelosti.

¹⁰ Znak [ɣ̤] vyjadruje v IPA nelabializovanú zadnú polozatvorenú samohlásku.

kribovať ako [ʃ] a [ʒ]. V niektorých jazykoch, napr. v angličtine, môžu byť fonémy /ʃ, ʒ/ realizované aj laminálne – [ʃ̺, ʒ̺] (Jones, 1960; Skaličková 1982 a i.). Znak [ʃ] a [ʒ] sa s rovnakou platnosťou ako u nás používajú aj v niektorých prácach zahraničných lingvistov, no treba si uvedomiť, že v IPA by sa tieto symboly mohli interpretovať ako kombinácia znakov [s, z] a diakritického znamienka [̺].

Slovenská frikatíva [h] (resp. [ɦ]) je znelá hrtanová (glotálna) hláska. V slovenskej fonetike je najčastejšie transkribovaná symbolom [h]. Z hľadiska znakov IPA by však mala byť transkribovaná len ako [ɦ], pretože znak [h] reprezentuje v IPA neznelú hrtanovú frikatívu. Znak [h] a [ɦ] predstavujú teda v IPA párové spoluhlásky.

3.2.5 Afrikáty

Afrikáty sú hlásky, ktoré vznikajú kombináciou explozív a frikatív. V slovenčine máme štyri takéto spoluhlásky – [c], [ɟ], [č], [ʒ]. Ani jedna z týchto hlások, v ich podobe a platnosti, sa nezhoduje so znakmi IPA. Znak pre slovenské [c] vyjadruje v IPA neznelú palatálnu explozívu, znak [ɟ] zasa znelú postalveolárnu frikatívu. Znak [č] a [ʒ] by sa mohli v IPA interpretovať ako kombinácia znamienka [̺] a hlások [c] a [ɟ]. Preto musíme vychádzať len z artikulačno-percepčného opisu týchto spoluhlások. Podľa ich parametrov budeme hľadať ich príslušnú notáciu v sade znakov a diakritických znamienok IPA.

Slovenská spoluhláska [c] je charakterizovaná ako afrikáta skladajúca sa z tesného spojenia explozív [t̪] a frikatívy [ɟ̺]. Tesné spojenie vyjadríme znamienkom [̺], ktoré je zároveň aj znakom dvojitej artikulácie. Výsledná kombinácia bude teda vyzeráť takto – [t̪ɟ̺]. Použitie znamienka [̺] nám umožní rozlíšiť afrikátu [t̪ɟ̺] od kombinácie hlások [t̪ɟ̺], napr. *vreca* [ˈvr̩ɛt̪ɟ̺] – *vred sa* [ˈvr̩ɛt̪ɟ̺]. To isté platí aj o ostatných afrikátach.

Spoluhláska [ɟ] vzniká v slovenčine tesným spojením hlások [d] a [z]. Je to vlastne znelý náprotivok predchádzajúcej hlásky. V IPA ju budeme transkribovať ako [d͡z].

Znak [č], ktorý (s rovnakou platnosťou ako u nás) nájdeme aj v mnohých amerických slovníkoch, môžeme definovať ako tesnú realizáciu hlások [t] a [ʃ], ktoré sú v IPA reprezentované symbolmi [t̪] a [ʃ̺]. Uvedená afrikáta sa realizuje apikálne, a preto ju budeme v IPA transkribovať ako [t̪ʃ̺].

Posledná slovenská afrikáta, ktorá sa od predchádzajúcej líši prítomnosťou hlasivkového tónu, je spoluhláska [ʒ]. Podobne ako v predchádzajúcom prípade, ide o tesné spojenie explozív a frikatívy. Po kombinácii príslušných znakov IPA dostávame symbol [d͡ʒ̺].

3.2.6 Aproximanty

V slovenskej spisovnej výslovnosti máme osem aproximánt. V zhode s pravidlami IPA ich budeme rozdeľovať na laterálne – [l], [l̪], [l̪̺] (resp. [l̪̺]) a [r] (resp. [l̪̺]) a centrálnu – [v], [ʋ] (resp. [ʋ]), [j] a [ɹ] (resp. [ɹ]).

Laterály [l], [l̪], [l̪̺] sú si artikulačne veľmi podobné a líšia sa hlavne svojou dĺžkou a funkčnosťou. Vo všetkých troch prípadoch ide o apikálnu artikuláciu. Krátke

neslabičné [l] budeme v IPA transkribovať ako [l̠]. V niektorých jazykoch, napr. v španielčine, je /l/ obyčajne realizované dentálne – [ɫ]. Slabičnosť krátkeho slovenského [l] je v IPA vyjadrená znamienkom [̠]. Výsledná podoba tejto hlásky je po kombinácii znakov a znamienok IPA takáto – [l̠]. Znak pre dlhú slabičnú laterálu dostaneme kombináciou predchádzajúcej hlásky a znamienka dĺžky – [l̠ː].

Mäkká laterálna spoluhláska [l] má v slovenčine (aspoň) dva varianty. Tieto sa od seba líšia najmä stupňom palatálnosti. Prvý typ je mierne palatalizované alveolárne [l], ktoré je možné v IPA značiť transkripciou [l̟].¹¹ Druhý variant tejto hlásky je palatálnejší a v IPA sa zvykne transkribovať ako [ɭ]. Opäť tu však narážame na ten istý problém ako pri mäkkých spoluhláskach *l'*, *d'* a *ň*. Priechne rezy druhého typu mäkkého *l'* ukazujú, že nejde o čisto palatálnu hlásku (jeho stupeň palatálnosti je porovnateľný so spoluhláskami *l'*, *d'* a *ň*), ale skôr o silne palatalizované laminálne [l̟]. Transkripcia uvedených variantov by teda bola nasledovná – [l̟¹] a [l̟³]. Takýto zápis však nie je bezproblémový. Po prvé, zvolený stupeň abstrakcie nám nedovoľuje vyjadriť mieru palatalizácie a vypustením tohto parametra by nebolo možné určiť stupeň mäkkosti týchto hlások. Po druhé, miera palatalizácie je pri tomto type zo všeobecnosti relatívna, pretože treba brať do úvahy existenciu kontextových variantov mäkkého *l'* (palatalizácia je väčšia v kontexte *-ili-*, menšia v kontexte *-al'a-*). Z týchto dôvodov budeme palatalizovanejší typ *l'* transkribovať ako [ɭ] a menej palatalizované *l'* ako [l̟]. Sme si vedomí nedostatkov takejto transkripcie a považujeme ju za kompromisné riešenie (ako aj v prípade niektorých iných hlások).

Existujú rôzne názory na to, ktorý z týchto typov *l'* sa vyskytuje častejšie (Liška, 1971, s. 128; Dvončová, 1980, s. 122). Prikláňame sa k názoru, že typ [l̟] je v súčasnej spisovnej výslovnosti frekventovanejší.

Labiodentálna aproximanta [v] je sonórna nešumová hláska. Je to jedna z realizácií fonémy /v/. V IPA ju zapisujeme znakom [v].

Ďalšou z možných realizácií fonémy /v/ je spoluhláska [ũ]. V niektorých starších prácach je táto hláska definovaná ako frikatíva, čo nepovažujeme za správne. Je to hláska foneticky veľmi podobná prvému segmentu slovenského diftongu [ũo]. Preto by sme ju mohli v IPA transkribovať rovnako, ako transkribujeme prvý segment diftongu [ũo], teda [ũ]. Hlavný rozdiel medzi týmito hláskami spočíva v ich funkčnom využití – v diftongoch fungujú ako súčasť samohlásky, na konci slabiky plnia funkciu konsonantu. Keďže v tomto prípade ide o spoluhlásku (realizáciu fonémy /v/), bolo by azda vhodnejšie zvoliť taký znak, ktorý okrem príslušných fonetických kvalít v sebe nesie aj vyjadrenie konsonantickosti. Takýmto znakom v IPA je znak [w].

Posledné dve aproximanty – [j] a [i] – sa bežne považujú za rôzne realizácie fonémy /j/. Spoluhláska [j] sa v IPA transkribuje rovnakým znakom ako v slovenskej fonetickej abecede. Treba tu však upozorniť na to, že slovenské [j] nepovažujeme (až

¹¹ Toto je jediný prípad, kde pri znázornení konečného znaku použijeme znamienko sekundárnej artikulácie.

na isté výnimky) za šumovú hlásku, ako sa to uvádza v mnohých prácach (Stanislav, 1953, s. 264; Král, 1974c, s. 259; Dvončová, 1980, s. 117 a i.). Frikatívne /j/ sa v slovenčine môže vyskytnúť v slovách ako *prijímať*, *šiji* a pod. (Král – Sabol, 1989, s. 250) a v IPA by sme ho transkribovali ako [j]. Takáto artikulácia sa však vyskytuje len veľmi zriedkavo, a preto ju nebudeme v tomto type transkripcie zapisovať.

Aproximanta [i] má kvalitatívne veľmi blízko k prvým segmentom dvojhlasok [ia], [ie] a [iu]. Z hľadiska funkčnosti pre ňu platí to isté, čo pre [ü]. Aj v tomto prípade teda existujú dve možnosti transkripcie. Prvá je identická s prvým segmentom dvojhlasok [ia], [ie] a [iu] (hoci aj tu je istá variácia, ide o abstrakciu) – v IPA to bude [i]. Druhá možnosť vychádza z predpokladu, že slovenské [j] a [i] sú si foneticky veľmi podobné. Keďže existuje množstvo kontextuálnych variantov týchto hlások, ich rozdielnosť treba skúmať v takom kontexte, kde sa vyskytujú vedľa seba. V slovách ako *dvojazyčný*, *trojediný* a pod. je fonéma /j/ realizovaná najprv ako [i], potom ako [j]. Máme teda sekvenciu [ij]. Hlavný fonetický rozdiel, ktorý tu vnímame, je miera otvorenosti /j/ – prvé je otvorenejšie ako druhé. Z toho nám vychodí, že transkripcia aproximanty [i] v IPA by mohla byť aj [j], teda otvorenejší typ /j/. Problém, ktorý tu vzniká, je ten, že niektoré pozičné varianty hlásky [j], napr. v slovách *dvaja*, *spája*, môžu byť identické s aproximantom [j]. Na druhej strane, keby sme brali do úvahy takéto skutočnosti aj pri ostatných hláskach, nebolo by viac možné hovoriť o základnej podobe hlásky, len o veľkom počte variantov. Domnievame sa preto, že v rámci stanoveného stupňa abstrakcie nie je transkripcia slovenského [i] ako [j] neopodstatnená.

Na záver uvádzame prehľadnú tabuľku všetkých slovenských spoluhlások a ich príslušných fonetických znakov. Zároveň pripájame konfrontačnú tabuľku znakov slovenskej fonetickej abecedy a IPA.

	Bilabiály	Labi- dentály	Alveoláry	Postal- veoláry	Palatály	Veláry	Glotá- ly
Explozívny	p b		t d		c ʃ	k g	
Nazálny	m	ɱ	ɳ		ɲ	ŋ	
Vibranty			r				
Jednokmitové hlásky			ɾ				
Frikatívy		f v	s z	ʃ ʒ		x ɣ	ɦ
Afrikáty			tʃ dʒ	tʃ dʒ			
Centrálne aproximanty	w	ʋ			j		
Laterálne aproximanty			l				

Tab. 3. Tabuľka slovenských spoluhlások v transkripcii IPA.

Slovenská fon. abeceda	p	b	t	d	t'	d'	k	g	m	ɱ	n	ɲ	ň	ɳ	ʀ	r	ʀ	f	f'	w
IPA	p	b	t	d	c	ɟ	k	g	m	ɱ	ɲ	ɳ	ɲ	ɳ	ʀ	r	ʀ	f	f'	v

Slovenská fon. abeceda	s	z	š	ž	x	y	h	c	ɟ	č	ž	š	ʃ	v	j	ĩ	l	l	l'	ɹ
IPA	ʃ	z	ʃ	ʒ	x	y	h	ç	ɟ	ʧ	ʒ	ʃ	ʃ	v	j	ĩ	l	l	l'	ɹ

Tab. 4. Konfrontačná tabuľka spoluhláskových znakov slovenskej fonetickej abecedy a IPA

4. Záver

V príspevku sme sa zamerali na fonetický prepis základného systému slovenských hlások prostredníctvom znakov IPA. Vychádzali sme zo súčasného stavu v hláskovom inventári slovenských vokálov a konsonantov a brali sme do úvahy aj najnovšie zmeny v IPA. Transkripcia tohto typu je vhodná predovšetkým na vedecké účely, pretože dokáže relatívne objektívnym spôsobom vyjadriť fonetickú kvalitu akejkoľvek hlásky. Jej užitočnosť a perspektívu vidíme najmä v oblasti konfrontačnej fonetiky. Domnievame sa, že podobná, ale zjednodušená, transkripcia slovenských hlások, založená výlučne na znakoch IPA, by dobre spĺňala aj pedagogické ciele.

Bibliografia

- ABERCROMBIE, D.: English Phonetic Texts. London, Faber and Faber Ltd 1964. 125 s.
 ABERCROMBIE, D.: Elements of General Phonetics. Edinburgh, University Press 1967. 203 s.
 BARTEK, H.: Správna výslovnosť slovenská. Martin, J. Horáček 1944. 316 s.
 BROSHNAN, L. – MALMBERG, B.: Introduction to Phonetics. Cambridge, University Press 1970. 243 s.
 DVONČOVÁ, J.: Fyziologická fonetika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980. 156 s. + 110 obr.
 DVONČOVÁ, J. – JENČA, G. – KRÁL, Á.: Atlas slovenských hlások. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1969. 109 s. + 62 obr. tab.
 GIMSON, A. C – CRUTTENDEN, A.: Gimson's Pronunciation of English. 5. vyd. London – New York – Sydney – Auckland, Edward Arnold 1994. 304 s.
 HÁLA, B.: Základy spisovnej výslovnosti slovenské a srovnání s výslovností českou. Praha, Státní tiskárna 1929. 133 s.
 HÁLA, B.: Fonetické obrazy hlásek. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1960. 127 s. + obraz. príloha.
 HÁLA, B.: Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě. Praha, Nakladatelství ČSAV 1962. 459 s.
 Handbook of the International Phonetic Association. Cambridge, University Press 1999. 204 s.
 ISAČENKO, A. V.: Spektrografická analýza slovenských hlások. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968. 263 s.

- ISAČENKO, A. V. – ROMPORTL, M.: Návrh fonetické a fonologické transkripcie češtiny a slovenštiny. *Slovo a slovesnost*, 27, 1966, s. 163 – 166.
- IVANECKÝ, J. – NÁBĚLKOVÁ, M.: Fonetická transkripcia SAMPA a slovenčina. *Jazykovedný časopis*, 53, 2002, s. 81 – 95.
- JONES, D.: *An Outline of English Phonetics*. 9. vyd. Cambridge, University Press. 1960. 378 s.
- JONES, D.: *The Phoneme: Its Nature and Use*. 3. vyd. Cambridge, W. Heffer & Sons Ltd. 1967. 285 s.
- KRÁL, Á.: Činnosť jazyka pri artikulácii slovenských perných spoluhlások v súvislej reči. *Jazykovedný časopis*, 16, 1965, s. 3 – 19.
- KRÁL, Á.: K otázke podnebnohltanového záveru pri výslovnosti samohlások v slovenčine v porovnaní s češtinou a inými jazykmi. *Slavica Slovaca*, 1, 1966, s. 26 – 37.
- KRÁL, Á.: Fonetická systematika slovenských samohlások a dvojhĺások. *Slovenská reč*, 33, 1968, s. 271 – 280.
- KRÁL, Á. (1974a): Fonetická povaha a systém slovenských samohlások a dvojhĺások. In: *Studia Academica Slovaca*. 3. Red. J. Mistrik. Bratislava, Alfa 1974, s. 51 – 66.
- KRÁL, Á. (1974b): Model rečového mechanizmu. Bratislava, Veda 1974. 187 s.
- KRÁL, Á. (1974c): Samohláskové skupiny, dvojhĺasky a tzv. nepravé dvojhĺasky. *Spoluhláska j. Kultúra slova*, 8, 1974, s. 257 – 263.
- KRÁL, Á. (1974d): Slovenské samohlásky v konfrontácii so samohláskami iných jazykov. In: *Studia Academica Slovaca*. 3. Red. J. Mistrik. Bratislava, Alfa 1974, s. 67 – 81.
- KRÁL, Á.: Kategórie jednotlivého a všeobecného a vzťah fonetiky, fonológie a ortoepie. *Slovenská reč*, 43, 1978, s. 3 – 13, 88 – 93.
- KRÁL, Á.: (1985a) O fonetike a fonológii a ich vzťahu k materiálnym a ideálnym systémom. *Jazykovedný časopis*, 36, 1985, s. 5 – 12.
- KRÁL, Á.: (1985b) Predmet a definícia fonetiky a fonológie na podklade vzťahov materiálnych a ideálnych systémov. *Jazykovedný časopis*, 36, 1985, s. 112 – 119.
- KRÁL, Á.: Jazyk a reč ako jednota ideálneho a materiálneho. *Kultúra slova*, 20, 1986, s. 193 – 197.
- KRÁL, Á.: *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. 2. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 626 s.
- KRÁL, Á. – SABOL, J.: *Fonetika a fonológia*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989. 392 s.
- LADEFOGED, P.: *A Course in Phonetics*. New York, Harcourt Brace Jovanovich Inc. 1975. 298 s.
- LADEFOGED, P.: Linguistic Phonetic Descriptions. In: *The Handbook of Phonetic Sciences*. Red. W. J. Hardcastle – J. Laver. Oxford, Blackwell Publishers Ltd. 1997, s. 589 – 618.
- LADEFOGED, P. – HARSHMAN, R. – GOLDSTEIN, L. – RICE, L.: Generating Vocal Tract Shapes from Formant Frequencies. *Journal of the Acoustical Society of America*, 64, 1978, s. 1027 – 1035.
- LAVER, J.: *Principles of Phonetics*. Cambridge, University Press 1994. 707 s.
- LIŠKA, J.: Palatálna laterála v slovenčine. *Jazykovedný časopis*, 22, 1971, s. 128 – 156.
- LIŠKA, J.: Slovenské vibranty r, ř. In: *Jazykovedné štúdie*. 11. Jónov zborník. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971, s. 262 – 287.
- MOHANAN, K. P. – MOHANAN, T.: Lexical Phonology of the Consonant System in Malayalam. *Linguistic Inquiry*, 15, 1984, s. 575 – 602.
- ONDRUŠ, Š. – SABOL, J.: Úvod do štúdia jazykov. 3. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987. 343 s.
- PAULINY, E.: Velárne [ŋ] v slovenčine. *Slovenská reč*, 42, 1977, s. 169 – 171.
- PAULINY, E.: Fonémy /i/ a /j/ v slovenčine. *Slovenská reč*, 42, 1977, s. 351 – 356.
- PAULINY, E.: *Slovenská fonológia*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 213 s.

- PAVLÍK, R.: A Theoretical Introduction to English Phonetics and Phonology. Bratislava, Retaas 2003. 310 s.
- ROACH, P.: English Phonetics and Phonology. 2. vyd. Cambridge, University Press 1991. 262 s.
- ROMPORTL, M.: Perspektivy porovnávacie fonetiky a fonologie slovanských jazykú. *Slavia*, 61, 1972, s. 154 – 163.
- ROMPORTL, M.: K akustice slovenských vokálů a diftongů. In: *Jazykovedné štúdie. 12. Peciarov zborník*. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1974, s. 43 – 48.
- SABOL, J.: Poznámky o výslovnosti spoluhlásky v. *Kultúra slova*, 2, 1968, s. 298 – 300.
- SABOL, J.: Syntetická fonologická teória. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1989. 253 s.
- SABOL, J.: K teórii jazykovej interferencie. *Jazykovedný časopis*, 44, 1993, s. 87 – 91.
- SABOL, J.: Fonetický a fonologický aspekt hodnotenia zvukových javov slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca*. 25. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul 1996, s. 183 – 188.
- SABOL, J.: Dynamika fonickej sústavy slovenčiny v ostatných desaťročiach. In: *Studia Academica Slovaca*. 26. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul 1997, s. 137 – 146.
- SABOL, J.: Syntetická fonologická teória a fonologická typológia. In: *Studia Academica Slovaca*. 27. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul 1998, s. 141 – 148.
- SABOL, J. – ZIMMERMANN, J.: Základy akustickej fonetiky. 3. vyd. Košice, Edičné stredisko UPJŠ 1986. 101 s.
- SKALIČKOVÁ, A.: Fonetika súčasnej angličtiny. 2. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1982. 266 s. + obr. príloha.
- STANISLAV, J.: Slovenská výslovnosť. Martin, Osveta 1953. 295 s.
- The Principles of the International Phonetic Association. London, University College 1949, Reprinted 1982. 55 s.
- VACHEK, J. – FIRBAS, J.: Zvukový rozbor súčasnej angličtiny. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1963. 126 s.

INTERNACIONALIZMY V NOVÉ SLOVNÍ ZÁSOBĚ.

Sborník příspěvků z konference. Praha, 16. – 18. června 2003.
Uspořádaly Z. Tichá – A. Rangelova. Praha, Ústav pro jazyk český
AV ČR 2003. 240 s.

Klára Buzássyová: *K dimenziám internacionalizácie slovnéj zásoby* (s. 5 – 16). Olga Martincová: *Internacionalizace a vyrovnávací tendence* (s. 17 – 22). Kina Vačkova – Veselin Vačkov: *Ezikovite sredstva za evropska integracija – nov obekt na standartizacionna aktivnost* (s. 23 – 34). Zdeňka Opavská: *Krajní póly fungování kvantifikačně-intenzifikačních prefixoidů* (s. 35 – 41). Ivana Bozděchová: *Nové internacionalismy v odborném stylu* (s. 42 – 47). Andrzej Markowski – Erika Worbs: *Internacionalizacja znaczeń polskich jednostek leksykalnych jako wynik oddziaływania języków obcych na współczesną polszczyznę* (s. 48 – 63). Jiří Gazda: *Internacionalizační tendence v rozvoji slovní zásoby současných západoslovanských jazyků* (s. 64 – 73). Krystyna Waszakowa: *Przejawy internacionalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny (zarys problematyki)* (s. 74 – 83). Cvetanka Avramova: *Internacionalizace a autochtonizace u nových příslušenských názvů (nomina pertinentia) v bulharštině a češtině* (s. 84 – 93). Patrik Mitter: *Komponent BIO- v hybridních složeninách a jeho významy* (s. 94 – 98). Hedvika Sixtová: *K otázce adjektiv ovlivněných angličtinou v češtině a bulharštině* (s. 99 – 105). Bohumila Junková: *Internacionalismy v současné psané publicistice* (s. 106 – 114). Ingeborg Ohnheiser: *Internacionalizmy v slovaré i texte* (s. 115 – 125). Jitka Mravinacová: *Anomální kombinace internacionálních morfémů s prvky českého lexika* (s. 126 – 132). Diana Blagoeva: *Internacionalni i nacionalni elementi v rečnikovija sǎstav (aspekti na kalkirane to sǎvremennite slavianski ezici)* (s. 133 – 140). Marija Popova: *Terminite „adaptacija“ i „integracija“ pri internacionalite zaemki* (s. 141 – 148). Emilija Nedkova: *Aktivni slovoobrazovatelni sredstva za adaptirane na anglijskite zaemki v bǎlgarskija ezik* (s. 149 – 156). Pavla Kochová: *Internacionální iniciálové zkratky* (s. 157 – 165). Marijana Parzulova: *Internacionalizite v bǎlgarski ezik v perioda na demokratičnite promeni* (s. 166 – 173). Jindra Světlá: *Proces internacionalizace lexika v oblasti cestovního ruchu* (s. 174 – 181). Tadeusz Piotrowski: *Internacionalizm SORKI jako element polskiego systemu językowego* (s. 182 – 192). Oľga Orgoňová: *K sémantickej a axiologickej stránke nových internacionalizmov na pozadí interkultúrnej konfrontácie* (s. 193 – 204). Jordanka Trifonova: *Sobstvenite imena (nomina propria) kato provodnik na internacionalizacija v leksikata i kato obekt na leksikografsko opisane* (s. 205 – 214). Zdeňka Tichá: **TERAPIE (K jednomu internacionálnímu slovotvornému komponentu)* (s. 215 – 219). Božana Niševa: *K jednomu zvláštnímu typu internacionalizmů – tzv. emotikony a akronymy* (s. 220 – 228). Albena Rangelova: *Nové komunikační prostředky jako zdroj internacionálního lexika* (s. 229 – 233).

ROZHLADY

**DRUHÁ ETAPA MEDZINÁRODNÉHO VÝSKUMNÉHO PROGRAMU
KOMPARÁCIA SYSTÉMOV A FUNGOVANIA SÚČASNÝCH
SLOVANSKÝCH JAZYKOV**

KLÁRA BUZÁSSYOVÁ – JÁN BOSÁK

BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J.: Second Stage of International Research Programme: *Comparison of the Systems and Functions of Contemporary Slavonic Languages*. Jazykovedný časopis, 55, 2004, No. 2, pp. 111 – 127. (Bratislava)

The paper introduces the project conception of the second stage of international Slavonic programme *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich* (co-ordinative centre at Opolski University), which is a continuation of the first stage of 14 monographs series published at the occasion of 13th International Congress of Slavists, Cracow 1998 under the title *Modern History of Slavonic Languages*.

To the contrary of the first stage which includes the description of Slavonic languages in accordance with unified structure, each volume of the recent stage is supposed to analyse adequate language sub-systems (phonetics, morphology, word-formation and nomination, syntax, lexis) as well as sociolinguistics, onomastics and ethnolinguistics. There is the detailed analysis of the first volume of this series dealing with word-formation, named *Slowotwórstwo/Nominacja* published for 13th International Congress of Slavists in Ljubljana 2003. Selection of identical theoretical and methodological scope creates perfect comparative basis which fulfils the condition of comparability of individual objects. In the role of „tertium comparationis“ used the authors of this collective monograph the Karl Gutschmidt's term „tendency“. This is a term, which stands higher than term „language process“. By preparing the extensive summaries in English and German, the editors of this volume intend to overcome existing language barriers and to make accessible the information about on-going processes in modern European languages also for Non-Slavists.

Opolská univerzita (Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej) sa v priebehu deväťdesiatych rokov minulého storočia stala v slovanskom svete známou ako miesto, z ktorého sa koordinujú úspešné medzinárodné vedecké programy a projekty. Nepochybnú zásluhu má na tom charizmatická osobnosť profesora Stanislava Gajdu, hlavného koordinátora, ktorý vie osloviť, ako sa dnes hovorí, pravých ľudí v pravom čase. Tí zasa zoskupujú okolo seba ako koordinátori čiastkových projektov ďalšiu skupinu odborníkov. V rámci riešenia prvej etapy veľkého medzinárodného výskumného programu *Współczesne przemiany języków słowiańskich*

(Súčasný premeny slovanských jazykov) tak vznikla séria 14 knižných monografií venovaných jednotlivým slovanským jazykom, ktoré pripravili skupiny bádateľov z každej krajiny: Srpski jezik, red. M. Radovanović, 1996; Bãlgarski ezik, red. S. Dimitrova, 1997; Russkij jazyk, red. E. Širjajev, 1997; Serbščina, red. H. Faska, 1998; Český jazyk, red. J. Kořenský, 1998; Slovenský jazyk, red. J. Bosák, 1998; Slovenski jezik, red. A. Vidovič-Muha, 1998; Hrvatski jezik, red. M. Lončarić, 1998; Belaruskaja mova, red. A. Lukašanec – M. Prigodzič – L. Sjameška, 1998; Makedonski jazik, red. L. Minova-Đurkova, 1998; Ukrajinska mova, red. S. Jermolenko, 1999. V čase, keď sa začínala druhá etapa medzinárodného výskumného programu, dokončoval sa zväzok venovaný poľskému jazyku (Język polski, red. S. Gajda, 2001) ako aj zväzky venované kašubskému a rusínskemu jazyku. Publikácie majú spoločný nadtitul *Najnowsze dzieje języków słowiańskich* (Zmeny v súčasných slovanských jazykoch). Vyšli k XII. medzinárodnému zjazdu slavistov v Krakove r. 1998 a viaceré z nich majú aj toto vročenie.¹

Krátko po r. 1998 sa začala realizácia druhej etapy veľkého medzinárodného programu výskumu slovanských jazykov – synteticko-porovnávací program s označením *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich* (Porovnanie systémov a fungovania súčasných slovanských jazykov). V septembri 1999 sa konalo v Opole pracovné stretnutie, na ktorom sa prediskutovali rôzne otázky súvisiace s realizáciou tejto druhej etapy programu, vrátane vedecko-organizačných otázok. Realizáciu projektu riadi koordináčna skupina v zložení Ján Bosák, Stanisław Gajda (vedúci), Karl Gutschmidt, Jan Kořenský. Koordinátormi výkonných kolektívov bádateľov, ktorí realizujú, resp. budú realizovať výskumné práce na sérii synteticko-porovnávacích zväzkov venovaných rozličným aspektom súčasnej jazykovej situácie, sú: Irena Sawicka (Toruń) fonetika a fonológia, Roman Laskowski (Krakov) morfológia, Ingeborg Ohnheiser (Innsbruck) slovotvorba a nominácia, Stanislav Karolak (Krakov) syntax, Alexandr D. Duličenko (Tartu) lexika, Ewa Rzetelska-Feleszko (Varšava) onomastika, Valerij M. Mokijenko (Greifswald) frazeológia, Władysław Lubaś (Opole) sociolingvistika, Jerzy Bartmiński (Lublin) a Wojciech Chlebda (Opole) etnolingvistika, Stanisław Gajda (Opole) štylistika. Z pracovného stretnutia vyšla starostlivosťou S. Gajdu (ako vedeckého redaktora) knižná publikácia pomenovaná rovnako ako celý medzinárodný program *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich* (Opole 2000).

Kniha nesie pečať vstupnej publikácie výskumného programu a autori príspevkov – koordinátori budúcich porovnávacích syntéz zo spomenutých výskumných

¹ O genéze a postupe prác na projekte sme informovali v článku *Spisovné jazyky v pohybe: problematika ich opisu* (Bosák, 1995), o zakončení a dosiahnutých výsledkoch v článku *Dynamické polstoročie vo vývine slovanských jazykov* (Bosák, 1998). Metodologické aspekty tohto projektu sú predstavené aj v dvojčísle Jazykovedného časopisu vydaného z príležitosti XII. medzinárodného zjazdu slavistov r. 1998 v Krakove – tematický blok „Zmeny v súčasných slovanských jazykoch 1945 – 1995“.

oblastí slovanských jazykov – vidia kľúčové problémy pochopiteľne diferencovane podľa stavu, v akom je poznatková báza tej-ktorej jazykovednej poddisciplíny. Ide vždy o bázu vhodnú ako tertium comparationis. Podľa slov hlavného koordinátora „vstupná“ kniha neuzatvára, ale naopak, otvára teoreticko-metodologické diskusie o novom prístupe v porovnávacom skúmaní súčasných slovanských jazykov.

Všetci bádatelia a organizátori si uvedomujú, že táto druhá etapa bude oveľa náročnejšia. Hoci pre prvú etapu bola spoločne vypracovaná jednotná štruktúra, jednotlivé jej zväzky sa dosť odlišujú v závislosti od toho, na čo sa autori a redaktori sústredili, čo chceli z domácej jazykovedy predstaviť „inonárodnej“ lingvistickej obci. Napríklad český zväzok má výrazne sociolingvistický charakter, autori sa zaoberali na zmenu fungovania vyjadrovacích prostriedkov v podmienkach historických, ekonomických, politických a sociálnych zmien v príslušných obdobiach. Autori najrozsiahlejšieho poľského zväzku podrobne opísali stratifikáciu poľštiny s analýzou jednotlivých jazykov (nie štýlov). V ruskom zväzku sa venuje viac pozornosti jazyku totalitného obdobia. Aj keď spomínaných 14 zväzkov tvorí dobré východisko do druhej etapy, budúci autori budú musieť pracovať oveľa precíznejšie a jednotnejšie, prakticky stavať na domácich základných výskumných dielach.

Rozsahom aj metodologicky zborník dominuje štúdiá moskovskej bohemistky prof. Galiny P. Neščimenko o niektorých špecifikách súčasnej jazykovej situácie z teoretického aspektu.² Dynamickosť jazykovej situácie (resp. jazykových situácií, keď ide o všetky slovanské jazyky) nemožno dnes objektívne opisovať tradičnými výskumnými metódami a postupmi. Hlavné činitele, ktoré „masívne vtrhli“ do spisovného dorozumievania a znižujú jeho reprezentatívnosť a prestížnosť, predstavujú: zmena v komunikačných kanáloch; verbálna aktivita jazykového spoločenstva (sociouma),³ rozšírenie sociálnej bázy používateľov jazyka s rozličnými jazykovými kompetenciami (autorka rozlišuje používateľov a nositeľov jazyka); zníženie normotvornej funkcie jazyka umeleckej literatúry. Napriek tomu súčasnú jazykovú situáciu nepokladá za „totálne krízovú“, ale ju reálne hodnotí ako *zákonité prehodnocovanie jazykových štandardov*. Zachytiť tieto nové tendencie v rozvoji súčasnej jazykovej situácie, zistiť príčiny ich vzniku a navrhnúť konkrétne kroky v oblasti jazykovej výchovy a jazykovej politiky prislúcha najmä sociolingvistike. (Ako vidieť, celkom iné vymedzenie predmetu sociolingvistiky v protiklade k istému floskulovému slovenskému „hľadaniu kodifikácie na ulici“ či „objavovaniu Ameriky“ a pod.)

Ak G. P. Neščimenko používa výraz „agresívnosť“ hovorového jazyka, myslí to zrejme trochu jemnejšie, ako by nás mohol zmiasť jeho prvotný všeobecnejší význam. V súčasnosti totiž nejde len o jednostranný vplyv spisovného jazyka na ostatné komunikačné sféry (autorka hovorí aj o tzv. spisovnej monoglasii), ale podľa

² Odvtedy autorka spracovala túto sociolingvistickú problematiku obsírne v monografii *Jazyková situácia v slavianskych stranach. Opyt opisanija. Analiz koncepcij* (2003); k ruštine a češtine pribrala ešte aj rozsiahlejšiu analýzu bulharčiny.

³ „Kolektív ľudí so spoločným sociálnym, ekonomickým a kultúrnym životom.“

niektorých bádateľov sa dominantný vplyv prenáša práve na hovorové idiomy,⁴ čo vyplýva z toho, že hovorový jazyk (reč) má pevnejšie korene, je viac ukotvený v jazykovej výchove (nie regulovanej) pre svoju prirodzenosť a spontánnosť, že norma spisovného jazyka sa osvojuje postupne. Aj napriek odchodnej stratifikácii jednotlivých slovanských jazykov (napr. kodifikovaná spisovná ruština – nekodifikovaná, ale spisovná hovorová ruština; rozšírená obecná čeština s pretrvávajúcimi pokusmi niektorých českých jazykovedcov o jej kodifikáciu; zatiaľ komplexnejšie neanalyzovaná štandardná forma slovenčiny a pod.), rozličnej rýchlosti a intenzity pôsobenia na jazykové podsystemy, chápe G. P. Neščimenko ako „masovizáciu“, pričom ju pokladá za univerzálny proces, dokonca za všeobecnú jazykovú univerzáliu.

Čo autorku oprávňuje hovoriť o prehodnocovaní rečových štandardov smerom k tejto „masovizácii“ (dokonca v ruských pomeroch aj k vulgarizácii)? Od tridsiatych rokov 20. storočia, keď sa v Pražskej škole položili základy teórie spisovného jazyka, došlo najmä v poslednom desaťročí k zásadným zmenám v substančných parametroch jazykov, v oblasti štruktúry nositeľov a používateľov jazyka, ako aj v charaktere normy. Na príklade ruštiny autorka porovnáva súčasnú jazykovú situáciu s pretrvávajúcimi tradičnými názormi: (a) spisovný jazyk má najvyšší status a prestíž vo všetkých komunikačných sférach; (b) spisovný jazyk je etalónom správnosti; (c) spisovný jazyk je univerzálny dorozumievací prostriedok, funkčne schopný zabezpečiť všetky komunikačné potreby vrátane bežnej komunikácie; (d) spisovný jazyk je perspektívny idiom, ktorý vytlačí ostatné existenčné formy, resp. sa samy vytlačia na perifériu, ustúpia v celom komunikačnom priestore; (e) čím vyššie vzdelanie používateľov jazyka, tým lepšie ovládanie spisovnej normy.

Aká je však konfrontácia s realitou? Podľa autorky spisovný jazyk nemôže vyplňať celý komunikačný priestor, slúži predovšetkým na celoetnickú⁵ verejnú komunikáciu (vyššie komunikačné funkcie), ako aj oficiálnu alebo polooficiálnu komunikáciu neznámych osôb alebo značne vzdialených podľa svojho sociálneho statusu. Treba brať do úvahy fakt, že podstatné rozšírenie sociálnej bázy komunikantov má aj negatívne dôsledky: rozšíril sa totiž počet používateľov, nie nositeľov spisovného jazyka, čo prináša so sebou destabilizáciu noriem a nabáda lingvistov znižovať hranicu príkazov a zákazov v oblasti verejnej komunikácie; podstatne sa znížila úroveň na školách; rozpadla sa predtým centrálna kontrolovaná vydavateľská sieť a distribúcia a i. Pretože hlavným zdrojom šírenia informácií sú televízia, rozhlas, internet, nie knihy, dochádza k preorientácii z jazyka umeleckej literatúry na jazyk médií – jazyk médií musí zasahovať čo najväčší počet recipientov, musí zod-

⁴ Ponechávame tento autorkin termín, jeho ekvivalentom v našej tradícii je (jazyková alebo existenčná) *forma*, starší termín (jazykový) *útvár*, v sociolingvistike *varieta*

⁵ Autorka uprednostňuje termín *etnický jazyk*, ktorým označuje nielen národný jazyk, ale aj obdobie pred sformovaním národných jazykov (podrobnejšie v jej monografii *Etičeskij jazyk*, 1999).

povedať ich jazykovej kompetencii, čím dochádza k jeho „spriemerňovaniu“, k častým jazykovým a štylistickým prehrškám a chybám.

Aj proti funkčnej univerzálnosti spisovného jazyka možno namietat', pretože v bežnej, neoficiálnej komunikácii sa používa hovorová ruština, pričom je ťažko určiť, kde sú vlastne hranice spisovnosti, aké majú znaky morfológické, syntaktické a pod. Od polovice 20. storočia hovorová ruština prestala byť prostriedkom len interpersonálnej oficiálnej komunikácie, dnes funguje ako prostriedok verejnej všeobecnoetnickej komunikácie. Práve hovorový jazyk vŕahuje adresáta do komunikácie, aktivizuje ho, je mu ústretovejší, stáva sa mu prestížnym etalónom. G. P. Neščimenko zaujímavo interpretuje aj príčinu rozširovania vstupu socioléktoŕov do širšieho komunikačného priestoru – ako disperziu. Napríklad slang (alebo v ruskej lingvistike prevažujúce označenie žargón) využívajú občasní používatelia, má skôr citátový charakter, v dôsledku čoho vlastne stráca svoje pôvodné funkčné zameranie a môže expandovať do iných idiomov.

Hoci G. P. Neščimenko vychádza z jazykovej situácie v Rusku, aj pri bežnom pohľade mnohé jej závery majú širšiu, celoslovanskú platnosť, pravda, diferencovanú podľa viacerých domácich, autochtónnych determinantov. Bez výhrad možno aj v našej slovenskej situácii akceptovať konštatáciu, že niektoré chyby vyskytujúce sa v súčasnej komunikácii môžu byť diagnostické, čo znamená, že v budúcnosti by sa mali niektoré frekvencované „odchýlky od normy“ uviesť do kodifikácie ako varianty.

Opisu jazykových situácií v súčasných slovanských jazykoch bude venovaný aj samostatný sociolingvistický zväzok. Zodpovedný redaktor Wladislaw Lubas (Opole) navrhol ako relevantné časové úseky minimálny (roky 1990 – 2000), priemerný (1945 – 1990) alebo maximálny (1918 – 2000); kritérium vzťahu štát : národ, t. j. či ide o štát dominantne národný, štát federatívny/konfederatívny a zároveň mnohonárodný (mnohonárodnostný), alebo napokon či ide o nedominujúci národ, etnickú skupinu žijúcu v štáte iného dominujúceho slovanského alebo neslovanského národa. Za ďalšie relevantné javy autor pokladá jazykovú politiku (v teórii aj jej praktickú realizáciu), normovanie (štandardizáciu) a kodifikáciu, ako aj spoločenskú a kultúrnu diferenciaciu slovanských jazykov. Možno len súhlasiť s tým, že funkčná sila slovanských jazykov nezávisí len od politických faktorov, ale aj od sily elít, ktoré sú nositeľmi kodifikovanej variety daného jazyka a od aktívnosti nositeľov iných variet toho istého jazyka.

Vo foneticko-fonologickom zväzku by sa podľa Ireny Sawickiej (Toruń) mali bádatelia sústrediť na procesy, ktoré viedli za niekoľko posledných desaťročí k fonetickým zmenám. Konkrétne ide o zmeny v oblasti a) vokalizmu a konsonantizmu; b) zmeny zasahujúce štruktúru slabiky; c) zmeny deakomodačné; d) zmeny týkajúce sa prozodických vlastností.

Ingeborg Ohnheiser (Innsbruck) predstavila (predbežnú) koncepciu slovo-
tvorno-nominačného zväzku, pričom sa osobitne sústredila na otázky materiálnej

bázy, metodologické otázky a na predstavenie obsahovej stránky kapitol a podkapitol z plánovanej kolektívnej monografie. Predstavená koncepcia, jej priebežné rozpracovanie a spoločné redigovanie na pracovnom zasadnutí autorov v Innsbrucku (19. – 22. 4. 2002), ako aj konečná realizácia diela) ukazujú, že od začiatku išlo o dobre premyslený, reálny projekt, ktorého výsledná realizácia sa len málo odlišuje od koncepcie navrhutej koncom r. 1999 (porov. nižšie) koordinátorkou tohto projektu a neskôr vedeckou redaktorkou publikácie. Výsledné dielo zároveň dokazuje veľkú organizačnú zdatnosť I. Ohnheiserovej a jej výrazný vklad ako vedeckej redaktorky na konečnej podobe tohto diela.

Za tertium comparationis v konfrontačných výskumoch syntaxe slovanských jazykov Wiera Małdziejewa (Toruń/Sofia), ktorá zastupovala zodpovedného vedúceho tohto zväzku S. Karolaka, v súlade s inými autormi a s výrazným vetno-sémantickým trendom v syntaktických výskumoch v lingvistických centrách mnohých krajín, ale aj v súlade s konfrontačnými a kontrastívnymi výskumami, pokladá význam. Konfrontačný výskum má vychádzať z analýzy obsahu a na základe tejto analýzy má vyabstrahovať sémantické jednotky sprostredkujúceho jazyka. Ako konečný výsledok sa priradia k sémantickým jednotkám sprostredkujúceho jazyka výrazové zložky, exponenty v každom z porovnávaných jazykov. „Kandidátmi“ sémantických jednotiek sprostredkujúceho jazyka sú predovšetkým predikátovo-argumentové štruktúry. V ich identifikovaní ako sémantických jednotiek má poľská lingvistika tradíciu a autori porovnávacio-syntaktického zväzku majú na čo nadväzovať; porov. takto koncipovanú akademickú dvojzväzkovú gramatiku z r. 1984 i jej recenziu v našom časopise *Moderná gramatika súčasnej poľštiny* (Ondrejovič – Bosák – Buzássyová, 1987). Relevantné sú, pravdaže, aj výsledky syntaktických výskumov zamerané na iné slovanské jazyky, ktoré sú z hľadiska syntaktickej teórie kompatibilné s týmto smerovaním. Autorka stručne predstavenej koncepcie zdôraznila, že výsledkom nemá byť inventarizácia idiomatičných rozdielov medzi porovnávanými jazykmi. Na vstupe by mal byť zoznam predovšetkým štandardných typov vyjadrenia základných predikátovo-argumentových štruktúr pre triedu určených predikátov.

Za „projekt storočia“ označil opolský program Valerij M. Mokijenko (Greifswald). Zároveň však naznačil aj niektoré všeobecnejšie metodologické otázky tohto projektu. Hoci bádatelia majú k dispozícii spomínaných 14 monografií z prvej etapy tohto výskumu, komplexné porovnanie jazykových situácií zodpovedajúce jednotlivým jazykovým rovinám pokladá za mimoriadne náročné. Navrhuje preto sústrediť sa iba na nové javy a procesy, na neologizmy vo všetkých jazykových rovinách; sám zavádza aj termín *frazeologická neologika*. Za istý (očakávaný) paradox pokladá fakt, že neologizmy by mali ukázať viac odlišností ako tradičné jazykové materiály. Totiž v slovníkoch neologizmov, aj v iných prácach spracúvajúcich lexikálne jednotky z hľadiska spisovného jazyka, sa nebrali do úvahy frazémy, ktoré existujú v danom jazyku už dávno, lebo sa vyskytovali v dialektoch, v ľudovej reči, v žargó-

noch a pod. Frazeologická norma by sa mala chápať širšie, nemala by zahŕňať iba to, čo reguluje „tzv. jazyková kultúra“ (úvodzovky V. M. Mokijenko).

Iným problémom je presnejšie vymedzovanie frazém, stále spresňovanie obsahu aj rozsahu definície frazém. Podľa V. M. Mokijenka pri porovnávanom výskume slovanských frazém vôbec chýba tertium comparationis. Napríklad novšie ruské frazémy zo živej reči (dialektov alebo žargónov) sa ťažko porovnávajú s lexikou iných slovanských jazykov. Spojenia idiomatického typu, ktoré sa dnes vyskytujú prevažne v publicistike a majú americký pôvod, napr. *modré barety* „ozbrojené zložky OSN“ a pod., majú z hľadiska frazeologickej neologiky iba prechodný status. Na druhej strane úlohou frazeologickej neologiky by malo byť odhalenie tohto protipólu – „dávno zabudnutého starého“. Bola by to v tomto období „amerikanizácie a europeizácie Slávie“ užitočná etymologická diagnóza, veď napríklad frazému *byť na tej istej lodi* používal už Cicero.

V zborníku sú aj príspevky informujúce o dvoch významných slavistických projektoch, ktoré celkom nesúvisia s posudzovaným projektom, lebo mu časovo predchádzali: Ewa Rzetelska-Feleszko (Warszawa) informuje o koncepcii a spracúvaní významného onomastického diela *Encyklopedia Onomastyki Słowiańskiej* (druhý diel už vyšiel r. 2004). – Aj druhý príspevok z oblasti doterajších slavistických (dlhodobých) projektov si kladie za cieľ informovať o Slovanskom jazykovom atlase, a to na príklade názvov poľských domácich zvierat v tomto monumentálnom diele slovanskej jazykovedy (Barbara Falińska, Warszawa – Białystok).

Kým hlavné slavistické projekty boli „založené“ pred desaťročiami a zrejme nejaký čas ešte potrvá, kým budú dokončené, opolský slavistický projekt zavŕšil svoju prvú etapu 14 monografiami prakticky za sedem rokov. Zároveň sa v programe druhej etapy objavili dva príspevky, ktoré sú zacielené viac do budúcnosti a za súčasného stavu v slovanských jazykoch aj ťažko realizovateľné, a to je *jazykový obraz sveta*. V tejto oblasti majú poľskí bádatelia rozsiahle a originálne výskumy – informuje o nich Jerzy Bartmiński z Lublinu, kde sa práve jeho zásluhou už v osemdesiatych rokoch začala sústavne skúmať problematika jazykového obrazu sveta. Odvtedy vyšli desiatky publikácií s touto aktuálnou tematikou, napríklad pojem vlasti v súčasných slovanských jazykoch; naši susedia očami študentov; jazykový obraz poľského neba a pekla; obraz Žida v poľskej ľudovej kultúre; minulosť v jazykovom obraze sveta; rozsiahly dvojzväzkový slovník ľudových stereotypov a symbolov a ďalšie. Žiaľ, na Slovensku sa na problematiku jazykového obrazu sveta akosi „pozabudlo“.

Jazykový obraz sveta na koncepcii sémantického opisu jazyka konkretizuje Wojciech Chleba (Opole). Podľa neho obrat z dominujúcej taxonomickej paradigmy do paradigmy komunikačnej, pragmatickej, kognitívnej, antropologickej kulminuje práve v jazykovom obraze sveta. Materiálovou bázou tohto výskumu nemôžu byť ako celok slovanské jazyky a ich variety, ale predovšetkým frazeologické jednotky, porekadlá a príslovia, v ktorých sa najvernejšie odráža kolektívne

jazykové vedomie. Možno využiť aj tzv. metaoperátory *ako sa hovorí, pravdu povediac* a pod. – poľskí bádatelia majú k dispozícii lexikón súčasnej metatextovej hovorenej poľštiny! Pokiaľ ide o naše domáce výskumné prostredie, môže nás zaujímať, že jazykový obraz sveta sa v najkondenzovanejšej podobe odráža v lexikografii: výber hesiel, definícia významov, kvalifikátory, ilustračné príklady. Menej priaznivejšie je už autorovo zistenie, že v mnohých slovníkoch je jazykový obraz sveta len polovičný, jednostranný, jednostranne racionalistický a scientistický, že to, čo mnohí bádatelia označujú ako „naivný“ svetonázor, sa do slovníkov vnáša len v malej miere, fragmentárne.

Prvým zväzkom druhej série monografií je rozsiahla knižná kolektívna monografia venovaná syntetickému porovnávaciemu (a kontrastívnemu) opisu slovtvorných systémov súčasných slovanských jazykov a ich fungovaniu s názvom *Slowotwórstwo/Nominacja. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. I.* (Opole 2003. 542 s.). Publikácia vyšla k XIII. medzinárodnému slavistickému kongresu v Lubľane (2003). Na kongrese v Lubľane sa konala aj veľmi úspešná prezentácia tohto diela. Vydavateľmi sú Universität Innsbruck – Institut für Slavistik a Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej. Autorkou koncepcie, vedeckou redaktorkou aj editorkou tohto slovtvorného zväzku, ktorý je prvým a zatiaľ jediným edičným činom spomínanej druhej série a druhej etapy riešenia spomenutého mnohostranného medzinárodného programu okrem zborníka s metodologickým vstupom, o ktorom je reč v tomto príspevku, je profesorka Ingeborg Ohnheiser z Innsbruckej univerzity. Na riešení tohto, z hľadiska celého výskumného programu čiastkového projektu, ktorého výsledkom je uvedená knižná syntéza, sa zúčastnilo osemnásť jazykovedcov z ôsmich krajín. Sú autormi alebo spoluautormi deviatich kapitol a podkapitol, do ktorých je okrem záverečnej kapitoly a pomerne obsiahleho nemeckého a anglického resumé rozvrhnutá táto rozsahom aj obsahom pozoruhodná monografia.

Cieľ a koncepciu knihy predstavila v prvej kapitole sama I. Ohnheiserová (s. 13 – 33). Pre čitateľov Jazykovedného časopisu môže byť zaujímavá informácia, že pri tvorbe koncepcie tohto diela, pri hľadaní optimálnej porovnávacej bázy, pri hľadaní vhodného „tertium comparationis“ slovtvorného zväzku sa ukázala ako užitočná diskusia publikovaná v tematickom dvojčísle nášho časopisu (Jazykovedný časopis, 49, 1998, č. 1 – 2; sú to príspevky autorov, ktorí sa zúčastnili v diskusii tematického bloku *Zmeny v súčasných slovanských jazykoch (1945 – 1995)* na XII. medzinárodnom kongrese slavistov v Krakove 27. 8. – 2. 9. 1998). Diskusia v tomto bloku mala za cieľ predstaviť na kongrese hlavné metodologické problémy, ale aj dovedajšie výsledky riešenia prvej etapy medzinárodného slavistického programu, sériu monografií o najnovších zmenách a premenách v jednotlivých slovanských jazykoch. K. Gutschmidt za vhodnú porovnávaciu bázu označil pojem „rozvojové tendencie“, pričom tendenciu interpretuje ako pojem a termín nadradený pojmu proces a zahŕňajúci viacero procesov, resp. zmien v danom jazyku v relatívne limitovanom časovom

rozpätí. Ako poukazuje I. Ohnheiserová, a ako sa to ukazuje aj v jednotlivých kapitolách tejto syntetickej kolektívnej monografie, často nejde o jednosmerné procesy, ale o interdependentné vzťahy (vzťahy vzájomnej závislosti) istých jazykových javov a procesov. Existuje napríklad súvzťažnosť medzi systémotvornými a typologickými tendenciami a tendenciou k manifestácii špecifických črt národných jazykov ako tendenciou protichodnou internacionalizačnej tendencii. Keďže slovanské jazyky možno len veľmi ťažko poznávať a porovnávať skúmať ako jedinú (celoslovanskú) celosť a ťažko sa určujú aj teoretické a metodologické predpoklady takehoto skúmania, v koncepcii zväzku venovanému porovnaniu slovotvorných a nominačných (pomenovacích) systémov sa prijal postup podávať výsledky porovnávania v rámci tradične vyčleňovaných troch skupín slovanských jazykov: východoslovanských (ruština, ukrajinčina, bieloruština), západoslovanských (poľština, slovenčina, čeština, lužická srbčina) a južnoslovanských (bulharčina, chorvátčina, macedónčina, srbčina, slovinčina). V knihe je aj poznámka, že osobitne sa nevyčleňuje bosnianský jazyk. Takéto rámcovanie je prijaté v kapitolách 2 až 5; šiesta kapitola *Systémovo-štruktúrne tendencie* a siedma kapitola *Typologické tendencie* sú celostným pohľadom na slovanský jazykový priestor.

Cennou súčasťou prvej kapitoly slovotvorného zväzku je podkapitola (takisto z pera I. Ohnheiserovej, s. 27 – 33) predstavujúca retrospektívny pohľad na dejiny porovnávacieho skúmania inováčných procesov v slovanských jazykoch počnúc knihou *Slovanské spisovné jazyky v době přítomné* (Praha 1937; poznatkami o slovenčine do nej prispel Ján Stanislav), cez cennú Isačenkovu typologicky zameranú štúdiu *K voprosu o strukturnoj tipologii slovarnogo sostava slavianskich literaturnych jazykov* (Slavia, 27, 1958, s. 334 – 352), ďalej cez inšpiratívnu, často citovanú Dokulilovu štúdiu *Ke koncepcii porovnávací charakteristiky slovanských jazyků v oblasti „Tvoření slov“* (Slovo a slovesnost, 24, 1963, s. 85 – 105) až po koncepciu projektu sformulovaného S. Gajdom *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*, ktorá je metodologickým východiskom súčasného medzinárodného výskumného programu. Keďže už v citovanej práci *Slovanské spisovné jazyky... (1937)*, ktorá vznikla pod vedením M. Weingarta, išlo pri hodnotení časopisov, ktoré sa venovali jazykovej kultúre, aj o pripúšťanie a zamietanie nových slov, o pomer k cudzím a prevzatým slovám, o pomer ku kalkom, o otázky jazykového svojrázu v pomere k cudzím vplyvom, organicky zapadá do knihy venovanej tvoreniu slov v slovanských jazykoch aj nasledujúca kapitola 1.3. *Neologizmy a lexikografia*.

Všeobecnú problematiku neológie tu zasvätené predstavila Olga Martincová (Praha), ktorá vypracovala aj podkapitolu o neologizmoch z pohľadu západoslovanskej a južnoslovanskej lexikografie. V jazykoch s rozvinutým súborom komunikačných funkcií predstavuje neologizácia kontinuálny, aj keď v rozličných časových obdobiach s rôznou intenzitou prebiehajúci proces, ktorý sa zúčastňuje na štruktúracii a reštrukturalizácii lexiky. V týchto jazykoch slovníky neologizmov primárne

zaznamenávajú tie nové lexikálne jednotky, ktoré do slovnej zásoby istého jazyka pribudli v priebehu určitého (vymedzeného) obdobia. (V slovníkoch neologizmov v slovanských jazykoch, ktoré vznikali v 80. a v 90. rokoch minulého storočia, autori koncepčne nadväzovali najmä na chápanie pojmov neologizmus, ako ho vymedzila ruská bádatel'ka N. Z. Kotelova v sérii slovníkov venovaných neologizmom v ruštine.) Dôraz sa kladie na informačné alebo informačno-normatívne hľadisko. Naproti tomu v jazykoch, v ktorých prebieha konštituovanie, resp. rekonštruovanie spisovného komunikačného štandardu, dochádza spravidla k vedomému dotváraniu a zavádzaniu neologizmov. V slovníkoch sa vtedy uvádzajú výrazy podporujúce niektoré typy nominácie. Neologizmy tu majú nahradiť inojazyčné lexikálne jednotky, pričom sa v slovníkoch podávajú aj umelo utvorené neologizmy. Pre tento prípad O. Martincová odkazuje na štúdiu H. Popowskej-Taborskej (1999) o charaktere a o úlohe Słownika polsko-kaszubskiego a kaszubsko-polskiego A. Labudu (1981) a úlohe Słownika polsko-kaszubskiego J. Trepczyka.

Problematikou dvojjazyčnej neografie sa zaoberá Renate Belentschikow (Magdeburg), a to na príklade slovníka Belentschikow, R. – Uluchanov, I. S. a kol.: *Russko-nemeckij slovar aktual'noj russkoj leksiki* (v tlači). Ako autorka ukázala, v prekladových slovníkoch neologizmov, ktoré sú novým typom slovníkov, hlavnú špecifiku predstavuje hľadanie ekvivalentu v prijímajúcom jazyku. Mnohé neologizmy východiskového jazyka totiž nemajú v príslušnom prijímajúcom jazyku kodifikovaný ekvivalent. Najmä sprostredkúvanie nových ideologických pojmov a nových reálií je možné neraz iba pomocou (výkladových) parafráz. Dvojjazyčný prekladový slovník neologizmov tak môže obsahovať iba neuzualizované „ekvivalenty“. Ich uzualizáciu zabezpečí až prekladateľská prax.

Azda najvýraznejšie paralely sa prejavujú v porovnávacom pohľade na realizáciu tendencie k internacionalizácii v súčasných slovanských jazykoch. Vo vstupnej – všeobecne zameranej kapitole *Tendencia k internacionalizácii – všeobecné otázky. Tendencia k internacionalizácii (s ohľadom na funkčnú diferenciáciu v rozličných sférach komunikácie)* (s. 49 – 58) autorky Klára Buzásová – Krystyna Waszako w a poukazujú na možnosti skúmania internacionalizácie v synchronnom aj diachronnom aspekte, na terminologické nejednotnosti súvisiace s výskumom tejto tendencie (vzťah pojmov a termínov *internacionalizmus* k iným príbahlým pojmom a termínom *cudzie slovo, prevzaté slovo, medzinárodné slovo; internacionalizmus: latinizmus, germanizmus, galicizmus, anglicizmus; opakovaná internacionalizácia, sukcesívne výpožičky* a i.). Autorky zdôrazňujú, že zložitost' tendencie k internacionalizácii je v tom, že zahŕňa procesy, ktoré sa prejavujú v rôznorodých čiastkových javoch, pričom zasahujú nie vždy celkom súbežne formálnu aj sémantickú stránku internacionálnej lexiky. Všeobecné rozvojové tendencie sú v zásade v slovanských jazykoch rovnaké, pozorované rozdiely sa týkajú čiastkových javov. Ako prejavy tendencie k internacionalizácii v slovotvorných systémoch slovanských jazykoch sú podané tieto typy javov: 1) procesy slovotvornej adaptácie prevzatí (s rozdielnym

stupňom zdomácnenia, pravopisu a výslovnosti), ktoré nachádzajú výraz v spájaní domácich lexém s prevzatými afixmi; 2) aktívnosť cudzích afixálnych morfém a členov zloženín (zväčša medzinárodnej povahy) vykazujúcich schopnosť spájať sa zároveň s cudzími, ako aj s domácimi základmi; jedným z prejavov toho je rivalizácia (konkurencia) cudzích a domácich formantov v skúmaných jazykoch; do tohto okruhu patrí aj výrazný vzostup tzv. hybridného tvorenia slov; 3) prenikanie cudzích slovtvorných štruktúr do rozličných štýlov (aj do rôznych komunikačných sfér) jazyka a ich postupné ustáľovanie sa v týchto štýloch. Ťažiskovým materiálovým zdrojom porovnávacej syntézy o slovtvorbe slovanských jazykov je séria monografií o premenách a zmenách v jednotlivých slovanských jazykoch (osobitne na slovtvornej rovine), vypracovaných v predchádzajúcej etape medzinárodného programu a publikovaných postupne (v rokoch 1996 až 2001). Autori pochopiteľne prihliadali aj na najnovšie poznatky v iných prácach.

Jedným z prejavov slovtvornej adaptácie prevzatej lexiky je tvorenie adjektív a sloviess v preberajúcom jazyku, keď okolo prevzatej lexikálnej jednotky hneď vzniká celé slovtvorné hniezdo derivátov. Je to podmienené komunikačnými nomináčnymi potrebami, ale aj potrebami gramatických systémov slovanských jazykov. Celoslovansky sa prejavuje aj tendencia dotvárať už na báze preberajúcich jazykov vidové dvojice sloviess s domácimi prefixmi; často ide o dotváranie nových dokonavých podôb k pôvodne obojvidovým (internacionálnym slovesám), napr. poľ. *klonować* : *wyklonować*, čes. *konfigurovat* : *nakonfigurovat*; *meilovat* : *meilnout*; slov. *dokumentovať* : *zdokumentovať*; *stresovať* : *vystresovať*. Nepokladáme za náhodné, že medzi najaktívnejšími oblasťami dopĺňania slovnej zásoby pomocou slovtvorných prostriedkov sa uvádzajú pomenovania z tých onomaziologických a slovtvorných kategórií, ktoré sa nachádzajú aj v diele *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* (Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989): názvy osôb, najmä činiteľských mien (aj od nich odvodených, prechýlených ženských názvov osôb), názvy abstraktných príznakov (vlastností, dejov, stavov), názvy nástrojov, prístrojov, dopravných a iných prostriedkov) a i. Vo všetkých troch základných skupinách slovanských jazykov autori konštatujú zvýšenie produktivity prefixálneho tvorenia slov (aktívne aj v tvorení adjektív a substantív). Donedávna, ako je známe, sa prefixácia pokladala za charakteristický spôsob hlavne v oblasti tvorenia sloviess. K. Waszakowa (Varšava) pre západoslovanské jazyky, L. Selimski (Katowice) pre južnoslovanské jazyky uvádzajú ako najaktívnejšie internacionálne prefixy a prefixoidy *post-*, *de-/dez-*, *anti-*, *kontr-*, *super-*, *pseudo-*. Ich aktívne využívanie evidentne súvisí so spoločenským vývinom, s udalosťami v krajinách strednej a východnej Európy (porov. pomenovania *postkomunistický*, *posttotalitárny*, poľ. *postsolidarnośćiowy*, *postaborcyjny*; čes. *polistopadový*, *poprivatizační*).

V monografii sa venuje osobitná pozornosť tendencii protichodnej internacionalizácii – nacionalizácii (3. kapitola, s. 135 – 186). Tendencia nacionalizácie, či v slovenčine lepšie nacionalizačná tendencia, sa chápe a interpretuje ako manifesto-

vanie špecifických črt národných jazykov v podmienkach tesného jazykového kontaktu. Túto tendenciu možno pozorovať predovšetkým v tých slovanských jazykoch, ktoré v minulosti fungovali na území jedného štátu a prejavoval sa v nich vplyv dominujúceho jazyka či vedomé upevňovanie spoločných črt dvoch jazykov. Nacionalizačná tendencia je reagovaním na túto tendenciu. Na rozdiel od tendencie k internacionalizácii, ktorá má v analyzovaných jazykoch prevažne spoločné črty, nacionalizačná tendencia (v inej literatúre nazývaná niekedy aj tendencia k autochtonizácii, tendencia k tvoreniu z domácich zdrojov; najnovšie O. Martincová, 2003, hovorí o vyrovnávajúcich tendenciách) sa prejavuje pomerne rozdielne aj v rámci troch základných skupín slovanských jazykov voči sebe navzájom, aj medzi jednotlivými dvojicami jazykov v rámci týchto skupín. Pre východoslovanské jazyky istá osobitosť spočíva v tom, že pojem „nacionalizácia“ sa interpretuje dvojako, tak, že sa týka nielen bieloruštiny a ukrajinčiny, ale aj ruštiny. V ruštine znamená návrat istých vrstiev lexiky (najmä spätých s tradíciou národnej samobytnosti, s tradíciami duchovného života a i.) do aktívnej lexikálnej zásoby. Pre bieloruštinu a ukrajinčinu znamená tento pojem podľa autora kapitoly o nacionalizačnej tendencii vo východoslovanských jazykoch Aleksandra L u k a š a n c a (Minsk) najmä derusifikáciu (tá spočíva napríklad v návrate k niektorým starším nárečovým podobám tvorenia slov, pri adjektívnych variantoch uprednostňovanie variantu bližšiemu inému slovanskému jazyku ako ruštine). Diskusiu odborníkov asi vzbudí autorov návrh posudzovania a hodnotenia javov, ktoré sú prejavmi nacionalizačnej tendencie podľa kritérií (parametrov) vyjadriteľných konfiguráciami binárných príznakov: 1. smerovanie procesu (pohyb z periférie do centra); 2. objektívnosť/subjektívnosť; 3. kontrolovanosť/nekontrolovanosť, resp. nekontrolovateľnosť; 4. časová súvzťažnosť (retrospektívnosť, aktuálnosť); 5. hodnotenie tendencie (pozitívne, polarizovanosť hodnotenia, negatívne); 6. adresát tendencie (masový / skupinová komunikácia), 7. vzťah k systému (rozvíjanie k maximalizácii, maximálne využívanie systému). Ruštinu charakterizuje A. Lukašanec príznakmi: objektívnosť, nekontrolovanosť, pozitívnosť, masovosť, rozvíjanie systému; bieloruštinu a ukrajinčinu charakterizuje príznakmi pohyb z periférie do centra a paralelným protipohybom od centra na perifériu, objektívnosť aj subjektívnosť; (ne)kontrolovanosť, pozitívne aj polarizované hodnotenie (porov. tabuľku na s. 147 – 148 monografie).

Autorka kapitoly o nacionalizačnej tendencii v západoslovanských jazykoch K. B u z á s s y o v á venovala pozornosť manifestovaniu špecifických črt tvorenia slov v slovenčine oproti češtine. Opierala sa o charakteristiku tvorenia slov v monografii *Slovenský jazyk* (1998), ale aj o viaceré porovnávacie štúdie slovakistov a bohemistov vrátane autorov, ktorí sa špeciálne venovali kontaktoým slovensko-českým javom. V slovotvornej kategórii činiteľských a konateľských mien existuje väčší paralelizmus medzi slovenčinou a češtinou v slovotvorných typoch, podľa ktorých sa tvoria nociónálne názvy osôb podľa profesie a nositeľov deja, kým tendencie k špecifickému vývinu sa manifestujú najmä v tvorení podľa expresívnych

slovotvorných typov. Inými relevantnými oblasťami sú tvorenie adjektív (ich rozličných variantných podôb), tvorenie názvov jazykov. Poukazuje aj na nové javy šíriace sa v slovenčine v dôsledku kontaktu s češtinou iba v poslednom desaťročí (pribúdanie lokálnych názvov s príponou *-sko* na jednoslovné vyjadrenie významu „mesto aj jeho okolie“ typu *Trnavsko, Bratislavsko*). Javy, ktoré vznikli v slovenčine v súvisi s kontaktom s češtinou (kontaktné varianty alebo kontaktné synonymá), odporúča hodnotiť na základe konfigurácie takých jazykových aj mimojazykových činiteľov, ako sú: jazyková štruktúra, etnosignifikatívna (národnoreprezentatívna) funkcia, komunikatívno-pragmatická funkcia (resp. užšie štylistický faktor), kultúrno-historický faktor. V podkapitole o západoslovanských jazykoch je informácia aj o výsledkoch M. Sokolovej (1995) o komunikatívnej efektívnosti kontaktných aj nekontaktných jazykových prostriedkov v slovenčine samými používateľmi slovenčiny. Z južnoslovanských jazykov Helmut Weinberger (Innsbruck) venoval pozornosť chorvátčine vo vzťahu k srbčine – tendencia k špecifickému vývinu sa tu prejavuje v tvorení deminutív, v tvorení činiteľských mien, pri abstraktách v tendencii k rozdielnej distribúcii sufixov *-je, -ost', -stvo*.

Prostriedky slovotvorných systémov slovanských jazykov majú aj štylistickú dimenziu. Označením pragmaticko-štylistické tendencie (je im venovaná 4. kapitola monografie, s. 187 – 279) sa naznačuje, že ide o tendencie rozvíjania slovnej zásoby a využívania slovotvorných prostriedkov na ciele tradične späté v slavistike s pojmami, ako sú intelektualizácia, demokratizácia, v poslednom čase kolokvializácia, ktoré smerujú do pragmatickej stránky jazyka. V súčasnosti sa situácia oproti tej, ktorá platila v čase vzniku funkčnej štylistiky s jasne vyčleňovanými (a vyčleniteľnými) funkčnými štýlmi, zmenila. Zmenili sa komunikačné normy, vzrastá úloha ústnych prejavov, stierajú sa tradične jasné hranice medzi funkčnými štýlmi. I. Ohnheiserová formuluje pre situáciu vo východoslovanských jazykoch problematiku ako otázky pragmaticko-štylistickej diferenciacie slovotvorných prostriedkov a následných tendencií stierania tejto diferenciacie.

V rozpätí 20. až 60. rokov predchádzajúceho storočia štylistické zmeny sa obmedzujú najmä na zmeny v postojoch v skupinách nositeľov spisovného jazyka k jazykovým prostriedkom. Dochádza k neutralizácii značnej časti prostriedkov nárečových, žargónových a vôbec subštandardných – prestávajú sa pociťovať ako nespisovné. Na druhej strane časť knižných prostriedkov nadobúda charakter neutrálneho výraziva. Za príčinu rozšírenia rozpätia neutrálneho štýlu a istej nivelizácie ruského jazyka, ktoré sa začínajú už od 30. rokov a platia nielen pre ruštinu, ale aj bieloruštinu a ukrajinčinu, bádatelia pokladajú vznik „novo-jazyka“ (newspeaku), ktorý dominoval vo všetkých komunikačných sférach. Ako reagovanie na novo-jazyk vidia niektorí bádatelia rozvoj a rozšírenie hovorovej reči („razgovornaja reč“ v chápaní E. A. Zemskej a kol.).

Autorkou všeobecného vstupu do problematiky pragmaticko-štylistických tendencií a do konkretizácie tejto problematiky v západoslovanských jazykoch je poľ-

ská bádatelka Alicja Nagórko (pôsobí ako riadna profesorka na Humboldtovej univerzite v Berlíne). Poukázala na to, že metodologické vyčleňovanie prechodných typov onomaziologických kategórií v poľskej derivatológii, napríklad transpozíčno-modifikačných derivátov typu *bieganina* „to, že ľudia behajú a robia tak podľa mienky hovoriaceho chaoticky“ alebo mutačno-modifikačných derivátov typu poľ. *pius*, slov. *pijan*, *slepáň* znamená vstupovanie do sféry pragmatiky. Do oblasti morfopragmatiky autorka začleňuje aj slovtovornú synonymiu. Pojem diskurz zasahuje hlbšie ako štýl, lebo zahŕňa nielen repertoár istých jazykových prostriedkov, ale aj stratégie, vďaka ktorým hovoriaci jedny prostriedky využívajú, druhé vynechávajú, isté témy sa v komunikácii vysúvajú do popredia, iné predstavujú tabu. V diskurzoch (vrátane mediálnych) sa realizujú intelektuálne módy, napr. dnes v mnohých krajinách témy eutanázie, potratov, sexizmu a pod. V západoslovanských jazykoch sa ako isté dominanty fungujúce v službách pragmatiky javia: bežný hovorený jazyk, resp. jeho variety, ako je v poľštine „jazyk potoczny“, v češtine obecná čeština a zároveň hovorový jazyk; slovtovorné prostriedky využívané v sociálnych skupinách, napr. v mládežníckom slangu; oblasť fungovania hypokoristik; jazyk v rodinnej komunikácii a v komunikácii dospelých s deťmi; vedecko-technický jazyk používaný v jednotlivých profesiách (formanty latinského pôvodu, úloha kompozít, skratiek, skratkových slov).

Emocionálno-štylistické synonymá, ktoré sa tvoria pomocou slovtovorných prostriedkov, (najmä sufixov), vytvárajú v analyzovaných jazykoch celé rady, rozličným spôsobom odtienené, synonymia fungujúca v oblasti pragmatiky sa neohraničuje dubletami neutrálneho výrazu : príznakový výraz. Pri južnoslovanských jazykoch sa autor príslušnej podkapitoly Jochen Raekke (Tübingen) zamerá najmä na historickú podmienenosť štylistickej diferenciácie aj konvergentných tendencií v týchto jazykoch (dosahovaných slovtovornými prostriedkami). Súčasť tematiky štylisticko-pragmatických tendencií tvorí aj neuzuálne tvorenie slov. Príslušné podkapitoly spracovali R. Belentschikow (neuzuálnu slovtvorbu vo východoslovanských jazykoch), K. Buzássyová a O. Martinová (neuzuálnu slovtvorbu v západoslovanských jazykoch) a Iskra Likomanova (Sofia) (neuzuálnu slovtvorbu v južnoslovanských jazykoch). Podstatnú zložku vo všetkých analyzovaných jazykoch tu tvorí okazionálne tvorenie slov, ale metodologicky je oprávnený širší pojem neuzuálne tvorenie slov, lebo umožňuje poukázať aj na rozličné hraničné prípady takéhoto tvorenia slov. V českej, slovenskej a v poľskej jazykovede sa okazionalizmy chápu relatívne jednotne ako jednotky reči. Isté diferencie a modifikácie vymedzovania sa zakladajú na tom, či sa akcentuje širšie (vrátane tzv. potenciálneho tvorenia slov) alebo užšie chápanie okazionalizmov; či sa k okazionalizmom pristupuje z hľadiska jazykovej kreativity, z lexikálneho alebo zo slovtovorného hľadiska; či sa problematika okazionalizmov rieši v súvislosti s neologizmami.

Galina P. Neščimenko (Moskva), autorka kapitoly o tendencii k jazykovej ekonomii, hrajúcej v slovanských jazykoch významnú úlohu, vidí zložitost' tejto

problematiky v tom, že jej riešenie je v prieniku pôsobenia viacerých vedných disciplín. Hoci sa odborníci zväčša zhodujú v metodologickej zásade, že o javoch jazykovej ekonómie (a o univerbizácii) možno hovoriť len vtedy, keď kompaktné jednoslovné vyjadrenia synchronne koexistujú v danom jazyku s ustálenými synonymickými opisnými nomináciami – a tento názor zastáva aj G. P. Neščimenko – literátúra, o ktorú sa autorka opiera v tejto kapitole, ukazuje, že viacerí autori vo vlastnej analýze nedodržiavajú definičné kritérium, ktoré teoreticky vyznávajú. Alebo aspoň poukazujú na to, že popri evidentných javoch univerbizácie slov. *presilová hra* – *presilovka* nespornosť druhých zdanlivo analogických prípadov a informačnú priezračnosť znižuje (podľa A. Jedličku, 1978, s. 170) polysémia typu čes. *síťovka* – *síťová taška*, *síťovka* – *síťová jizdenka*.

Slavistov nielen primárne orientovaných na výskum tvorenia slov môžu osobitne zaujať zovšeobecňujúce kapitoly o systémovo-štruktúrnych tendenciách (Ohnheiser, s. 319 – 338) a o typologických tendenciách (Gutschmidt, s. 339 – 355). Šiesta kapitola zovšeobecňuje z pohľadu zastúpenia v jednotlivých slovných druhoch saturovanie nominačných potrieb v jednotlivých slovanských jazykoch. I. Ohnheiserová pritom berie do úvahy podiel slovných druhov motivujúcich aj motivovaných slov, ako aj príslušnosť derivátov ku kategóriám transpozície, mutácie a modifikácie. Je zaujímavé, že väčšou prediktabilitou a pravidelnosťou sa vyznačuje tvorenie slov od prevzatých základových slov. Neprekvapuje, že najväčší podiel na inovačnej lexike majú zo slovných druhov substantíva, a to najmä abstraktá a agentívne názvy osôb. Aj v iných slovanských jazykoch možno zistiť približne podobnú situáciu, akú ukázala na materiáli ruskej lexiky E. A. Zemskaja (1993). Podľa štatistiky, ktorú autorka urobila na základe knihy *Novoje v ruskoj leksike '81*, v týchto neologizmoch je 57,5 % substantív, 30,7 % adjektív, 7,1 % sloviess, 4,4 % prísloviess.

V kapitole o systémovo-štruktúrnych tendenciách sa akcentujú systémovo-štruktúrne črty, ktoré sa ako čiastkové javy opisujú aj v predchádzajúcich kapitolách. Spomeňme z nich najmä rozvíjanie slovotvorných spôsobov v zmysle vzrastajúcej úlohy kompozície, a to aj v západoslovanských jazykoch, kde donedávna výrazne prevládalo tvorenie slov afixáciou. Druhou pozoruhodnou tendenciou je vzrastajúca úloha menšej prefixácie, a to aj v porovnaní s výsledkami diachronických skúmaní (Kleszczowa, 2000). Systémovo-štruktúrnou vlastnosťou súčasných slovanských jazykov a ich fungovania je aj zvyšovanie počtu slovotvorných synonym a výrazná úloha paradigmatických vzťahov medzi derivátmi tvorenými prevzatými a domácimi prefixmi typu čes. *post-/po-* či rus. *post-/posle-*.

Z hľadiska typologických tendencií Karl G u t s c h m i d t (Drážďany) teoreticky nadväzuje na klasické práce V. Skaličku o prítomnosti rôznych typologických konštruktov a ich rozličnom podiele v tom istom jazyku. Vlastnosti morfolologickej a syntaktickej povahy možno doplniť aj o slovotvorné vlastnosti príslušných jazykových systémov. Vo všetkých súčasných slovanských jazykoch prevláda afixálne tvorenie slov v rámci flektívneho typu. Paralelne s tým možno pozorovať tendenciu

k aglutinatívnosti, ktorá sa odráža najmä v mennej prefixácii. Ako jav analytického typu sa skúma tvorenie komplexných (v staršej českej a slovenskej terminológii združených) viacsloných pomenovaní. Polysyntetické črty sa prejavujú v aktivizácii tvorenia zložených slov.

Syntetický obraz o tvorení slov v slovanských jazykoch dopĺňa kapitola venovaná aktuálnej problematike tendencií rozvíjania jazyka v zrkadle jazykovej kultúry (kultúry reči). Súvzťažnosť neologizmov a inovačných javov vôbec s ich hodnotením z hľadiska jazykovej kultúry nie je výlučnou doménou slovanských jazykov, ale má v týchto jazykoch bohatú tradíciu. Ako ukazujú autori podkapitol venovaných tejto problematike vo východoslovanských jazykoch (Hermann B i e d e r, Salzburg), v západoslovanských jazykoch (K. Buzássyová) výsledky skúmania tvorenia nových slov, nových významov jestvujúcich slov, inovácií na úrovni slova aj zložených slov a viacsloných pomenovaní (teda dotýkajúcich sa systémovo-štruktúrnych charakteristík skúmaných jazykov) sa odzrkadľujú v práci jazykovedcov v oblasti teórie a praxe jazykovej kultúry. Je to oblasť citlivá, citlivo vnímaná aj používateľmi jazyka. Nie je prekvapujúce, že v jazykovede jednotlivých slovanských krajín existujú medzi jazykovedcami nielen zhodné, ale aj rozdielne názory na teoretické otázky jazykovej kultúry aj na kultivačné pôsobenie jazykovedcov na jazykovú prax. Napríklad v slovenskej a českej jazykovede sa na rozhraní tisícročia 1990 – 2000 v pomerne ostrom svetle predstavili rozdielne názory na protiklad deskriptívneho a preskriptívneho prístupu k jazyku. Na druhej strane sa ukazuje ako nesporné, že kultúrna hodnota jazyka aj národnoreprezentatívna a národnoidentifikačná funkcia národného jazyka sa zvyšuje v procese globalizácie a väčšej otvorenosti slovanských krajín voči iným častiam Európy a sveta. Aj z tohto hľadiska prináša kolektívna monografia *Slowtwórstwo / Nominacja* podnety nielen pre slavisticky orientovanú jazykovedu.

Bibliografia

- BELENTSCHIKOW, R. – ULUCHANOV, I. S. a kol.: *Russko-nemeckij slovar aktual'noj russkoj leksiki* (v tlači).
- BOSÁK, J.: *Spisovné jazyky v pohybe: problematika ich opisu*. *Jazykovedný časopis*, 46, 1995, s. 23 – 36.
- BOSÁK, J.: *Dynamické polstoročie vo vývine slovanských jazykov*. *Jazykovedný časopis*, 49, 1998, s. 75 – 79.
- DOKULIL, M.: *Ke koncepci porovnávací charakteristiky slovanských jazyků v oblasti „Tvoření slov“*. *Slovo a slovesnost*, 24, 1963, s. 85 – 105.
- GUTSCHMIDT, K.: *Obščije tendencii i specifičeskije formy ich realizacij v sovremennych slavjanskich jazykach*. *Jazykovedný časopis*, 49, 1998, s. 15 – 25.
- HORECKÝ, J. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. a kol.: *Dynamika slovej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava, Veda 1989. 436 s.

- ISACĚENKO, A.: K voprosu o strukturnoj tipologii slovarnogo sostava slavianskich literaturnych jazykov. *Slavia*, 27, 1958, s. 334 – 352.
- JEDLIČKA, A.: *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. 2. vyd. Praha, Univerzita Karlova 1978.
- KLESZCZOWA, K.: Rola pożyczek w przekształcaniu systemu słowotwórczego. In: *Słowotwórstwo i inne sposoby nominacji*. Red. K. Kleszczowa – L. Selimski. Katowice, Wydawnictwo Gnome 2000, s. 203 – 208.
- Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. Red. S. Gajda. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2000. 208 s.
- LABUDA, A.: *Słownik polsko-kaszubski (naukowe opracowanie J. Treder)*. Gdańsk 1981.
- MARTINCOVÁ, O.: Internacionalizace a vyrovnávací tendence. In: *Internationalizace v nové slovní zásobě. Sborník příspěvků z konference Praha 16. – 18. června 2003*. Uspořádaly Z. Tichá – A. Rangelova. Praha, Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky 2003, s. 17 – 22.
- Najnowsze dzieje języków słowiańskich. *Slovenský jazyk*. Red. J. Bosák. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998. 168 s.
- NEŠČIMENKO, G. P.: *Etničeskij jazyk. Opyt funkcional'noj differenciacii (na materiale sopostavitel'nogo izučeniija slavianskich jazykov)*. München, Verlag Otto Sagner 1999.
- NEŠČIMENKO, G. P.: *Jazykovaja situacija v slavianskich stranach. Opyt opisanija. Analiz koncepcij*. Moskva, Nauka 2003. 280 s.
- ONDREJOVIČ, S. – BOSÁK, J. – BUZÁSSYOVÁ, K.: *Moderná gramatika súčasnej poľštiny*. *Jazykovedný časopis*, 38, 1987, s. 151 – 171.
- POPOWSKA-TABORSKA, H.: *Specifika kaszubskich innowacji leksykalnych w Słowniku polsko-kaszubskim Jana Trepczyka*. *Slavia*, 68, 1999, s. 69 – 74.
- Slovanské spisovné jazyky v době přítomné*. Red. M. Weingart. Praha 1937.
- Słowotwórstwo / Nominacja. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. I*. Red. I. Ohnheiser. Opole, Universität Innsbruck – Institut für Slavistik, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2003. 542 s.
- SOKOLOVÁ, M.: *České kontaktné javy v slovenčine*. In: *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca. I*. Ed. S. Ondrejovič – M. Šímková. Bratislava, Veda 1995, s. 188 – 206.
- ZEMSKAJA, E. A.: *Aktivnyje processy popolnenija slovarnogo sostava russkogo jazyka 80-ch i 90-ch godov*. In: *Aufbau, Entwicklung und Struktur des Wortschatzes in den europäischen Sprachen*. (Heidelberger Publikationen für Slavistik. Linguistische Reihe). Red. B. Panzer. Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag 1993, s. 199 – 213.

I.

Juraj Dolník: *Sociolingvistika, systémová lingvistika a spisovná slovenčina* (s. 15 – 19). Jan Kořenský: *Čeština jako národní jazyk dnes a zítra* (s. 20 – 26). Galina P. Neščimenko: *Oppozicija «centr – periferija» i jejo značimost' dl'a sistemnogo opisanija jazykovych javlenij* (s. 27 – 36). Ján Findra: *K vymedzeniu štýlémy* (s. 37 – 44). Jozef Mlacek: *Náboženská komunikačná sféra a sakrálny štýl* (s. 45 – 53). Marie Krčmová: *Psaná podoba sociolektu* (s. 54 – 62). Gabriela Ghillányová – Dana Slančová: *Sociolektová lexika v leteckom komunikačnom registri* (s. 63 – 75). Lumír Klimeš: *Bednářský slang v Pivovaru Plzeňský Prazdroj, a. s.* (s. 76 – 81). Radoslava Brabcová: *Frazeologie v zajetí života* (s. 82 – 85). Ivor Ripka: *Musí slovenská sociolingvistika objavovať Ameriku?* (s. 86 – 93).

II.

Nina B. Mečkovskaja: *Profili jazykovej politiky: determinanty i modeli* (s. 97 – 109). Milorad Radovanović: *Od „srpskohrvatskog“ do „srpskog“* (s. 110 – 116). George Thomas: *A Comparison of the Reception of German Loanwords in Slovak and Czech* (s. 117 – 125). Slavomír Ondrejovič: *Janičiar v historickom a metaforickom kontexte* (s. 126 – 132). Alexandr D. Duličenko: *„Borba slovami“: lingvističeskoje javlenije s social'nymi posledstvami (na materiale ruskogo jazyka poslednego desiatiletija)* (s. 133 – 143). Miroslav Dudok: *Slovenčina v spoločenskom diskurze* (s. 144 – 152). Marko Samardžija: *Normiranje u leksiku i nova značenja leksema* (s. 153 – 157).

III.

Kina Vačkova – Veselin Vačkov: *Evroprilagatelni: važnikvane i stroež. Aktualni problemi v tipologijata na slavjanskite prilagatelni* (s. 161 – 167). Mária Šimková: *Funkcie častíc v komunikácii* (s. 168 – 176). Ján Horecký: *K charakteristike predpony s / z* (s. 177 – 179). Ladislav Dvonč: *Substantivizované pomenovania osôb v spisovnej slovenčine* (s. 180 – 186). Mira Nábělková: *„Jeden člověk připravil velkú večeru a pozval mnohých.“ Polyfónia podľa Ivana Kadlečka* (s. 187 – 212).

RECENZIE

DOLNÍK, J.: *LEXIKOLÓGIA*. Bratislava, Univerzita Komenského 2003. 236 s.

Hoci nemožno povedať, že podiel jazykovedcov, ktorí sa v slovenskej jazykovede orientujú sústavnejšie na výskum v oblasti lexikológie, resp. v slovenskom jazykovednom prostredí tradičnejšie označovanej ako oblasť lexikologicko-lexikografického výskumu, je veľmi malý oproti inak orientovaným bádateľom, už dlhodobo sa pociťoval deficit knižnej monografie, ktorá by syntetizujúcim spôsobom podala obraz lexikálnej zásoby a zároveň predstavila nosné výskumné smery súčasnej jazykovedy orientované na tento predmet výskumu (v domácom aj medzinárodnom kontexte). Vyplniť túto medzeru sa podujal profesor Juraj Dolník z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. V Predslove k tomuto dielu zároveň informuje adresátov knihy nazvanej prosto *Lexikológia* o tom, akým spôsobom robil nevyhnutnú redukciu pri výklade jednotlivých tém. Zo slovenskej jazykovedy obmedzoval výklad najmä pri lexikálnych javoch, ktoré sú v slovenskej jazykovede dobre spracované (slovotvorba, dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny). Z toho istého dôvodu venoval minimálnu pozornosť samostatným disciplinám frazeológii, terminológii, onomastike, ktoré majú úzky vzťah k lexikológii. Autor podľa vlastných slov koncipoval knihu v nadväzovaní „jednak na výskumnú líniu systémovej a sociolingvistickej lexikológie a jednak na myšlienkové prúdy v rámci kognitívnej lingvistiky so zreteľom na lexikálne jednotky“. Môžeme hneď na začiatku konštatovať, že tento zámer sa autorovi podarilo splniť na veľmi dobrej úrovni, aj keď úloha, na ktorú sa podujal, bola neľahká. Už aj preto, že recenzovaná knižka je dielo náročné aj z hľadiska žánru. Zámerom autora bolo napísať dvojdomé dielo: vedeckú monografiu, ktorá bude zároveň vysokoškolskou učebnicou. Donedávna slovenskí vysokoškooláci viacerých generácií mohli čerpať základné poznatky o slovnej zásobe zo staršej učebnice *Súčasný slovenský jazyk. Lexikológia* (Ondrus – Horecký – Furdík, 1980). Dnes je už situácia trochu iná, lebo vyšla aj ďalšia učebnica *Základy slovenskej lexikológie* (Ripka – Imrichová, 2003).

Ako sa podarilo J. Dolníkovi splniť zámery, ktoré si predsavzal? Kto sleduje pozornejšie jazykovedné dielo J. Dolníka, pri čítaní *Lexikológie* zistí, že autor prehľbil a zároveň zvýšil prístupnosť, ústretovosť svojho výkladového štýlu (v porovnaní s niektorými svojimi skoršími prácami). Hoci podáva väčšinou veľmi náročnú problematiku, usiluje sa sprístupniť témy pre recipienta po istých čiastkových výkladoch návratmi k hlavným otvoreným problémom; na otázky (častejšie súbory otázok) vyslovené na začiatku príslušných kapitol či podkapitol prináša po istom zhrnutí odpovede. Jeho text je inšpiratívny, podnecuje na ďalšie domýšľanie a riešenia. Je to užitočné pre všetkých predpokladaných adresátov a najmä pre adeptov lingvistiky, ktorých naša vedná disciplína veľmi potrebuje.

Vnímanie obsahu knihy uľahčuje prehľadné grafické členenie umožňujúce dobrú orientáciu, možnosť vracať sa k náročnejším, ťažšie pochopiteľným problémom (miestam textu).

Môže uľahčiť prípadné selektívne čítanie knihy (ktoré budú asi uprednostňovať niektorí študenti). Toto spolu s maximálnym redukovaním odkazov na príslušnú literatúru zvyšuje charakter učebnicovosti posudzovanej recenzovanej knižky. Z hľadiska posudzovania „druhej (nedidaktickej) tváre“ *Lexikológie* by sa mohlo očakávať viac citovania literatúry. Zásadne však hodnotíme pozitívne schopnosť autora skĺbiť vedeckú náročnosť s (didakticky) vhodným výkladom určeným aj pre širší okruh čitateľov z odbornej verejnosti.

Ako sa v knihe J. Dolníka prejavuje sledovanie línie systémovej a sociolingvistickej lexicológie v bohatej problematike výskumov lexikálnej zásoby? [Dôvody na uprednostňovanie tohto termínu, ktorý presnejšie vystihuje denotát ako tradičnejšie (pojmovovo užšie) spojenie slovná zásoba, uvádzajú autori Českej lexicológie J. Filipec – F. Čermák, 1985, s. 13.] Hlavné tematické okruhy majú v knižke J. Dolníka tieto názvy (bez číslovania): *Synchrónna lexicológia. Lexikálna sémantika. Systémové vzťahy v lexike. Rozvíjanie lexikálnej zásoby. Suprasémantika lexikálnych jednotiek. Lexikológia a lexicografia.*

V kapitole *Synchrónna lexicológia* (s. 5 – 11) uvádza jednotlivé zložky lexikálnej zásoby, stručne naznačuje vzťah tvorenia slov (jadro derivatológie) k iným jazykovedným disciplinám (morfológii, syntaxi, onomaziológii). Právom osobitne spomína rozsiahlu oblasť tvorenia termínov, ktorá vyžaduje poradenskú službu jazykovedcov (dodajme, že dnes rovnako naliehavo, ak nie naliehavejšie ako v začiatkoch tvorby slovenskej terminológie rozličných odborov). J. Dolník tu uvádza v slovenskej a českej literatúre tradičný protiklad onomaziologického a semaziologického prístupu k jednotkám lexikálnej zásoby. Pri naznačení lexikálnej zásoby ako systému s jeho paradigmatickými a syntagmatickými vzťahmi zdôrazňuje skúmanie reprezentovania asociačných väzieb medzi lexikálnymi jednotkami uloženými v pamäti; ich poznanie je východiskom spoznávania organizácie mentálnej lexiky. J. Dolník spomína aj názor bádateľov proklamujúcich *rečovní, parolovú lexicológiu*, poskytujúcu poznatky o tom, čo sa deje, keď sa lexikálne jednotky zapoja do kontextu. Pripomeňme, že na „lexikológiu reči“ a podľa tohto Gakovho termínu analogicky utvorený pojem *konfrontačná parolová derivatológia* ako súčasť lexicológie reči, upozorňuje (v zhode s I. Ohnheiserovou) v slovenskej lingvistiky J. Furdík v štúdiu *Motivačná nasýtenosť textu* (In: *Slovotvorná motivácia a jej jazykové funkcie*, 1993, s. 125 – 132; porov. Furdíkov termín *motivačná nasýtenosť textu* ako parameter lexikálnej koncentrovanosti a kondenzovanosti textu). J. Dolník si všíma kontextovú podmienenosť lexikálneho významu slova. Právom tvrdí, že predstupňom spoznávania vplyvu kontextu na lexikálny význam je opis systémových faktorov delimitácie viacvýznamových jednotiek, t. j. deskripcia zafixovaných ukazovateľov rozhraničovania polysémických jednotiek. Parolová lexicológia skúma súčinnosť monosémickej jednotky s prvkami kontextu. Zisťuje sa v nej, ako sa obmieňa (varíruje), resp. modifikuje, ale aj mení systémový lexikálny význam. Zdá sa nám, že odčleňovanie systémovej a parolovej lexicológie vo vzťahu k časti bádateľských aktivít lexicológov (a zároveň lexicografov) predstavuje skôr súčinnosť dvoch neoddeliteľných zložiek lexicológie, prípodobiteľnú k spojeným nádobám. Prehĺbené poznanie ustálené opakovaného spoločného výskytu istých lexikálnych jednotiek v kontextoch vedie k poznaniu ich systémového lexikálneho, príp. aj frazeologického významu na vyššej úrovni.

J. Dolník už vo vstupnej časti medzi výskumnými smermi synchronnej lexicológie uvádza synchronnu dynamiku lexikálnej zásoby, konfrontačnú lexicológiu ako smerujúcu k vypracovaniu lexikálnej typológie (a odhaľovaniu jazykových univerzálií) a k vypracovaniu teoretickej bázy fundovaných prekladových slovníkov. Ku klasickej „čisto lingvistickej“

lexikológii pripája psycholingvistické výskumy a najmä informáciu o novších kognitívno-lingvistických a pragmalingvistických výskumoch v oblasti lexiky, ku ktorým sa v knihe často vracia. Ide o výskumy priamo zamerané na mentálnu lexiku, jej jednotky a organizovanosť, na to, ako sa tieto jednotky ukladajú v pamäti hovoriacich a počúvajúcich a ako sa s nimi operuje pri používaní v komunikácii. Autor charakterizuje termín *koncept* ako znalostnú jednotku, uzlový bod predstavujúci posun od klasického lexikologického výskumu ku kognitívno-, resp. pragmatickolingvistickému prístupu k lexike.

V podkapitole o poznávaní lexikálnej zásoby J. Dolník popri skúmaní nielen pravidelných vzťahov medzi súvzťažnými jednotkami zdôrazňuje aj potrebu poznávať rozličné nepravidelnosti či na strane motivujúcich alebo motivovaných lexikálnych jednotiek. Charakterizuje systémový prístup k lexikálnej zásobe, ako aj ďalšie smery, ktorými sa uberá súčasný lexikologický výskum: obrátenie poznávacieho procesu „od reči k jazyku“ na výskum „od jazyka k reči“, toho, ako sa systémové jednotky realizujú v reči a ako tieto realizované jednotky prispievajú k plneniu funkcií komunikačných celkov. Ako druhý smer autor identifikuje skúmanie psychologickéj reálnosti lexikálnych faktov zahrnutých do systémovej lexikológie (s využitím lingvisticky podložených experimentov). Korigujú alebo potvrdzujú sa nimi výsledky systémovej lexikológie. Autor tu spomína ako závažnú aj úlohu sociolingvistických výskumov dotýkajúcich sa hraníc lexikálnej zásoby spisovného jazyka, a teda aj prenikania nespisovných jednotiek do spisovnej lexiky a naopak.

V kapitole nadpisanej *Lexikálna sémantika* (s. 12 – 50) J. Dolník nešiel možno v istom zmysle jednoduchšou cestou – včlenením (do knižnej monografie) toho, čo publikoval o tejto kľúčovej oblasti lexikológie v publikácii *Lexikálna sémantika* z roku 1990. Formuloval túto problematiku po novom. Sústredil sa na prístupy k lexikálnemu významu, ktoré pokladá za teoreticky a metodologicky najzávažnejšie a najnosnejšie. Podal tu zasvätený a veľmi inštruktívny výklad o sémantických príznakoch a o komponentovej analýze, pomocou ktorej sa identifikujú stavebné prvky lexikálneho významu. Kladie tu otázky typu Na základe čoho považujeme isté prvky za sémanticky relevantné? Čo znamená sémanticky relevantné? Čo je sémantický príznak? Atd'. Z formulovania týchto otázok, ale aj z odpovedí na ne môže byť zrejme, že Dolníková knižka je nielen učebnicou pre adeptov lingvistiky zaujímajúcich sa o lexikálnu sémantiku, ale aj užitočnou príručkou pre všetkých lingvistov, vrátane lexikografov, ktorí si chcú prehĺbiť teoretickú bázu svojej práce či už pri prezentácii jednotiek lexikálnej zásoby formou lexikologického opisu alebo slovníkovým spracovaním alebo ešte inak. Časť výkladov sa týka už známejších javov, v literatúre viackrát ilustrovaných uplatnení metódy komponentovej analýzy, ktorou sa pracuje už niekoľko desaťročí. Významné miesto vo výklade J. Dolníka o lexikálnej sémantike má prototypová teória lexikálneho významu. Porov. cenné zhrnutie poznatkov v podobe odpovede na otázku, čo zahŕňa nociónálny, kognitívny lexikálny význam (s. 40 – 41). Poznatky sú na tomto mieste podané v podobe kategoricky formulovaných téz typu: Lexikálny význam zahŕňa dištinkatívne príznaky, ktoré korelujú s nevyhnutnými a dostačujúcimi podmienkami kategorizácie. Typické príznaky zodpovedajú štandardným, stereotypným znalostiam používateľov jazyka o označovanej realite a sú súčasťou znalostnej jednotky viažucej sa na lexikálny výraz. Odborné znalosti vzťahujúce sa na označovanú realitu nie sú spoločným mentálnym vlastníctvom členov jazykového spoločenstva.

J. Dolník sa už dlhšie zaoberá hodnotiacimi komponentmi lexikálneho významu. Výklad o významoch, a teda aj o výrazoch s axiologickou dimenziou, má v knihe o lexikológii

značný priestor. Náročnosť výkladu súvisí s tým, že ide o uchopenie javu, ktorý je dlhodobo v centre pozornosti bádateľov. V posudzovanej knihe J. Dolník pracuje s axiologickým konceptom zahŕňajúcim 1. význam axiologickej funkcie, 2. hodnotu axiologickej funkcie, 3. axiologickú reakciu. Autor opisuje mechanizmus, ako sa subjektívnou denotáciou objekt jazykovo uchopuje ako prežívaný, teda ako sa javí citovo hodnotiacemu subjektu. V hre je obraznosť – citová hodnotiacia séma je zviazaná s takou obrazne príznakovou lexikálnou formou, ktorá označuje subjektívny modifikát objektívneho denotátu, t. j. vyjadruje komponent, ktorý je z hľadiska objektívnej denotácie irelevantný, periférny, ale v subjektívnom denotačnom aspekte centrálny (autor ilustruje tento mechanizmus na príklade výkladu významu slova *handra* z Krátkeho slovníka slovenského jazyka – „pejor. slaboch, vechet“). Problém a záujem lingvistov o objasňovanie axiologickej stránky lexikálneho významu slova je najmä v tom, že obraznosť nie je len vlastnosťou foriem s citovým hodnotiacim významom, a že nie každá forma s touto vlastnosťou je pragmaticky zaťažaná. Až po výklade lexikálnych významov s hodnotiacimi komponentmi kompletizuje J. Dolník definíciu lexikálneho významu (s. 49): „Lexikálny význam je lexikálnou formou evokovaná štruktúra príznakov, ktorá reprezentuje štandardné vlastnosti vzťahujúce sa na označovanú realitu, znalosti späté s axiologickým konceptom a citový hodnotiaci vzťah k tejto realite.“

Výklad o polysémii J. Dolník opiera o poznatky, ktoré o pravidelnej mnohoznačnosti koncízne formuloval J. D. Apresian v knihe *Leksičeskaja semantika* (1974). Ich systematické podanie možno oceniť aj preto, lebo táto Apresianova knižka je už mladším lingvistom ťažšie prístupná, rovnako ako novšie diela tohto autora, najmä jeho *Integralnoje opisanije jazyka i sistemnaja leksikografija* (1995). Inšpiratívny je Dolníkov výklad o *kosémii* ako o významovej viacznačnosti, pri ktorej významy nie sú navzájom od seba odvodené, vystupujú ako paralelné. Potreba rozlišovať aj zmiešaný typ mnohovýznamovosti (Dolník ju označuje termínom *multisémia*), t. j. súčasnej prítomnosti odvodenosti aj paralelnosti významov signalizuje zložitost' analýzy vzájomných vzťahov mnohovýznamových lexikálnych jednotiek. Osobitný uhol pohľadu uplatnil J. Dolník pri výklade metafory a metonymie, keď nadraduje a spája tieto výklady s logickými postupmi klasifikáciou, špecifikáciou a generalizáciou. Aj v posudzovanej knihe autor jasne ukazuje, že výskum metafory ďaleko presahuje rámec lexikológie. Obohacuje doteraz tradičnejšie poznatky o metafore informovaním o skúmaníach metafory z kognitívningvistického hľadiska, v ktorých sa osobitne zdôrazňuje, že metafora sa nedotýka len jazyka, ale aj myslenia a konania.

J. Dolník sa stručne dotýka aj procesov terminologizácie a determinologizácie. Ich poznávanie je dnes veľmi aktuálne. Gnozeologickú stránku medzisystémovej polysémie a homonymie termínov interpretuje s odvolaním sa na výklad I. Masára (*Vypracúvanie definície termínu a názvu v Krátkom slovníku slovenského jazyka*. Kultúra slova, 18, 1984, s. 71 – 79) o tom, ako sa odborné termíny spracúvajú v Krátkom slovníku slovenského jazyka. Teda ako sa zložitá odborná definícia termínu zjednodušuje na jazykovú definíciu vhodnú do všeobecného výkladového slovníka národného jazyka. Konceptia spracúvania odborných termínov v Krátkom slovníku slovenského jazyka je podľa J. Dolníka lingvistickým modelovaním determinologizácie. Aj keď súhlasíme s konštatovaním, že odborné znalosti vzťahujúce sa na označovanú realitu nie sú spoločným mentálnym vlastníctvom členov jazykového spoločenstva a odborné termíny v slovníkoch spomínaného typu poskytujú skôr prezentáciu naivného obrazu sveta, žiada sa poznamenať, že niektorí bádatelia v oblasti lexikologicko-lexiko-

grafických výskumov, počítačovej lexikografie a tvorby jazykových korpusov národných jazykov a vnútornej štruktúrácie týchto jazykových zdrojov pokladajú dnes spracovanie odbornej lexiky vo všeobecných výkladových slovníkoch stále za jednu z najaktuálnejších nedoriešených otázok.

Problematiku rozvíjania lexikálnej zásoby J. Dolník vykladá v podkapitolách označených ako *Tvorenie a Pretváranie*. V prvej časti rieši závažný problém miesta analógie v tvorení slov. Kladie otázku, či sa principiálne dá chápať slovtvorný typ ako slovtvorný model, podľa ktorého sa tvoria nové slová. (Pripomeňme M. Dokulilom formulované dva významy spojenia *tvorenie slov*: tvorenie ako živý proces tvorenia nových slov a tvorenie v zmysle funkčno-štruktúrna „utvárenosť“ slov.) Dolníkov výklad pokladáme za nie celkom presvedčivý v tom, že autor najprv skonštruoval, dotvoril istú výpoveď, akoby mala vyplynúť z Dokulilových výkladov o úlohe slovtvorného typu, a potom so zmyslom tejto výpovede polemizuje. Porov. na s. 156: „Pojem slovtvorný model vznikol v rámci lingvistickej deskripcie množín rovnorodých derivátov vyabstrahovaním relevantných spoločných znakov, je to teda deskriptívno-lingvistický pojem, ktorý je výsledkom typologizácie ako štandardného poznávacieho procesu... Naša otázka teraz znie, či tento pojem je ekvivalentný s pojmom slovtvorného modelu, ktorý by mal byť výsledkom modelovania tvorenia slov.“ Podľa nášho názoru z toho, že nové slová sa môžu utvoriť analogicky napodobnením (morfematickej štruktúry) konkrétneho slova, teda podľa analogického tvorenia v chápaní J. Furdíka (Motivačná nasýtenosť textu. In: *Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie*, 1993, s. 125 – 132) alebo analogicky podľa konkrétneho slova v inom chápaní, nevyklučuje, že v druhých prípadoch tvorenia sa môže aktivizovať vo vedomí hovoriaceho slovtvorný typ. Pre nás je rovnako hypotetický predpoklad, že so slovtvornou kompetenciou bežného používateľa jazyka je kompatibilný pojem slovtvornej analógie, ako je hypotetický predpoklad (iných bádateľov), že slovtvorný typ ako jedna z komplexných jednotiek slovtvorného systému existuje a aktivizuje sa aj vo vedomí používateľov jazyka, má teda aj istý mentálny korelát (nie je teda iba lingvistickým konštruktom).

Novou terminológiou v slovenskom lingvistickom prostredí sa J. Dolník v podkapitole *Pretváranie* pokúša uchopiť a predstaviť problematiku, ktorá sa tradičnejšie opisuje v rámci multiverbizácie a univerbizácie (takto je podaná aj v knihe *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*, 1989), ako aj problematiku, ktorá sa zvyčajne interpretuje v rámci transpozičného typu derivácie. V tejto podkapitole (zahŕňajúcej *Derivačné pretváranie*, *Expanziu* a *Redukciu*) *pretváraním* autor rozumie taký spôsob rozvíjania lexikálnej zásoby, pri ktorom vznikajú lexikálne formy bez toho, aby vyjadrovali aj nové lexikálne významy. Ich vznik je motivovaný potrebou diferencovaného vyjadrovania toho istého lexikálneho významu (s. 161). *Derivačné pretváranie* J. Dolník definuje ako prechodný jav medzi deriváciou, ktorej výsledkom je nová lexikálna forma s novým lexikálnym významom, a pretváraním (vo vyššie uvedenom zmysle). Ide teda o odvodeniny spravidla označované ako transpozičné deriváty (chápané v zmysle M. Dokulila, 1962) typu *rýchly – rýchlosť*, *padat’ – pád*. Jav, že deriváty označované ako transpozičné neplnia vždy len funkciu „čistej transpozície“, ale môžu plniť aj funkciu derivovaných jednotiek s novým lexikálnym významom, sme nazvali protikladom transpozičnej (nominalizačnej) a nominačnej funkcie (porov. naše štúdie *Názvy deja a názvy vlastnosti v transpozičnej a nominačnej funkcii*. Jazykovedný časopis, 33, 1982, s. 21 – 35; *Nominalizačná funkcia abstraktných názvov vlastností*. Jazykovedný časopis, 44, 1993, s. 25 – 39). J. Dolník podáva výklad tohto problému pomocou terminologického protikladu *trans-*

pozičnosť – derivačnosť. Transpozičné deriváty svojou transpozičnosťou inklinujú k produktom pretvárania, kým svojou derivačnosťou sa upínajú na deriváty vzniknuté z pomenovanej potreby, s potrebou pomenovať spredmetnene chápanú vlastnosť. Tento druhý prípad autor vhodne ilustruje názvami sústavy výrazových kategórií z teórie F. Miku (v dvojiciach *ikonický – ikonickosť, operatívny – operatívnosť* atď.). Pri poznávaní reality sa skonštitovali pojmy vyžadujúce práve takéto označenia.

Pod *expanziou* J. Dolník chápe pretváranie jestvujúcich slov, pri ktorom sa k obmenám týchto slov pridávajú lexikálne výrazy podľa syntaktických a morfológických pravidiel daného jazyka. Kladie otázku, či pojem expanzie možno pokladať za ekvivalentný pojmu multiverbizácia. Odpoveď by mohla byť podľa J. Dolníka kladná len vtedy, keby sa multiverbizácia vnímal ako opak „zjednodušovania“ viacslovných pomenovaní (teda vlastne opak univerbizácie?). J. Dolník tu naráža na isté slabé miesta doterajších výkladov o týchto procesoch (dodajme, že nielen v knihe *Dynamika slovných zásoby súčasnej slovenčiny*, 1989, kde sa po prvý raz v slovenskej jazykovede predstavujú tieto procesy, resp. ich produkty). Súhlasíme s autorom, že spresnenie si vyžaduje to, že sa nevykladá procesná, vzniková stránka multiverbizácie (toto kritérium sa pokladalo za nepodstatné) a rozsah multiverbizovaných spojení sa v knihe *Dynamika...* rozširuje aj o konverzné dvojice *kritizovať – stať sa objektom kritiky*, teda rozsah multiverbizácie sa rozširuje nielen na pretváranie jestvujúcich výrazov, ale aj na tvorenie viacslovných výrazov. Zavedenie pojmu expanzia pokladá J. Dolník za výhodné práve preto, lebo sa ním zachytáva rozdiel medzi pretváraním a tvorením vo vzťahu k viacslovným jednotkám. Autor však musí uznať, že tak, ako v iných sférach lexiky, ani tu nie je ostrá hranica. Nazdávame sa, že ďalšie bádanie sa asi bude musieť uberať aj v smere znižovania rozsahu možného prieniku, do ktorého sa môžu dostať výsledky obidvoch pretváraní: expanzie aj redukcie či obidvoch procesov: multiverbizácie aj univerbizácie. Asi sa nedá obísť otázka, ktoré viacslovné výrazy majú len status výkladových parafráz významu istej lexikálnej jednotky, teda sú interpretačnými prostriedkami lingvistu, nefungujú v komunikácii ako koexistujúce synonymné viacslovné pomenovacie jednotky, a ktoré viacslovné výrazy fungujú ako viacslovné pomenovacie prostriedky.

Rozsiahla kapitola *Suprasémantika lexikálnych jednotiek* (s. 169 – 206) obsahuje výklady o parametroch: spisovnosť a nespisovnosť, štýlová príslušnosť, časová špecifickosť, pôvod. Výklad ako celok obsahuje veľa inšpiratívnych myšlienok aj presvedčivých argumentov na domýšľanie a spresňovanie hodnotenia slov v slovenčine podľa uvedených parametrov. Spomeňme ako príklad výklad o knižnosti. Oceňujeme v ňom postreh (inšpirovaný K. Hausenblasom) o tom, že knižné prostriedky skôr korelujú s vysokým štýlom, spájajú sa s vertikálnou diferenciáciou jazyka, kým ostatné prostriedky (odborné, administratívne, publicistické atď.) majú koreláty vo funkčných štýloch, súvisia s horizontálnou diferenciáciou jazyka. Doteraz isté ťažkosti s vymedzovaním knižných prostriedkov súvisia podľa J. Dolníka s miešaním hodnotenia týchto dimenzií. Za výstižný pokladáme Dolníkov názor, že kľúčový príznak knižných jednotiek *nevšednosť* má oporu v jazykovom vedomí. Aj bežný nositeľ slovenčiny pociťuje, že isté slová slúžia ako prostriedky nevšedného vyjadrovania. Za priliehavú možno pokladať aj charakteristiku, že explicitný obsah pojmu knižnosť, a teda knižných jazykových prostriedkov, vystihuje viacero vlastností: pisanosť, verejnosť, nevšednosť, ostentačnosť „dávanie najavo spoločenskej závažnosti“, formálnosť. Pravda, Dolníkov prínos do poznania knižných prostriedkov v slovenčine je umožnený aj tým, že autor tu mal na čom stavať (čo Dolník ani tu ani

na iných miestach *Lexikológie* nepopiera). Knižným slovám sa venovali aj autori predstavujúci skôr lexikologicko-lexikografický prístup (J. Kačala, M. Pisárčiková), aj skôr sociolingvisticky orientovaný prístup (J. Bosák). Najmä čitatelia z radov lexikografov, ktorí sa denne stretávajú s potrebou hodnotiť lexikálne prostriedky slovenčiny, nájdu veľa podnetov využiteľných pri uplatňovaní kvalifikátorov administratívne slovo, hovorové slovo a ďalšie kvalifikátory zaraďujúce slová podľa štylistickej či skôr komunikačnej príslušnosti. Ako podnetné na hľadanie odpovede (odpovedí) pokladáme aj otázky, ktoré J. Dolník formuluje ako ťažiskové z hľadiska poznávania slov podľa pôvodu a v ich rámci internacionalizmu (s. 201): Internacionalizmy v jednotlivých jazykoch. Prečo sa istý internacionálny element dostal do jazyka a iný nie? Adaptácia a integrácia. Internacionalizmy a domáce výrazy. Opakovaná internacionalizácia. Prenikanie internacionalizmov do jednotlivých jazykov.

Je pochopiteľné, vyplýva to z dlhodobejšieho odborného záujmu J. Dolníka, že v monografii o slovnej zásobe osobitne vyčleňuje problematiku slov českého pôvodu v slovenčine. Samostatnú podkapitolu v kapitole *Prechod k nespisovnej lexike* autor venoval aj problematike „subštandardných“ slov (s. 209 n.). Základný vzťah k tejto vo všeobecnosti u nás citlivo vnímanej kvalifikácii nespisovných prostriedkov J. Dolník naznačuje už tým, že výraz *subštandardný* dáva do úvodzoviek, ale aj explicitne hovorí, že tento výraz používa citátovo a úvodzovkami vyjadruje odstup k jeho obsahu v takom vymedzení, ako mu dali autori normatívneho Krátkeho slovníka slovenského jazyka. J. Dolník sa hlási k pojmu a termínu *štandardné slová*, ich vymedzeniu venuje pozornosť na viacerých miestach. Charakteristika tohto pojmu a termínu vyplýva najmä z postojov, aké zaujíma k hodnoteniu lexikálnych jednotiek – kvalifikátorov hovorové slovo a subštandardné slovo v citovanom normatívnom slovníku spisovnej slovenčiny. Dolníkov výklad implikuje takúto základnú stratifikáciu lexiky celonárodného jazyka (slovenčiny): spisovná lexika, štandardná lexika (vymedzenie je do istej miery blízke J. Horeckého vymedzeniu bez priameho odvolávania sa na tohto autora), subštandardná lexika (vulgárizmy, resp. tabuizované slová, slang, argot, nárečová lexika).

Naše hodnotenie monografie Juraja Dolníka *Lexikológia* zhŕňame takto: Toto dielo spĺňa zámery, ktoré si autor vytýčil – prináša nielen základné učebnicové poznatky o slovnej zásobe, ale predstavuje lexikálnu zásobu jazyka tak, že podáva syntetizujúci obraz o oblastiach, ktoré skúma súčasná synchronná lexikológia. Hoci si autor nedal do názvu knižky prívlastok „slovenská“, jeho dielo informuje o všetkých významných výsledkoch slovenských jazykovedcov, ktoré sú kompatibilné so zameraním a koncepciou knihy (o líniách či miestach redukovania sa autor jasne vyjadril v Predslove, ale aj na iných miestach svojej knihy). *Lexikológia* J. Dolníka má charakter vedeckej monografie a spĺňa aj v miere, na ktorú sme poukázali, povahu vysokoškolskej učebnice. Je to učebnica náročná, zodpovedajúca požiadavkám, ktoré kladie na slovenskú spoločnosť dnešná situácia, keď aj pre našu spoločnosť a jej vzdelávanie platí náročnosť spoločnosti informačného veku. Kniha jasne spĺňa požiadavku prinášať nielen všeobecne prijaté poznatky, ale aj podnety na ďalší výskum, provokuje ho. Môže podnecovať adeptov lingvistiky. *Lexikológia* Juraja Dolníka je typicky autorskou učebnicou, autorove postoje k problémom, ktoré pokladá za otvorené, aj celé podanie problematiky nesú jasnú pečať autorovej osobnosti a jeho preferencií z hľadiska perspektívnosti lingvistických smerov.

Klára Buzássyová

NOVÁ MONOGRAFIA VENOVANÁ ŠTÝLU A ŠTYLISTIKE

J. F i n d r a: *Štylistika slovenčiny*. Martin, Vydavateľstvo Osveta 2004. 232 s.

Na jar tohto roka renomovaný slovenský jazykovedec prof. PhDr. Ján Findra, DrSc., so zadosťučinením prijímal žičlivé blahoželania k svojmu okrúhlemu životnému jubileu. V tejto súvislosti nedá nepoukázať na nenápadnú, avšak zaujímavú, voči oslávencovej osobnosti príznačnú črtu. Človek pri narodeninách okrem prejavenej priazne a pocitu spolupatričnosti s okolím obvykle rád prijme aj ďalšie pozornosti. Profesor Findra postupoval inak. Odbornému, ale i širšiemu spoločenstvu, prejavujúcemu záujem o prirodzený jazyk a medziľudskú komunikáciu, on sám daroval svoju nateraz poslednú publikáciu. Na všetkých jej stránkach nachádzame autorových neodmysliteľných celoživotných sprievodcov a priateľov – (jazykový) štýl a (lingvistickú) štylistiku. Pri uvažovaní nad monografiou je namieste povšimnúť si jej nosníky, vystužené spomínanou dvojicou. Máme na mysli najmä podnety na spracovanie problematiky, odborné a praktické dôvody zrodu, koncepčno-metodologické zdroje náhľadov a ich spracovanie, nasmerovanie a miesto v rozpätí publikácií svojho druhu a určenia.

Štylistika slovenčiny je vybudovaná na osvedčených, najživotaschopnejších výsledkoch Findrovej mnohoročnej systematickej vedeckej, pedagogickej a publikačnej činnosti. V knihe nachádzame pevné opory jeho ponímania štýlu a štylistiky. Zainteresovaná verejnosť – jej členov bez roztriedenia na vedeckú a tzv. laickú skupinu nazvime *kultivovanými používateľmi národného jazyka* – už dlhšie obdobie veľmi dobre pozná, rozoznáva a vníma niekoľko uholných kameňov v autorových štylistických náhľadoch. Treba pripomenúť najmä čerpanie z najlepších výskumných tradícií, ktoré sa v niekdajších československých a terajších nástupníckych lingvistických plodne rozvíjajú od obdobia Pražskej školy. J. Findra sa úspešne hlási k jej najmodernejším výdobytkom, a tak sa uberá cestou, ktorá jeho vedecké dielo privádza na križovatky špičkových európskych a svetových bádání. Záleží mu však najmä na tom, aby predstavil vlastnú koncepciu štylistiky ako samostatnej, dôsledne lingvistickej vedy.

Samotného autora spríznačuje koncepčne i v jednotlivostiach dôkladný, vertikálno-horizontálne vyprojektovaný štruktúrno-systémový základ štylistickej teórie. Tento fundament úspešne odoláva opotrebovaniu aj pri častom využívaní v oblastiach vedy, spoločenského života a praxe, v ktorých sa uplatňuje prirodzený jazyk. Zdôraznime, že oproti ustáleným náhľadom na predmet štylistiky sú Findrove stanoviská moderné predovšetkým v jednej sfére. Ako zdroj vzniku štýlu sa totiž neponíma len spisovný jazyk, ale národný jazyk v celej svojej pestrosti a mnohotvárnosti, so všetkými formami, útvarmi a varietami. Toto rozšírenie štýlovej platformy podporuje vysokú univerzálnosť štylistiky voči tzv. systémovým jazykovým rovinám a výskumom, opierajúcim sa prevažne o prestížnu spisovnú varietu národného jazyka.

J. Findra zvlášť v posledných dvoch desaťročiach nevykonáva len nenápadné stavebné úpravy takpovediac štylistického domu. Vstupné priestory svojej predstavy o fungovaní textu v štýle / štýlu v texte vybavuje novou koncepciou. Jej podstatu si premyslel a uplatnil už v prvých samostatných knižných publikáciách, učebnicových dielach a vedeckých štúdiách, ale najmä v hodnotnej štylistickej časti vysokoškolskej učebnice *Slovenský jazyk a sloh* z 80. rokov minulého storočia. Overil si vedecké a didaktické hodnoty teórie a jej platnosť aj v priamych kontaktoch s univerzitnými študentmi a v menej známych, ale stále rešpektova-

ných a využívaných cvičebniciach štylistiky. Novosť a nosnosť koncepcie sa oproti autorovým predchádzajúcim štylistickým dielam prejavuje v tvárnejšom vymedzení predmetu štylistiky a v inom, vždy však precíznom a zaujímavom preskupení jeho prvkov, súčastí a postupov.

J. Findra cizeluje najmä ústredné pojmy a kategórie. Popri nevyhnutných „pripomínajúcich“ exkurzoch do období formovania (slovenskej) štylistiky vystužuje základné terminologické inštrumentárium najhodnotnejšími výskumami z oblasti komunikačne a interdisciplinárne orientovaných bádání, ktoré sa na prelome storočí pestujú v domácom i zahraničnom vedeckom prostredí a overujú sa v aplikovaných disciplínach. Popritom nekriticky nepodlieha navonok efektívnym, nezriedka efektným módnym smerom. Nevylučuje teda ani účelnú, obohacujúcu spoluprácu štylistiky s inými vednými disciplínami, napr. teóriou komunikácie, textovou lingvistikou, semiotikou, sociolingvistikou, psycholingvistikou, rétorikou a i., neponechávajúc stranou ani umelecký svet. Štylistiku aj s jej napojením na vedné oblasti so širším záberom však jednoznačne a presvedčivo umiestňuje do jazykovedného areálu.

Zdôrazňované poňatie štylistiky ako samostatnej lingvistickej disciplíny sa odtláča v koncepcii a náplni diela. Autor člení knihu do dvoch základných blokov. V prvej časti precízne spracúva štylistickú paradigmaticku. Vo významovom okruhu tohto združeného pomenovania vymedzuje súbor podmienok a predpokladov, ktoré by mal brať na vedomie a odrážať každý text s vecným, ale aj estetickým predurčením či poslaním. V prvom diele popri univerzálnom termíne-pojme *text* výsadné miesto obsadzuje *štyléma*. Čo môžeme rozumieť pod týmito ústrednými termínmi Findrovej *Štylistiky slovenčiny*?

Text sa v oblasti dorozumievania medzi ľuďmi štandardne a dlhodobo ponímal ako produkt, výsledok rečovej aktivity jednotlivca. Preto sa často používal ako synonymum pomenovaní *jazykový prejav*, *prehovor*, *komunikát* a v poslednom čase aj (poznajme, že nie jednoznačne prijímaného) termínu *diskurz*. Autor posilňuje výsadnosť a univerzálnosť termínu *text*, rozlišujúc potenciálny (emický) a aktuálny (konkrétny) text. V aktuálnom texte – príslušníkovi parolovej úrovne – ako výsledku rečovej aktivity sa do vzájomného vzťahu dostáva kategória individuálneho a sociálneho. Práve na tejto úrovni možno akceptovať a využívať spomínaný synonymický rad. Aktuálny text podľa J. Findru je „kontaminácia sociálnych a individuálnych parametrov, čo platí rovnako o obsahu a forme, a teda organizácii jeho hĺbkovej a povrchovej štruktúry“ (s. 125). Potenciálny text ako systémová kategória z oblasti *langue* reflektuje jeho sociálnu podstatu. Text ako languová jednotka slúži autorovi na štruktúrovanie, t. j. klasifikáciu a charakteristiku textových modelov invariantnej povahy, rozpracovaných v druhej časti knihy.

Nemožno si nevšimnúť, že problematika textu v dvojjednosti *langue – parole* sa aj na iných úrovniach poníma dôsledne bilaterálne. Statický pohľad je vlastne zisťovaním, zhodnotením práce expedienta prostredníctvom výsledného produktu. Ide o výber a usporiadanie možností, podmienok a predpokladov, ktoré expedient využil v konkrétnom jazykovom prejave (*stavba* ako výsledok textotvornej činnosti). Dynamický pohľad sa zameriava na proces – vznik, konštrukciu a produkciu jazykového prejavu v priestore a hlavne v čase. V tomto procesuálnom vymedzení (*výstavbe*) expedient počíta s jestvovaním synchronne utvoreného a ustáleného textového modelu, o ktorý sa môže oprieť pri tvorbe aktuálneho textu. Už netreba zdôrazňovať, že oba pohľady sa zameriavajú na dve stránky jediného objektu, ktorým je práve text.

Z tohto prístupu, ktorý môžeme nazvať fungovaním systému opozícií, celkom prirodzene vyplýva aj Findrova charakteristika textu ako bilaterálnej, obsahovo-formálnej lineárnej jednotky, ktorá predstavuje „funkčnú následnosť (zviazanosť) obsahovo-tematických segmentov a jazykovo-kompozičných zložiek a prvkov“ (s. 15, modifikované na s. 126). Zdôraznime, že ani jeden člen dvojice v koncepcii nie je uprednostňovaný pred svojim náprotivkom. Tento poznatok má cenné metodologické pozadie. Jeho pričinením sa štylistika zbavuje niekedy neprávom priradovaného postavenia disciplíny, ktorá sa orientuje len na formu (povrchovú rovinu) textu. Dvojstrannosť okrem toho štylistike umožňuje popri vstupovaní do oblasti vecných textov zodpovedne spolupracovať aj s poetikou pri výskumoch textov umeleckej povahy bez toho, že by poetika prichádzala o svoj pracovný priestor. Bilaterálnosť sa na systémovej rovine premieta do úvah o dvoch navzájom spätých druhoch textových modelov; J. Findra problematiku modelov a modelovosti rozpracoval a argumentoval v druhej časti svojho diela.

Štyléma – Findrov dôkladne vypracovaný, a preto trvalý príspevok do (nielen) slovenskej štylistiky – patrí k základným štylistickým pojmom. S autorom ho možno charakterizovať ako základný kontrastívny prvok a postup v štýlovom priestore, ktorý má svoju slohovú hodnotu. Ide pritom o príznak alebo zafarbenie, pomocou ktorého sa utvára účelný a kultivovaný text, vhodný či nevyhnutný na primerané dorozumievanie. Bohatý súbor štýlém podľa tvorcu knihy predstavuje paradigmatickú zásobáreň, ktorú má každý hovoriaci alebo pisateľ poruke počas tvorby aktuálneho textu (s. 8, s. 18). Je zaujímavé, že štýléma sa nevymedzuje len ako súbor tzv. štýlovo aktívnych, výrazných prvkov, prostriedkov a postupov. Štýl na systémovej úrovni, teda ako formálny textový model, a taktiež v konkrétnom jazykovom prejave je výslednicou spolupráce všetkých – t. j. použitých aj predpokladaných, možných – výrazových prostriedkov. V takomto ponímaní je štýléma plnoprávnou jednotkou, schopnou komplexne vymedziť komunikačnú kompetenciu a v neposlednom rade hodnoverne kontrolovať podstatu a hranice jazykovej kultúry, resp. širšie – povedané s J. Findrom v jednej jeho nedávnej štúdii – kultúry vyjadrovania.

Štyléma ako jednotka *sui generis* vzniká výberom, usporadúvaním a využívaním systémoveho potenciálu základných jednotiek, ktoré majú svoje domovské prostredie v tzv. nižších rovinách jazykového systému. Vysielaním do služieb textu/komunikátu základné stavebné jednotky nestrácajú svoju hĺbkovú systémovú výbavu. Ide o to, že *-émy* sú v aktuálnom, ale aj potenciálnom texte pričinením štýlotvorných činiteľov a kontextu poverené textovo-komunikačnými úlohami. Z takéhoto chápania pramení oprávnená, priam existenčná vlastnosť štýlém. Štylistika síce nemá vlastný súbor charakteristických základných jednotiek, ale umiestňovaním foném, lexém, tvarov a konštrukcií, nadvetných a neverbálnych komponentov do priestoru textu (komunikátu) pre/zhodnocuje ich funkčnú kapacitu. Z komunikačného hľadiska teda štylistika oproti iným jazykovým rovinám využíva najbohatší inventár prvkov, prostriedkov a postupov.

J. Findra štýlém ako konštituenty štylistického subsystému metodologicky presne spriezačaňuje a triedi do pružne organizovaných skupín. Systémová klasifikácia a charakteristika štýlém predstavuje základný program štylistiky. Autor postupuje pritom po jednotlivých rovinách jazykového systému, zvukovo-intonačnými štýlémami počínajúc a kompozičnými štýlémami končiac. Nosnosť paradigmatickej systemizácie (štruktúracie) jazykových štýlém si overil už v 80. rokoch pri štylistickej klasifikácii slovnej zásoby do makro-

a mikroparadigiem. V recenzovanej *Štylistike slovenčiny* na platforme, ktorá sa úspešne osvedčila v oblasti slovnej zásoby, rozpracúva klasifikáciu všetkých štýlém. Toto rozšírenie potvrdzuje vedecké kvality a hodnotu jeho skoršej koncepcie. Oproti svojim skorším náhľadom k skupinám verbálnych a nadvetných štýlém pridáva v prípustnom rozpätí mimojazykové, kinetické štýlém. Tretia skupina vstupuje do štylistickej stavby vskutku prirodzene. Gesto, mimika tváre, pohyb hovoriaceho v komunikačnom priestore, reč tela, rekvizity a, samozrejme, kontext sú totiž neodmysliteľne prítomné práve pri živých ústnych, resp. hovorených komunikačných kontaktoch, ktorých početnosť a úlohy dnes vzrastajú aj pričinením masmedializácie života.

Druhá časť *Štylistiky slovenčiny* zameriava pozornosť na modelové textové štruktúry. Autor na jednej strane rozoznáva, skúma, charakterizuje a klasifikuje modelové štruktúry hĺbkovej (obsahovo-tematickej) organizácie textu, ktoré zabezpečujú koherenciu jeho segmentov. Túto skupinu poznáme pod doterajšími pomenovaniami *slohové postupy* a *slohové útvary*. Netreba zvlášť pripomínať, že v tomto vymedzení sa modely uplatňujú aj v školskom vyučovaní a slohovej výchove na základných a stredných školách. Druhý celok modelových štruktúr povrchovej (jazykovo-kompozičnej) organizácie textu tvoria *funkčné jazykové štýly*, zaisťujúce kohéziu textových súčastí. Obidve skupiny sú v knihe minuciózne sprievádzané a doložené starostlivo vybranými textovými ukázkami. Je pozoruhodné, že Findrova koncepcia „programovanej modelovosti“ si na svoje potvrdenie nevyžaduje väčší počet jazykových štýlov. Šestica štýlov – náučný, publicistický, administratívny, rečnícky, umelecký a hovorený štýl – zjednocuje a zhuťňuje úvahy, postrehy a konštatovania. Popritom potvrdzuje silné miesta nielen staršej, ale i súčasnej slovenskej štylistiky, v monografii predstavené ako neostro ohraničené náhľadové kontinuum vymedzené prácami E. Paulinyho, J. Mistríka, F. Mika, M. Ivanovej-Šalingovej, F. Ruščáka, D. Slančovej a iných.

Uvedené obsahové a formálne modelové štruktúry, teda všeobecné a abstraktné textové modely sa v texte aktivizujú prostredníctvom *žánru*. J. Findra nepripútava žáner iba k štýlu, teda k formálnej stránke, alebo len k slohovému postupu, t. j. obsahovej súčasťi textu. Poniema žáner ako štruktúru, do ktorej sa „prelievajú“ podmienky, požiadavky či nezriedka priam diktát obsahu a formy – to všetko s ohľadom na textovo-komunikačné zámery hovoriaceho či píšuceho. S oporou o binárne opozície *abstraktnosť – konkrétnosť* a *všeobecnosť – jedinečnosť* prisudzuje žánru najnižšiu mieru abstrakcie a zovšeobecnenia. Žáner ako hybridný model „vytvára rámec na jedinečný prienik invariantu a variantu, objektívneho a subjektívneho, sociálneho a individuálneho“ (s. 127). Jeho osobitosť ako modelovej štruktúry spočíva v tom, že má štandardizovanú podobu, ale len v synchronnom vymedzení. V diachrónnom pohľade je žáner voči plynutiu času citlivejší, zraniteľnejší ako napr. slohový postup či jazykový štýl.

Po spoznávaní architektúry, nových priestorov a úprav vo Findrovej štylistickej stavbe sa žiada aspoň letmo vzhliadnuť aj na jej strechu. V nadpise týchto pristavení a niektorých riadkoch sa nachádza zhodný prívlastok. *Štylistika slovenčiny* je oproti predchádzajúcim štylistickým prácam v niekdajšom československom rozsahu, ale aj v dnešných slovenských a českých podmienkach vskutku nová. V posledných českých publikáciách sa koncepcie opierajú napríklad o *trendy* hovorenosti, pojmovosti, regulatívniosti, informatívniosti, presvedčania, estetickosti. Dvere do jazykového prejavu potom predstavujú jazykové štýly. V slovenských, ale aj vo viacerých inonárodných praktickejšie osnovaných štylistických dielach vzrastá tendencia skúmať a posilňovať ich komunikačno-pragmatický základ. Vý-

sledkom takýchto prístupov je spravidla ráznejšie, príp. jemnejšie oslabenie pozornosti zameranej na prirodzený jazyk ako bytostnú podstatu individuálnych a spoločenských medziľudských prejavov.

Vo Findrovej budove nepateticky zvučí národný jazyk, a to – dovoľme si zopakovať – nielen v jeho prestížnej spisovnej podobe. Ostatne, nemanifestovanosť vzťahu k nemu autor sám potvrdzuje dokonale vybrúseným, čítavým, popritom však vedecky nie neprimerane odľahčeným slovom svojej i typograficky zaujímavej knihy. *Štylistika slovenčiny* má prvotne napĺňať učebnicové poslanie. Adresátmi sa však istotne nestanú iba vysokoškóľáci – študenti slovenského jazyka a literatúry, žurnalistiky a umeleckých odborov. Je namieste už teraz prajne povedať: po publikácii rád a s obdivom siahne každý náročný, vnímavý nositeľ či používateľ *dobrej slovenčiny*.

Vladimír Patrás

AUTORI

Doc. PhDr. Ján Bosák, CSc., Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, Panská 26, 813 64 Bratislava

PhDr. Klára Buzássyová, CSc., Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, Panská 26, 813 64 Bratislava

PhDr. Radoslav Pavlík, Katedra anglického jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského, Mlynské luhy 4, 821 05 Bratislava

Doc. PhDr. Karel Sekvent, CSc., Katedra románskej a klasickej filológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, Ul. 17. novembra 1, 080 78 Prešov

REFERÁTY

JAZYK V KOMUNIKÁCIÍ. Medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi. Ed. S. Mislovičová. Bratislava, Veda 2004. 250 s.

Nie vždy sa podarí zostaviť jubilejný zborník na počesť jednotlivých bádateľov tak, aby zahŕňoval len štúdie priamo súvisiace s problematikou daného jubilanta. Platí to aj o recenzovanom zborníku.

Je tu niekoľko takých „nesúvisiacich“ príspevkov, ktoré svedčia skôr o záujme a bádani autorov než jubilanta. Je to napr. príspevok M. Šimkovej o časticiach, J. Horckého o predponách s/z, L. Dvořáka o substantivizovaných pomenovaniach a napokon aj rozsiahla štúdia M. Nábělkovej o jazyku I. Kadlečíka.

Pravda, príspevok M. Nábělkovej zasahuje aj do problematiky jazykovej komunikácie. Komunikácie takpovediac vnútornej, súkromnej, ale tým viac zasluhujúcej pozornosť bádateľov. A tak Nábělkovej štúdia – je to skutočne štúdia, nie príležitostný príspevok – tvorí vlastne jednu z dvoch opozitných štúdií – orientuje sa na teóriu komunikácie jazykom v danej spoločnosti. Tento rámec tvoria dve štúdie – od J. Dolníka *Sociolingvistika, systémová lingvistika a spisovná slovenčina* (s. 15 – 19) a spomínaná štúdia M. Nábělkovej.

J. Dolník sa v svojej úvodnej štúdií znova obracia k svojej téze, že spisovná slovenčina je založená – tak ako iné spisovné jazyky – na protiklade systém – jeho sociolingvistické fungovanie. Treba tu, samozrejme, pripustiť, že bez systémového charakteru jazyka by nebolo možné budovať ani sociolingvistické chápanie, to jest používanie systému, jeho fungovanie v spoločenskej komunikácii.

M. Nábělková pri skúmaní osobného štýlu I. Kadlečíka skúma predovšetkým mnohoročnosť kódov, ich miešanie a prepínanie, v ktorom sa zdôrazňuje polyfonickosť.

Základnú teoretickú štúdiu v tomto bloku predstavuje príspevok J. Kořenského *Čeština jako národní jazyk dnes a zítra* (s. 20 – 26). J. Kořenský tu vychádza zo štúdie spoločnosti v dvoch podobách i funkciách – národnej a štátnej. V nich sa uplatňuje rečové funkčné spektrum – špecifické komunikačné spektrum. Úlohou jazykovedy je poznať rečové procesy a zamerať sa na rečové vzťahy a procesy. Rozlišuje pritom primárne vzťahy a ďalšie vzťahy – metasituácie a metavzťahy. Pozoruhodné sú aj úvahy J. Kořenského o funkčnej komplementarite so slovenčinou. Treba tu pripomenúť Kořenského úvahy pod titulom *Člověk – řeč – poznání* (Olomouc 2004). Na problematiku poukazujú už nadpisy štúdií: Jak je reálná řeč, jak je reálný jazyk, Jaké jsou možnosti modelování řeči a jazyka, Chaos řeči a řád jazyka, Člověk je subjekt řeči, nebo „jen“ výsledek řečové komunikace? Závěry takýchto štúdií bude treba podrobiť podrobnej analýze a hľadať spôsoby ich využitia pri skúmaní jazykovej komunikácie. Ale to azda na inom mieste.

Osobitnú kapitolu tvoria štúdie zo širšej slavistickej oblasti. Pozoruhodné tu sú úvahy G. P. Neščimenkovej o protiklade centrum – periféria, N. B. Mečkovskej o profiloch jazykovej politiky a A. D. Duličenkova o „boji slovami“.

Prirodzeným doplnkom zborníka sú „technické“ kapitoly – životopis Jána Bosáka a súpis jeho prác za roky 1965 – 2003, ako aj úvodná charakteristika z pera J. D o l n í k a.

Je nad sily a schopnosti recenzenta podrobnejšie analyzovať jednotlivé štúdie. Možno tu len konštatovať, že to sú štúdie teoreticky podložené a rozvíjajúce teoretické pojmy z oblasti jazykovej komunikácie i jazykovej kultúry a že solidným doplnkom sú aj drobnejšie materiálové príspevky. Zborník patrí do radu publikácií venovaných a vlastne aj vyprovokovaných narastajúcim počtom jubilentov v slovenskej jazykovede.

Ján Horecký

URBANOVÁ, L. – OAKLAND, A.: *ÚVOD DO ANGLICKÉ STYLISTIKY*. Brno, Barrister & Principal 2002. 145 s.

Autori v úvode knihy konštatujú, že znalosť anglického jazyka sa v posledných rokoch výrazne rozšírila. Navyše z príležitostí cestovať, študovať v zahraničí alebo zamestnať sa vo firmách s medzinárodnou pôsobnosťou či už doma alebo v cudzine vyplývajú široké možnosti aktívne využiť tento jazykový potenciál. Naučiť sa cudzí jazyk tak, aby cudzinec mohol v spomínaných oblastiach komunikovať bez problémov, je neľahká úloha. Jednou z oblastí cudzieho jazyka, ktorá nie je ľahko zvládnuteľná, je aj oblasť sociokultúrnych a stylistických javov. Je preto celkom prirodzené, že na spracovanie problematiky anglického štýlu v porovnaní s českým sa podujala dvojica autorov – rodený hovoriaci – Andrew Oakland (v súčasnosti pôsobiaci na českej univerzite) a česká anglistka – Ludmila Urbanová.

Recenzovaná kniha nepodáva vyčerpávajúci výklad všetkých aspektov anglického štýlu, ale zameriava sa na hovorenú podobu jazyka a konfrontuje vybrané javy anglického štýlu s českými. Publikácia, ktorá je určená najmä študentom, pozostáva z 12 kapitol. Po úvodnej časti je druhá kapitola venovaná hovorenému jazyku. Zdôrazňuje sa tu heterogénny charakter jazyka a jeho variantnosť, čo prirodzene vyplýva zo sociálnej povahy jazyka. Tento aspekt jazyka však vyúsťuje aj do prítomnosti konvencie, a to aj v neformálnej konverzácii. Čitateľov, ktorí majú osobnú skúsenosť s pobytom v anglicky hovoriacej krajine alebo s častou komunikáciou s rodenými hovoriacimi, možno prekvapí citát C. Firtha o ritualizácii bežnej konverzácie. Môže sa to javiť ako paradox, pretože väčšina rodených hovoriacich je všeobecne známa vysokou mierou tolerancie voči zvláštnostiam prejavu cudzincov, čo môže vzbudzovať zdanlivý dojem, že v bežnej konverzácii je „všetko povolené“. Spomínaná kapitola ďalej odhaľuje význam základných termínov (v ponímaní C. Firtha, R. Fowlera, D. Crystala a G. Leecha), akými sú štýl, register a komunikácia. Detailnejšie sa venuje špecifikám hovoreného prejavu vo zvukovej, gramatickej a lexikálnej rovine. Autori v tejto kapitole poukazujú aj na kultúrne zvláštnosti anglického hovoreného prejavu v porovnaní s češtinou, zdôrazňujú najmä nepriamosť vyjadrovania v angličtine. V anglicky hovoriacej komunite totiž nie sú prijateľné kategorické tvrdenia alebo popretia – anglicky hovoriaci je v komunikácii „opatnejší“ a každý svoj výrok relativizuje, overuje si ho a konfrontuje. Preto sa v jeho prejave vyskytujú špecifické jazykové prostriedky, akými sú oznamovacie otázky, „prívesné otázky“ a vety-komentáre. Od adresáta zase očakáva, že bude prejavovať záujem o pokračovanie v rozhovore, čo potom vyjadrí neverbálne (napríklad pritakávaním) a aj verbálne – krátkymi stimulujúcimi otázkami. Autori odkazujú na klasika českej anglistiky V. Mathesiusa, ktorý sa zaoberal takými sociokultúrnymi zvláštnos-

ťami rečového správania. Tieto zvláštnosti vystupujú do popredia aj vtedy, ak sa anglické a české hovorené prejavy analyzujú z hľadiska teórie rečových aktov. Autori poukazujú na výraznú tendenciu stierať hranice medzi rečovými aktmi konštatovania, pýtania sa a usmerňovania rečového správania adresáta v anglických hovorených prejavoch, z čoho prirodzene vyplýva fakt, že význam výpovede je pre cudzincov ťažšie dešifrovateľný. Autori tieto rozdiely medzi porovnávanými jazykmi chápu ako dôsledky v rozdielnom chápaní a interpretovaní skutočnosti v jednotlivých jazykových spoločnostiach.

Tretia kapitola je venovaná grafickej, gramatickej a lexikálnej štruktúre písomného prejavu. Autori poukazujú na J. Vachka a spolu s ním upriamujú pozornosť českého používateľa angličtiny na tendenciu anglickej vety ku kompaktnosti, ktorá sa dosahuje používaním prostriedkov komplexnej kondenzácie (infinitívu, gerundia a prítomného a minulého participia), čo ilustrujú ukázkami publicistického štýlu.

Ďalšia oblasť anglického štýlu, ktorá sa v učebnici pokladá za náročnú pre českých používateľov angličtiny (analogicky to možno konštatovať aj o slovenských používateľoch), a preto je zaradená do publikácie, je rozdiel medzi formálnym a neformálnym štýlom. Formálnosť sa v súlade s D. Crystalom chápe ako sociolingvistická kategória, ktorá je determinovaná primeranosťou jazykových prostriedkov vzhľadom na formálnosť komunikatívnej situácie. Formálnosť a neformálnosť nie je ponímaná bipolárne, ale v súlade s G. Leechom ako extrémne póly kontinua, na ktorom je celý rad medzistupňov. Komunikáciu reguluje kooperatívny princíp – autori ho stručne charakterizujú a uvádzajú konverzačné zásady (maximy) prispievajúce k adekvátnosti rečového správania. Ďalej zdôrazňujú úlohu výpovednej subjektivity v anglických prejavoch a vyzdvihujú význam zdvorilostného princípu, ktorý bezprostredne ovplyvňuje rečové správanie hovoriaceho.

V piatej kapitole sa porovnáva vecný a expresívny štýl (jazykové funkcie a ich odraz v komunikácii, vzťah medzi referenčnou a afektívnou funkciou výpovede, modifikácia ilokučnej sily výpovede). Z tejto časti publikácie možno vyzdvihnúť najmä podkapitoly zaoberajúce sa modifikáciou ilokučnej sily výpovede s názornými ukázkami zosilňovania a zoslabovania významu výpovede v jednotlivých žánroch. Autori tu znova hovoriacemu zdôrazňujú nevyhnutnosť nevyjadrovať sa príliš kategoricky, nechať pre adresáta istý priestor na diskusiu – a tým vlastne aj na modifikáciu svojho vlastného stanoviska. Z hľadiska českých, ale aj slovenských používateľov angličtiny je veľmi prínosná aj ďalšia kapitola, venovaná prostriedkom textovej prepojenosti – kohézii a koherencii, interpunkcii, slovosledu a jeho stylistickému využitiu. Prostriedky kohézie autori vhodne analyzujú z aspektu rôznych foriem ústneho a písomného prejavu a svoj výklad podporujú názornými ukázkami.

Interpunkcia je jav, ktorý spôsobuje nemalé problémy nielen cudzincom, ale aj rodným hovoriacim a jej neadekvátne použitie znižuje mieru zrozumiteľnosti písaného textu. Z tohto dôvodu jej autori venujú v nasledujúcej časti publikácie značný priestor, aj keď ich cieľom, ako sami podotýkajú, nie je podať vyčerpávajúci výklad všetkých interpunkčných znamienok a ich významu.

Predmetom ôsmej kapitoly je problematika anglického slovosledu. Zdôrazňuje sa jeho gramatikalizácia a relatívna ustálenosť, vyplývajúca z historického vývinu angličtiny. Zároveň sa poukazuje na stylistickú variantnosť a významový rozdiel výpovedí aj s nepatrne zmeneným slovosledom. Azda najproblematickejší jav pre českých (ale aj slovenských) používateľov angličtiny v uvažovanej problematike predstavujú adjektíva a adverbiá. V tejto oblasti sa významne uplatňuje interferencia materinského jazyka, čo dokumentuje aj zoznam najbežnejších slovosledných chýb českých študentov angličtiny (na základe genetickej a typo-

logickej príbuznosti slovenčiny a češtiny možno predpokladať výskyt analogických chýb aj u slovenských študentov). Preto im autori venujú viac priestoru a predkladajú aj ukážky z anglickej beletrie spolu s českým prekladom. Vhodne je do tejto časti začlenený aj zoznam slovných spojení (v konkrétnych príkladoch), ktoré si vyžadujú inverzný slovosled.

Zo žánrov písomného prejavu, ktorému je venovaná nasledujúca kapitola, sa autori podrobnejšie venujú nielen najčastejšie používaným tradičným žánrom – osobným a úradným listom, ale aj najnovšie používaným útvarom, ako sú krátke textové správy a elektronická pošta, pričom sa zamýšľajú nad ich uplatnením v neformálnej a formálnej komunikácii a analyzujú základné rozdiely v ich štylizácii u staršej a mladej generácie. Kladom tejto časti publikácie je aj uvedenie najbežnejších skratiek, ktoré sa vyskytujú v anglických úradných listoch a dokumentoch.

Autori nezabudli ani na fenomén politickej korektnosti – v súčasnosti veľmi aktuálny a často diskutovaný v anglofónnych krajinách. Rozoberajú ho ako sociologický, ale najmä jazykový problém. Na konkrétnych ukázkach ilustrujú zmeny, ktoré v použití niektorých jazykových prostriedkov spôsobilo práve ich prehodnotenie z aspektu politickej korektnosti.

Záverená kapitola publikácie je venovaná štylistickej prijateľnosti a adekvátosti, čo predstavuje isté zhrnutie poznatkov o anglickom štýle a o ponímaní úzu v anglickej lingvistike. Vzhľadom na českú a slovenskú jazykovú prax je pre potenciálnych používateľov publikácie významné konštatovanie autorov o absencii inštitucionálnej kodifikácie angličtiny, čo v praxi znamená, že akékoľvek pravidlá uvádzané v príručkách a učebniciach majú deskriptívny, a nie normatívny – preskriptívny charakter. Toto konštatovanie platí aj o danej publikácii: autori si uvedomujú, že nimi ponúkané riešenia zodpovedajú istým modelovým situáciám a zďaleka nevyčerpávajú všetky prijateľné kultúrne a sociálne odlišné riešenia. V súlade s inými autormi príručiek a učebníc (stručne tu analyzujú štyri z najčastejšie používaných príručiek: D. Crystal – D. Davy: *Investigating English Style*; H. J. Fowler – F. G. Fowler: *The King's English*; M. Swan: *Practical English Usage*; G. Leech – J. Svartvik: *A Communicative Grammar of English*) zdôrazňujú predovšetkým kritérium zrozumiteľnosti. Záver kapitoly je venovaný korpusovej lingvistike, ktorá otvára jazykovedcom ďalšie možnosti na adekvátnejší opis jazykového úzu, a tak im umožňuje nájsť prijateľnejšie odporúčania na použitie jazykových prostriedkov.

Autorom publikácie sa podarilo vybrať témy, ktoré sú z hľadiska potrieb hovorenej a písomnej komunikácie najzávažnejšie. Teoretický výklad ilustrujú ukázkami zo súčasných i historických autentických zdrojov – anglicky písaných novín, časopisov, odborných publikácií a beletrie – a dopĺňajú cvičeniami. Správnosť odpovedí v cvičeniach sa dá overiť v závere publikácie. Možno by bolo vhodné v budúcnosti doplniť publikáciu aj o ďalšie cvičenia, koncipovať ich skôr analyticky a doplniť aj príslušným komentárom k zoznamu správnych odpovedí.

Skutočnosť, že publikácia je napísaná v češtine, možno pokladať skôr za výhodu ako nevýhodu, pretože takto nadobúda širšie uplatnenie. Jednotlivé časti obsahujú porovnávaciu analýzu s obdobnými javmi v českom jazyku, uvádzajú sa v nich české kľúčové termíny a ich anglické ekvivalenty, ako aj spomínané cvičenia. Z týchto dôvodov sa núka možnosť využiť danú publikáciu, ako to naznačuje samotný názov, predovšetkým ako úvod do štúdia problematiky anglického štýlu pre vysokoškolských študentov anglistiky nielen v Čechách, ale aj na Slovensku. Svojím praktickým zameraním však môže poslúžiť aj ako vhodná príručka pre všetkých odborníkov, ktorí sa zaoberajú najmä anglickým hovoreným prejavom – hlavne pre učiteľov angličtiny, ale aj pre prekladateľov, pracovníkov médií, firiem, organizácií a nadácií, ktoré majú zahraničné kontakty s anglicky hovoriacimi krajinami.

Magda Bilá

KRONIKA

ŽIVOTNÉ JUBILEUM JANY SOKOLOVEJ

Rok 2004, v ktorom si doc. PhDr. Jana Sokolová, CSc., pripomína prvé okrúhle vedecké jubileum, bol pre ňu mimoriadne úspešný: v predchádzajúcich troch rokoch jej vyšli tri monografie (*Tri aspekty jazykovej nominácie*, 2002; *Sémantika kvalifikačných adjektív*, 2003; *Modelovanie a lingvistika*, 2003 – v spoluautorstve s J. Horeckým) a navyše úspešne absolvovala inauguračné konanie na získanie hodnosti profesorky v odbore ruský jazyk. Jubilantkin osobný aj pedagogický život je spätý s Nitrou, kde pôsobí od r. 1977 – najprv na Katedre ruskej a západnej filológie bývalej Pedagogickej fakulty v Nitre, teraz na Katedre rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa.

Jana Sokolová, rod. Branická, sa narodila 25. júla 1954 v Bratislave, maturovala na gymnáziu v Nitre, r. 1978 ukončila vysokoškolské štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov, špecializácia ruský jazyk a anglický jazyk). V r. 1980 získala titul PhDr. (rigorózna práca *Grammaticeskaja kategorija vremeni i transpozicija form*), v r. 1980 – 1983 bola prvou účelovou aspirantkou v Jazykovednom ústave E. Štúra SAV v Bratislave (odbor všeobecná jazykoveda, školiteľ prof. J. Horecký), v r. 1986 obhájila dizertačnú prácu *Sémantika kvalifikačných adjektív* a získala vedeckú hodnosť kandidáta filologických vied CSc. V r. 1989 bola vymenovaná za docentku pre ruský jazyk, r. 2002 sa habilitovala v odbore slovanské jazyky, špecializácia ruský jazyk (habilitačná práca *Aspekty tvorenia pomenovaní*). Inauguračná prednáška r. 2004 bola na mimoriadne aktuálnu tému *Variantnosť jazyka, variantnosť v jazyku*.

Kým svoje pedagogické pôsobenie J. Sokolová od samého začiatku orientovala na ruštinu, vo vedeckom výskume sa zameriava aj na slovenský jazyk a z neho prechádza na všeobecné teoretické otázky. V jej vedeckej produkcii tak možno vyčleniť tri oblasti: rusistiku, všeobecnú jazykovedu a slovistikú. Špecializuje sa na výskum tvorenia slov, pričom berie do úvahy aj sémantickú stránku skúmaných javov.

Pri využívaní dokulilovskej teórie sa J. Sokolová prikláňa k jej „reformnému“ prúdu, ktorý zdôrazňuje binárnu štruktúru báza : príznak a neberie do úvahy tzv. onomaziologický spoj. Výsledky morfematickej analýzy pomenovaní, ktorá je založená na tzv. aditívnom tvorení slov (k základovému slovu či morféme sa pridáva slovotvorná prípona), J. Sokolová spresňuje z onomaziologického hľadiska ako realizáciu pomenovaní na onomatologickej rovine, a to analýzou a klasifikáciou derivačných morféme. Tento onomaziologický aspekt dopĺňa analýzou na onomaziologickej rovine. Podobne analyzuje aj pomenovania osôb, t. j. onomaziologickú triedu, resp. do nej zahrnuté onomaziologické typy na základe sémantických príznakov. Vzťahy medzi základnými zložkami znázorňuje osobitnými vzorcami – túto metódu dobre predstavuje v monografii *Tri aspekty jazykovej nominácie* (2002).

Z rusistiky – ako vlastného pedagogického odboru J. Sokolovej – treba uviesť aspoň monografiu *Ruská obchodná korešpondencia* (1998) a dôkladne spracovanú kapitolu o slovnej zásobe v kolektívnej monografii *Leksika ruského jazyka* (2003).

J. Sokolová na Filozofickej fakulte UKF v Nitre odborne garantuje a zabezpečuje študijný odbor prekladateľstvo a tlmočnictvo (ruský jazyk a kultúra) a disciplíny morfológia a lexikológia ruského jazyka. Je školiteľkou doktorandov v odbore 72-09-9 slovanské jazyky (špecializácia ruský jazyk), členka skúšobných rigorózných komisií v študijnom odbore učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov v špecializácii ruský jazyk a literatúra. Je tiež spoluriešiteľkou i zodpovednou riešiteľkou viacerých vedeckých projektov. Aktuálne spoločenské požiadavky sa v jej činnosti odrazili aj v tom, že napríklad okrem obchodnej ruštiny do jej náplne patria predmety ako jazyk manažmentu a marketingu, obchodná a úradná korešpondencia.

Nitrianska rusistika sa aj vďaka J. Sokolovej aktívne rozvíja nielen po už dávnejšie etablovanej semiotickej, prekladateľskej a literárnovednej línii, ale aj smerom k lingvistickému krídlu. Budúcnosť zrejme ukáže, že rusistika na Slovensku nebude živiť na okraji spoločenského záujmu.

Želáme našej jubilatke, stále patriacej do kategórie tých najmladších, ešte veľa ďalších úspešných vedeckých rokov, pedagogických úspechov aj osobných spokojností.

Ján Bosák – Ján Horecký

SÚPIS PRÁC JANY SOKOLOVEJ ZA ROKY 1982 – 2003

Bibliografia prác J. Sokolovej je usporiadaná chronologicky a ďalej v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov. Najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce, vedecké štúdie a odborné články v odborných časopisoch a zborníkoch (polotučne), za nimi (obyčajným typom písma) iné články, referáty, recenzie, drobné príspevky, správy a pod. Drobné príspevky, ktoré vyšli v tom istom roku v tej istej publikácii, sa uvádzajú súhrne v jednom hesle (hniezdujú sa).

1982

K semantike ocenočných prilagateľných *krasivyy* – pekný. – In: **Doklady i soobščeniya čechoslovackoj delegacii. V Meždunarodnyj kongress MAPRJAL. Praga, ČSSR 1982. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1982, s. 55 – 59.**

Vereščagin, J. M. – Kostomarov, V. G.: Lingvostranovedčeskaja teorija slova. Moskva 1980. – In: *Ruský jazyk*, 32, 1981 – 82, s. 331 – 332 (ref.).

Semantics from Different Points of View. Red. R. Bäuerle – U. Egli – A. von Stechow. Berlin – Heidelberg – New York 1979. – In: *Jazykovedný časopis*, 33, 1982, s. 201 – 202 (ref.).

1984

Lexikalizovaná a autorská metafora u I. S. Turgeneva. – In: **Turgenevovský zborník. Acta Litteraria Rosica. I. Red. V. Blaško. Bratislava, Krajský pedagogický ústav 1984, s. 34 – 37, rus. res. s. 38.**

1986

Významové vzťahy v sémantickej štruktúre slovenských akostných adjektív. – In: **Zborník Pedagogickej fakulty v Nitre. Spoločenské vedy. I. Spoločenské štúdie. Red. M. Rohaľ. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1986, s. 111 – 122, rus. res. s. 121 – 122, fr. a angl. res. s. 122.**

Opredelenije kategorij imion prilagatel'nych. – In: Sbornik Pedagogičeskogo instituta v Nitre. Serija rusistiki. 3. Red. M. Soták et al. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1986, s. 111 – 124.

Ontologické a gnozeologické aspekty gradácie a problematika lingvistického škálovania. – In: Jazyková a literárna komunikácia. Výskumné materiály. 17/1986. Red. F. Miko. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre – Ústav jazykovej a literárnej komunikácie 1986, s. 63 – 71.

Niektoré vlastnosti akostných adjektív. – Nedel'ná Pravda, 19, 1986, č. 3, s. 18. – Tamže: Niekoľko slov o metafore (č. 14, s. 18). – Adjektíva subjektívneho hodnotenia (č. 43, s. 18).

1987

Sémantická typológia kvalifikačných adjektív. – In: Sbornik Pedagogičeskogo fakulteta v Nitre. Serija rusistiki. Red. M. Rohal' et al. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1987, s. 230 – 244, fr. res. s. 245.

Gnozeologicko-psychologické predpoklady aprécie. (Na materiáli slovenských kvalifikačných adjektív.) – In: Jazyk a text. Red. M. Soták. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1987, s. 261 – 271, rus. res. s. 271, fr. res. s. 271 – 272, angl. res. s. 272.

Problémy autorského štýlu v Netočke Nezvanovovej. – In: Zborník o Dostojevskom. Acta Litteraria Rossica. 4. Red. V. Blaško. Bratislava, Krajský pedagogický ústav 1987, s. 34 – 44.

Prekladové hľadiská konotácie. (Na materiáli súčasnej sovietskej prózy.) – Kultúra slova, 21, 1987, s. 294 – 300. (spoluautorka Z. Gadušová).

Volf, E. M.: Funkcional'naja semantika ocenki. Moskva 1985. – In: Jazykovedný časopis, 38, 1987, s. 199 – 201 (rec.).

Konotačné schopnosti jazyka. – Nedel'ná Pravda, 20, 1987, č. 32, s. 7.

1988

Z konfrontácie ruských a slovenských frazém v športovej metakomunikácii. – In: Otázky konfrontačného štúdia jazykov. Výskumné materiály. 21/1988. Red. F. Miko. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre – Ústav jazykovej a literárnej komunikácie 1988, s. 56 – 62.

Telija, V. N.: Konnotativnyj aspekt semantiki nominativnych jediníc. Moskva 1988. – In: Jazykovedný časopis, 39, 1988, s. 103 – 105 (rec.).

1989

Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. 1. vyd. Bratislava, Veda 1989. 440 s. (členka autorského kolektívu).

Ref.: Baltova, J.: Săpostavitelno ezikoznanie, 1989, č. 1, s. 90 – 93. – 2. Dudok, M.: Nové v slovenskej jazykovede. – Nový život (Nový Sad, Juhoslovanská zväzová republika), 42, 1990, s. 198 – 200 (aj o publikáciách: 1. Kačala, J.: Sloveso a sémantická štruktúra vety. Bratislava 1989. – 2. Ondrejovič, S.: Medzi slovesom a vetou. Bratislava 1989). – 3. Jordanova, E.: Bălgarski ezik, 40, 1990, s. 380 – 381. – 4. Moško, G.: O opise dynamiky slovnej zásoby. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 37, 1990/91, s. 26 – 28. – 5. Straková, V.: Slavia, 59, 1990, s. 436 – 438. – 6. Šimková, M.: Slovná zásoba slovenčiny pod „synchronno-dynamickým“ drobnohľadom. – Kultúra slova, 24, 1990, s. 250 – 253. – 7. Brabcová, R.: Zborník Matice srpske za slavistiku, 40, 1991, s. 211 – 212. – 8. Flegl, V.: O slovní zásobě slovenštiny. – Český jazyk a literatura, 41, 1990/91, s. 155 – 156. – 9. Ruščák, F.: Dynamika v dynamike. – Romboid, 26, 1991, č. 7, s. 64 – 66. – 10. Heinisch, R. – Ohnheiser, I.: Kritikon Litterarum, 19, 1992, s. 50 – 53. – 11. Martinová, O. – Vlková, V.: Slovo a slovesnost, 53, 1992, s. 224 – 230. – 12. Neščimenko, G. P.: Voprosy jazykoznanija, 1992, č. 6, s. 146 – 150. – 13. Kowalik, K.: In: Wokól slownika współczesnego języka polskiego. 3. Zakres selekcji i informacji. Red. W. Lubaś – F. Sowa. Kraków, Instytut Języka Polskiego PAN 1993, s. 113 – 119. – 14. Slančová, D. – Sokolová, M.: Slovenská reč, 58, 1993, s. 180 – 185. – 15. Sociolinguistica. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik – International Yearbook of European Sociolinguistics – Annuaire International de la Sociolinguistique Européenne. 7. Mehrsprachigkeitskonzepte in den Schulen Europas. Multilingual Concepts

on the Schools of Europe. Conceptions plurilingues dans l'enseignement européen. Red. M. Ammon – K. J. Mattheier – P. H. Nelde. Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1993, s. 259, 261.

1990

Základy jazykovedy. Čítanka a cvičebnica. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1990. 112 s. (spoluautor M. Rohaľ).

Hodnotový aspekt lexikálnych jednotiek v umeleckom texte. – In: Zborník Pedagogickej fakulty v Nitre. Spoločenské vedy. 3. Hodnotové súvislosti umeleckej komunikácie. Red. M. Rohaľ. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1990, s. 135 – 140, rus. a angl. res. s. 140.

1991

Ustálené adjektívne prirovnania. – Jazykovedný časopis, 42, 1991, s. 115 – 121, angl. res. s. 121.

1992

Morfologija. – In: E. Ondrejčeková et al.: Praktičeskij kurs ruskogo jazyka. (Fonetika. Morfologija. Leksikologija. Stilistika.) Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1992, s. 45 – 73, 115 – 128.

Frazeologija. – In: E. Ondrejčeková et al.: Praktičeskij kurs ruskogo jazyka. (Fonetika. Morfologija. Leksikologija. Stilistika.) Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1992, s. 156 – 161.

Aponované substantívne pomenovania v ruštine. – In: Rossica Slovaca. 1. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. Jazykovedný zborník. 12. /Literárnovedný zborník. 11. Red. M. Varchola. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1992, s. 41 – 47, rus. res. s. 47, nem. res. s. 48.

„Echo“ v poézii a „echo“ poézie ruských symbolistov. – In: Červeňák, A. et al.: Ruská moderna. 2. Výskumné materiály. 2/1992. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre – Fakulta humanitných vied 1992, s. 91 – 101, rus. res. s. 101.

1993

K problematike nositeľa vlastnosti vyjadrenej ustáleným adjektívnym prirovnaním. – In: Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre. Phraseology in Education, Science and Culture. Zborník materiálov z II. medzinárodnej frazeologickej konferencie. Nitra 14. – 16. september 1992. Red. E. Krošľáková. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre – Fakulta humanitných vied 1993, s. 338 – 344.

Dynamické tendencie v tvorení pomenovaní v ruštine. – In: Zborník z vedeckého sympózia Moderné technológie vzdelávania. Časť 4. Komunikačný program výučby materinského jazyka. Súčasný trendy vo vyučovaní cudzích jazykov. (Na obálke: Medacta '93. Vysoká škola pedagogická Nitra. Zborník 4.) Red. A. Hašková. Nitra, Vysoká škola pedagogická 1993, s. 355 – 358, angl. res. s. 358.

K funkcii zaglavnoj bukvy v poezii K. Baľmonta. – In: Červeňák, A. et al.: Ruská moderna. 3. Výskumné materiály. 3/1993. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre – Fakulta humanitných vied 1993, s. 85 – 94, angl. res. s. 93 – 94 (spoluautorka Ľudmila Bojko).

Básnický symbol v lingvistických súvislostiach. – In: Problémy ruskej moderny. Rossica Slovaca. 2. Red. A. Červeňák et al. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre – Fakulta humanitných vied 1993, s. 153 – 161, rus. res. s. 160 – 161.

1994

Osnovy slovoobrazovania. – In: E. Ondrejčeková et al.: Ruský jazyk v sústave cvičení. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre – Fakulta humanitných vied 1994, s. 43 – 65.

Osnovy paradigmatici (imena suščestviteľnyje, prilagatelnyje, mestoimenija). – In: E. Ondrejčeková et al.: Ruský jazyk v sústave cvičení. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre – Fakulta humanitných vied 1994, s. 66 – 69.

O (ne)kongruentnosti ruských a slovenských pomenovaní v „OPTE“. – In: *Reflexie lingvistických konfrontácií*. Red. E. Benediková et al. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre – Fakulta humanitných vied 1994, s. 27 – 38, rus. res. s. 38.

Generické typy pomenovaní v „OPTE“ (prezentácia súboru jazykových cvičení). – In: *Rossica Ostraviensia*, 1994. *Lingua rossica in sphaera mercaturae*. Red. K. Lepilová. Ostrava, Filozofická fakulta Ostravskej univerzity v Ostravě 1994, s. 77 – 82.

Kozmogónia, archetypálnosť a idiosymbolika (u D. S. Merežovského). – In: Červeňák, A. et al.: *Ruská moderna. 4*. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre, Fakulta humanitných vied 1994. s. 38 – 49.

1995

Krátky rusko-slovenský slovník trhovej ekonomiky. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre, Fakulta humanitných vied 1995. 128 s.

Modelovanie z pohľadu lingvistickej teórie a školskej praxe. – In: *Zborník z vedeckej konferencie. Technológie vzdelávania tretieho tisícročia. Časť 3. (Paralelný angl. názov.)* Red. V. Obert et al. Nitra, Slovidiac 1995, s. 148 – 151, angl. res. s. 151.

Lexikálne posuny v onomaziologickom priestore trhovej ekonomiky. – In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 44. Rossica Slovaca. 3.* Red. G. Baláž et al. Bratislava, Univerzita Komenského 1995, s. 67 – 70, rus. a angl. res. s. 70.

Filozofia ekológie v kresťanských symboloch. – In: *Ekológia, Etika, Ekuménia*. Red. J. Kupka. Košice, APEX 1995, s. 135 – 140 (spoluautor A. Sokol).

1997

Aplikácie onomaziologických modelov v lexikológii. – In: *Zborník 1 z medzinárodnej konferencie MEDACTA '97 – Vzdelávanie v meniacom sa svete*. Red. P. Konečný. Nitra, Slovidiac 1997, s. 175 – 178.

1998

Ruská obchodná korešpondencia. Modely konvenčných fráz. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta humanitných vied 1998. 138 s.

Onymické modely názvov ruských a slovenských bánk a búrz. – In: *Porovnávací opis statiky a dynamiky súčasného ruského jazyka z teoretického a praktického hľadiska*. Red. R. Blazsek et al. Bratislava, STIMUL 1998, s. 145 – 148.

1999

K introlingválnej lexikálno-sémantickej komunikatívnosti. – In: *Reflexie aktuálneho výskumu ruského jazyka*. Red. E. Ondrejčková. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 1999, s. 31 – 37.

Lingvistika a manažment. – In: *Zborník 3 z vedeckej konferencie Škola a učiteľ v treťom tisícročí. (Paralelný angl. názov.)* Red. C. Diatka – P. Bohony. Nitra, Slovidiac 1999, s. 202 – 205 (spoluautor A. Sokol).

Zdroj inovácií v biotechnológii. – In: *Zborník prednášok z konferencie Veda a technika ako významné nástroje hospodárskeho a sociálneho rozvoja štátu. Novinky v technológiách. I. NOVTECH '99*. Žilina, Dom techniky ZSVTS 1999, s. 122 – 129.

Kryptografia a kryptoanalýza DNA. – In: *Zborník z 1. ročníka konferencie Kryptologické metódy ochrany informácií '99*. Banská Bystrica, Agentúra SH 1999, s. 12 – 15 (spoluautor A. Sokol) – Plný text na adrese: <http://premium.isternet.sk/infoservis/kmoi/> (1999-12-15)

2000

Význam kryptológie v univerzitných informačných systémoch. – In: *Zborník z medzinárodnej konferencie UNINFOS 2000 (Univerzitné informačné systémy)*. Red. P. Nederly. Nitra, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre – Bratislava, EUNIS Slovensko – Združenie

- pre univerzitné informačné systémy 2000, s. 196 – 201 (spoluautor A. Sokol). – Plný text tiež na adrese: <http://sun.uniag.sk/NEWS/unifos/2000>
- Deus ex machina nova.** – In: *Nové trendy v prevádzke výrobných techník. Zborník z III. medzinárodnej konferencie.* Red. E. Boháčik. Prešov, Fakulta výrobných technológií Technická univerzita Košice, Ústav geotechniky SAV v Košiciach 2000, s. 114 – 117 (spoluautor A. Sokol).
- 2001**
- O komutatívnosti verbonominálnych pomenovaní.** – In: *Acta Nitriensia. 4. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.* Red. J. Čukan. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2001, s. 55 – 64.
- Leksika i realii.** – In: *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Presoviensis. Jazykový zborník. 15. / Literárnovedný zborník. 13.* Red. A. Antoňák. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2001, s. 189 – 194.
- 2002**
- Tri aspekty jazykovej nominácie.** Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2002. 104 s.
- Modelovanie a lingvistika. K problematike modelového systému.** – In: *Aktuálne otázky lingvometodického výskumu ruského jazyka.* Red. E. Ondrejčeková. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2002, s. 37 – 45.
- Ruská lexika a realie v intro-/interlingválnych aspektoch.** – In: *Vzdelávanie v novom miléniu. Prínos cudzích jazykov pre humanizáciu vysokoškolského vzdelávania.* Red. D. Breveniková – J. Kratochvíla. Bratislava, EKONÓM 2002, s. 155 – 158.
- Hominem quaero – a human is querie.** – In: *Dobrý človek. Filozoficko-teologicko-etický pohľad.* Red. J. Michalov – P. Kondrla. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2002, s. 253 – 265 (spoluautor A. Sokol).
- K problematike vnútrijazykových i mežjazykových lakun.** – In: *Rossica Olomucensia XL. (za rok 2001).* Red. Z. Pechal. Olomouc, Univerzita Palackého 2002, s. 279 – 282.
- 2003**
- Sémantika kvalifikačných adjektív.** Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2003. 102 s.
- Modelovanie a lingvistika.** Nitra, Garmond 2003. 120 s. (spoluautor Ján Horecký).
- Teória a metodológia modelovania v jazykovede.** – In: *Lingvistické konfrontácie. Lingvistický odborný seminár.* Nitra 21. máj 2003. 1 elektronický optický disk.
- Sistemnaja organizacija leksiki.** – In: *Leksika sovremennogo russkogo jazyka. Teoretičeskij i praktičeskij kurz.* Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta 2003, s. 23 – 79, s. 271 – 280 (členka kolektívu autorov).
- Rudincová, B.: Typy pojmenování v současné ruštině.** Ostrava 2001. – In: *Almanach Nitra 2003.* Nitra, Nitrianska odbočka Spolku slovenských spisovateľov 2003, s. 401 – 402 (ref.).

Zostavili *Ladislav Dvonč – Jana Sokolová*

JUBILUJÚCI PETER ĎURČO

Doterajší jubilatov vedecký život je bohatý a mnohostranný, vyplňa ho rozsiahla publikačná činnosť, úzke odborné a vedecké kontakty s vedeckými pracovníkmi v zahraničí realizované vo forme študijných pobytov a účasti na medzinárodných kongresoch a sympóziách, prednášok v zahraničí na pozvanie, členstva v zahraničných organizáciách a riešiteľstva zahraničných vedeckých projektov. Samozrejme, nemožno obísť ani plodnú rozmanitú vedeckú a organizačnú činnosť v domácom vedeckom pôsobení.

Peter Ďurčo sa narodil 23. mája 1954 v Strečne, stredoškolské roky strávil na Strednej priemyselnej škole elektrotechnickej v Liptovskom Hrádku. Jeho vysokoškolské štúdium sa obrátilo iným smerom. V rokoch 1973 – 1977 vyštudoval odbor ruština a nemčina na Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici. Po skončení štúdia pôsobil ako učiteľ na Vojenskej vysokej škole vo Vyškove na Morave a na základnej škole v Žiline. Roku 1980 nastúpil na internú vedeckú aspirantúru do Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v Bratislave, kde po obhajobe r. 1985 pracoval ako samostatný vedecký pracovník až do roku 1992. Od toho roku začal pôsobiť na Katedre jazykov Akadémie Policajného zboru v Bratislave, kde popri pedagogickej činnosti vykonával rozličné vedúce funkcie (vedúci katedry, prorektor a i.). Roku 1994 sa habilitoval na docenta pre súčasný nemecký jazyk na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. V súčasnosti pôsobí ako mimoriadny profesor na Katedre germanistiky na Filozofickej fakulte Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave.

Vedecké záujmy P. Ďurča sú rozmanité a široké: všeobecná a konfrontačná lexikológia, frazeológia a paremiológia, odborná terminológia, psycholingvistika, jedno- a dvojjazyčná lexikografia, korpusová lingvistika, onomastika. Ťažko rozhodnúť, ktorá z týchto oblastí patrí medzi jeho najobľúbenejšie, pretože v každej našiel niečo zaujímavé a prítlačivé, čo sa odráža aj v jeho originálnom a invenčnom prístupe v príslušných vedeckých štúdiách a príspevkoch. Z nášho pohľadu by sme uprednostnili uňho všeobecnú a konfrontačnú frazeológiu a paremiológiu. Celkove však možno konštatovať, že u P. Ďurča sa vedecký záujem vždy spája s jeho úprimným vzťahom ku skúmanej oblasti.

Pokiaľ ide o publikačnú činnosť P. Ďurča, počet publikácií je okolo 160 a počet ohlasov sa pohybuje okolo čísla 340. Aj tieto kvantitatívne údaje svedčia o vyzretosti skúseného vedeckého pracovníka. Veľké množstvo prác vyšlo jubilantovi v zahraničí. Napr. vedecká monografia *Probleme der allgemeinen und kontrastiven Phraseologie am Beispiel Deutsch und Slowakisch* (Heidelberg 1994), viaceré vedecké štúdie v zahraničných časopisoch a zborníkoch (*Die Interpretation der Idiome aus psycholinguistischer Sicht*, 1990; *Ein Matrixmodell für ein- und zweisprachige phraseologische Wörterbücher*, 1992; *Deutsche Familiennamen in der Slowakei oder was kann ein elektronisches Namenkorpus der Antroponymieforschung anbieten*, 2003; *Names in Slovakia: Occurrence, pronunciation, transcription in computer compilation*, 1996; *Parömiologische Konnektoren oder "Wie der Volksmund so schön sagt"*, 2002 a i.). Dôležité je jeho spoluautorstvo na troch zväzkoch významného Veľkého slovensko-ruského slovníka (1990, 1993, 1995). Ďalej treba uviesť domáce monografické práce, ako je *Bibliografia slovenskej idiomatiky, frazeologie a paremiologie* (1992; editor a spoluautor), *Frazeologická terminológia* (1995; editor a spoluautor), *Rusko-slovenský frazeologický slovník* (1998; spoluautor), *Nemecko-slovenský policajný slovník* (2002) a z množstva vedeckých štúdií v odborných časopisoch a zborníkoch iba výberovo, napr.

Motivovanosť frazeologických jednotiek a typológia ekvivalentov, 1989; *O vymedzení frazeologickej paronymie*, 1990; *Psycholingvistický model idiomatického významu*, 1996; *Urbanomymá na Slovensku*, 2003 a i.

V rokoch 1983 – 2003 P. Ďurčo absolvoval viacero študijných pobytov a prednášok na zahraničných univerzitách, v Moskve, v Sofii, v Berlíne, vo Viedni, v Mannheime, v Bazileji, v Lipsku, v Grazi a i. Z nespočetného množstva prednášok a referátov na medzinárodných kongresoch a sympóziách spomenieme iba niektoré podujatia. Okrem pravidelných zasadnutí Komisie pre výskum frazeológie slovanských jazykov spojených vždy s tematickou konferenciou (v posledných rokoch v spolupráci s organizáciou EUROPHRAS) sa P. Ďurčo zúčastňoval na rozličných podujatiach (zasadnutiach, konferenciách, sympóziách, kongresoch) v rámci organizácií MAPRJAL, EURALEX, EUROPHRAS a i.

Ako veľmi významné a prínosné v rámci zapojenia slovenskej jazykovedy do medzinárodnej spolupráce treba hodnotiť jeho členstvo vo viacerých zahraničných organizáciách Societas Linguistica Europaea (1988 – 1992), Wiener Linguistengesellschaft (od 1990), Komisia pre výskum frazeológie slovanských jazykov pri Medzinárodnom komitáte slavistov (od 1992), predsedníctva European Association for Phraseology (od 2000). P. Ďurčo sa zúčastnil, resp. sa zúčastňuje na viacerých zahraničných projektoch: Copernicus/ Onomastika – projekt EK, koordinátor Univerzita Edinburgh (1994 – 1996); medzinárodný grant v rámci Akcie Rakúsko-Slovensko: Kultursemiotische und didaktische Aspekte der Parömiologie (1999 – 2000); projekt Sokrates, koordinátor Univerzita Maribor (2004 – 2006).

Svoje organizačné schopnosti P. Ďurčo naplno uplatňuje pri realizovaní tých najrozmanitejších úloh a vedeckých podujatí (vydávanie monografií a zborníkov, organizovanie rozličných vedeckých podujatí – od domácich seminárov a prednášok až po veľké medzinárodné konferencie a sympóziá na vysokej úrovni); zostavil a zredigoval 12 publikácií.

Milý Peter, želim Ti úprimne, aby si si naďalej zachoval svoj entuziazmus, nadšenie, elán a optimistické presvedčenie, že všetko má svoj zmysel a pozitíva a všetko sa dobre skončí. Máš tie najlepšie predpoklady na to, aby Ti tieto dobré vlastnosti vydržali ešte veľmi dlho a my, Tvoji frazeologickí spolupracovníci, kolegovia a priatelia, sa budeme veľmi radi spolu s Tebou aj v budúcnosti zúčastňovať na realizovaní Tvojich i našich plánov. Napokon Ti želim pevné zdravie a pohodu v Tvojej milej rodine. Všetko najlepšie!

Jana Skladaná

SÚPIS PRÁC PETRA ĎURČA ZA ROKY 1979 – 2003

Bibliografia prác P. Ďurča je usporiadaná chronologicky a ďalej v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov. Najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce, vedecké štúdie a odborné články v odborných časopisoch a zborníkoch (polotučne), za nimi (obyčajným typom písma) iné články, referáty, recenzie, drobné príspevky, správy a pod. Drobné príspevky, ktoré vyšli v tom istom roku v tej istej publikácii, sa uvádzajú súhrnne v jednom hesle (hniezdajú sa). V závere sa osobitne uvádza prekladateľská a redakčná činnosť.

1979

Ruské komentované čítanie. – Učiteľské noviny, 29, 1979, č. 49, s. 4.

Ondřčková, E. – Hannig, D.: Nemecko–slovenský frazeologický slovník. Bratislava 1978. – In: Cizí jazyky ve školě, 23, 1979/80, s. 93 – 96 (ref.).

Významný příspěvek sovietskej lexikografie. [Gorodeckaja, I. L. – Popovceva, T. N. – Sudoplatova, M. N. – Fomenko, T. A.: Kratkij tolkovyj slovar russkogo jazyka. Moskva 1978.] – In: Ruštinár, 14, 1979, č. 5, s. 29 – 30 (ref.). – Další autorov referát o tej istej publikácii: Kvalitná príručka. – Učiteľské noviny, 29, 1979, č. 32, s. 8.

1980

Intenzívny kurz ruského jazyka. [Rassudova, O. P. – Stepanova, L. V.: Intensivnij kurs russkogo jazyka. Moskva 1979.] – In: Ruštinár, 15, 1980, č. 4, s. 30 – 32 (ref.).

Slovník ako pomôcka učiteľa v príprave na vyučovanie. [Lvov, M. R.: Slovar antonimov russkogo jazyka. Moskva 1978.] – In: Ruštinár, 15, 1980, č. 1, s. 29 – 32. (ref.).

Russkij jazyk za rubežom. 13. 1979. – In: Ruštinár, 15, 1980, č. 10, s. 30 – 32 (ref.).

Izdateľstvo Russkij jazyk v 1980 godu. – Ruštinár, 15, 1980, č. 10, vložka, s. 79 – 80.

Žurnal = Žurnál? – Ruštinár, 15, 1980, č. 4, s. 21.

1981

Frazeologické jednotky s numerickým komponentom. – Slovenská reč, 46, 1981, s. 325 – 332.

Žukov, V. P.: Semantika frazeologičeskich oborotov. Moskva 1978. – In: Slavica Slovaca, 16, 1981, s. 107 – 109 (ref.).

Nový frazeologický slovník ruštiny. [Žukov, V. P.: Školnyj frazeologičeskij slovar russkogo jazyka. Moskva 1980.] – In: Ruštinár, 16, 1981, č. 9, s. 28 (ref.).

Užitočná pomôcka z oblasti frazeológie. [Škľarov, V. T. – Eckert, R. – Engelke, H.: Kratkij rusko–nemeckij frazeologičeskij slovar. Moskva 1977.] – In: Ruský jazyk, 31, 1980/81, s. 382 – 383 (ref.).

Otčestvo a otečestvo a ich významy. – Ruštinár, 16, 1981, č. 4, s. 12 – 13.

Letný kurz ruského jazyka. – Ruštinár, 16, 1981, č. 1, s. 24 – 25.

Na návšteve v okrese Žilina. – Ruštinár, 16, 1981, č. 4, s. 23 – 25.

1982

Paronymy v processe obučenia ruskomu jazyku. – In: Doklady i soobščeniya čechoslovackoj delegacii. Piatyj Meždunarodnyj kongress prepodavatelej russkogo jazyka i literatury. Praga, ČSSR, 1982. Sovremennoje sostojanije i osnovnyje problemy izučeniya i prepodavanja russkogo jazyka i literatury. Zost. M. Soták. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1982, s. 152 – 154.

Paronymy v processe obučenia ruskomu jazyku. – In: Tezisy dokladov i soobščeniij. Red. Vlček, J. et al. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1982, s. 48 (tézy referátu na 5. medzinárodnom kongrese Medzinárodnej asociácie učiteľov ruského jazyka a literatúry konanom v dňoch 16. – 21. 8. 1982 v Prahe).

Mimoškolské vyučovanie ruského jazyka v bratislavských obvodoch. – Ruštinár, 17, 1982, č. 2, 26 – 28.

Žukov, V. P.: Školnyj frazeologičeskij slovar russkogo jazyka. Moskva 1980. – In: Slovenská reč, 47, 1982, s. 121 – 124 (ref.).

1983

Lexikálne paronymá vo výučbe ruského jazyka. – Ruštinár, 18, 1983, č. 10, s. 3 – 6.

Z prekladania frazeológie v diele M. Šolochova "Osud človeka". – Ruštinár, 18, 1983, č. 3, s. 17 – 20.

Praktické využitie príručky. [Dubrovin, M. I. – Tiľman, V. I. – Koščál, A.: Ruské frazeologizmy v obrázkoch. Moskva 1982.] – In: Ruštinár, 18, 1983, č. 4, s. 27 – 28 (ref.).

Užitočná pomôcka ruštinárom. [Reginina, K. V. – Turina, G. P. – Širokova, L. I.: Ustojčivye slovosočetaniya russkogo jazyka. Moskva 1978.] – In: Ruský jazyk, 33, 1982/83, s. 323 – 324 (ref.).

1984

Slovenské a ruské frazeologické jednotky s významom kvantity. – In: Obsah a forma v slovnej zásobe. Materiály z vedeckej konferencie o výskume a opise slovnej zásoby slovenčiny.

- (Smolenice 1. – 4. marca 1983.) Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav E. Štúra SAV 1984, s. 248 – 251.
- Fleischer, W.: Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig 1982. – In: Jazykovedný časopis, 35, 1984, s. 84 – 89 (rec.).
- Nový slovník slovných spojení. [Rogožnikova, R. P.: Slovar sočetańij ekvivalentnych slovu. Moskva 1983.] – In: Ruštinár, 19, 1984, č. 5, s. 27 – 28 (ref.).
- 1985**
- Sémantická analýza príslovkových frazém (na ruskom a slovenskom materiáli). Autoreferát dizertácie na získanie vedeckej hodnoty kandidáta filologických vied. Bratislava. Vedecké kolégium SAV pre jazykovedu a vedy o literatúre, umení a národopise 1985. 23 s.
- Sekaninová, E. – Kučerová, E. – Dorotjaková, V. – Filkusová, M.: Základný rusko-slovenský slovník. Bratislava 1984. – In: Ruštinár, 20, 1985, č. 6, s. 27 – 28 (ref.).
- 1986**
- Funkčné narušovanie normy vo frazeológii. – In: Jazyková politika a jazyková kultúra. Materiály z vedeckej konferencie. (Smolenice 17. – 19. apríla 1985). Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ludovíta Štúra SAV 1986, s. 272 – 276.
- 1987**
- O niektorých aspektoch a metódach skúmania frazeologických jednotiek. – Slavica Slovaca, 22, 1987, č. 3, s. 281 – 292.
- Čiastkový systém vo frazeológii. (Frazeologické jednotky miery v ruštine.) – In: Frazeológia v teórii a praxi. Zborník Pedagogickej fakulty v Nitre. Séria Spoločenské vedy 2. Red. F. Miko. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1987, s. 125 – 131.
- Frazeologické neologizmy v ruštine. – Ruštinár, 22, 1987, č. 6, s. 4 – 11.
- Vytváranie komického efektu pomocou frazeologizmov v hrách S. Štepku. – Kultúra slova, 21, 1987, č. 3, s. 85 – 87. – Znovu publikované pod rovnakým názvom: Bulletin č. 7. Tematický bulletin Radošinského naivného divadla na tému Jazyk a reč RND. Red. M. Benkovič. Bratislava, Park kultúry a oddychu 1987, s. 28 – 30.
- Vljinije klassifikacii frazeologičeskich jediníc akademika V. V. Vinogradova na razvitije frazeologičeskoj teorii. – Československá rusistika, 32, 1987, č. 1, s. 34 – 36.
- Kontaktové a modálne výrazy v ruštine. – Ruštinár, 22, 1987, č. 1, s. 29 – 30; č. 2, s. 30; č. 3, s. 30; č. 4, s. 30; č. 5, s. 30; č. 6, s. 30; č. 7, s. 30; č. 8, s. 30; č. 9, s. 30; č. 10, obsah ročníka 1987, s. 8.
- Zur semantischen Interpretation und zweisprachigen Konfrontation der phraseologischen Einheiten. – In: Abstracts der Sektionvorträge und Rundtischgespräche. XIV. Internationaler Linguistenkongress. Berlin, 10 – 15 August 1987. Organisiert unter der Schirmherrschaft des CIPL. Herausgeberkomitee, Berlin, Mai, 1987 (parallelné angl. znenie), s. 184.
- Leksikografičeskaja razrabotka frazeologičeskich neologizmov. – In: Frazeologizmus i jeho leksikografičeskaja obrabotka. Red. A. Aksamitav. Minsk 1987, s. 146.
- Vyšiel III. zväzok Veľkého slovensko-ruského slovníka. [Veľký slovensko-ruský slovník. 3. P – Q. Bratislava 1986.] – In: Ruštinár, 22, 1987, č. 1, s. 28 – 29 (ref.).
- Monografia o histórii ruskej a slovenskej frazeológie. [Mokijenko, V. M.: Obrazy ruskoj reči. Leningrad 1986.] – In: Kultúra slova, 21, 1987, č. 9, s. 316 – 319 (ref.).
- Untersuchungen zur slawischen Phraseologie. 2. Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte 120. Berlin 1984. – In: Slavica Slovaca, 22, 1987, č. 1, s. 91 – 93 (rec.).
- O pôvode spojenia *mať modrý pondelok*. – Slovenská reč, 52, 1987, č. 3, s. 190 – 192.
- IV Vinogradovskije čtenija. – Slavica Slovaca, 22, 1987, č. 1, s. 99 – 100 (správa o 4. konferencii venovanej pamiatke a tvorbe V. V. Vinogradova, ktorá sa konala dňa 11. 2. 1986 v Prahe; spoluautor Slavomír Ondrejovič).
- II. medzinárodný bulharistický kongres. – Slavica Slovaca, 22, 1987, č. 1, s. 100 – 102 (správa o kongrese konanom v dňoch 23. 5. – 3. 6. 1986 v Sofii).

1988

- Die semantische Struktur der phraseologischen Einheiten.** – In: *Brücken. Germanistisches Jahrbuch DDR – ČSSR 1987/88.* Red. M. Berger et al. Praha 1988, s. 338 – 345.
- Princip aktivnoj komunikativnosti i sovremennaja leksikografija.** – In: *V. međunarodnaja konferencija MAPRJAL.* Red. M. Soták. Nitra 1988, s. 48 – 52.
- Kontaktové a modálne výrazy v ruštine. – *Ruštínár*, 23, 1988, č. 1, s. 30; č. 2, s. 30; č. 3, s. 30; č. 4, s. 30; č. 5, s. 30; č. 6, s. 30; č. 7, s. 30; č. 8, s. 30; č. 9, s. 30; č. 10, s. 30.
- Zur Problemen der zweisprachigen Lexikographie. – In: *EURALEX International Congress BudaLEX '88.* 4 – 9 September 1988. Proceedings. Budapest, Akadémiai Kiadó 1988, s. 4.
- Nad tretím zväzkom Veľkého slovensko-ruského slovníka. [Veľký slovensko-ruský slovník. 3. P – Q. Bratislava 1986.] – In: *Československá rusistika*, 33, 1988, č. 2, s. 81 – 82 (ref.).
- Rokuje sa za okrúhlym stolom alebo aj pri guľatom stole?* – In: *Pisárčiková, M. a kol.: Jazyková poradňa odpovedá.* Red. M. Pisárčiková. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988, s. 236.
- Zasadnutie Medzinárodnej komisie pre výskum slovenskej frazeológie. – *Slavica Slovaca*, 23, 1988, č. 1, s. 110 – 111 (správa o zasadnutí Medzinárodnej komisie pre výskum slovenskej frazeológie pri Medzinárodnom komitáte slavistov konanom v dňoch 7. – 9. septembra 1987 v Moskve).
- III. medzinárodný kongres Európskej lexikografickej asociácie. – *Správy Slovenskej akadémie vied*, 24, 1988, č. 10, s. 45 – 46 (správa o kongrese konanom v dňoch 4. – 9. 9. 1988 v Budapešti).

1989

- Motivovanost' frazeologických jednotiek a typológia ekvivalentov.** – *Jazykovedný časopis*, 40, 1989, č. 1, s. 33 – 41.
- Frazeologičeskije paronimy.** – *Československá rusistika*, 34, 1989, č. 3, s. 135 – 143.
- Textotvorné využitie frazeologických jednotiek.** – In: *Textika a štylistika. Zborník príspevkov z celoštátnej štylistickej konferencie.* Bratislava 29. – 31. 1. 1986. Red. J. Mistrík. Bratislava, Univerzita Komenského 1989, s. 101 – 104.
- Die semantische Identität der phraseologischen Varianten.** – In: *Recueil Linguistique de Bratislava. 9. Dynamic Tendencies in the Development of Language.* Red. K. Buzássyová. Bratislava, Veda 1989, s. 169 – 174.
- Iz opyta raboty nad Russko-slovackim frazeologičeskim slovariom.** – *Ruštínár*, 24, 1989, č. 3, s. 3 – 7.
- Štáv a úlohy jazykovednej slavistiky na Slovensku.** – *Slavica Slovaca*, 24, 1989, č. 1, s. 64 – 68.
- Etimologický slovník ruskej frazeológie. [Šanskij, N. M. – Zimin, V. I. – Filipov, A. V.: *Opyt etimologičeskogo slovaria ruskoj frazeologii.* Moskva 1987.] – In: *Ruštínár*, 24, 1989, č. 6, s. 28 – 29 (ref.).
- Bibliografický register frazeologickej terminológie. [Bibliografičeskij ukazatel' „Voprosy terminologii po frazeologii, obščemu i prikladnomu jazykoznaniju“. Red. A. M. Bušuj – V. M. Mokijenko. Samarkand 1986.] – In: *Československá rusistika*, 34, 1989, č. 1, s. 56. (ref.).
- III. medzinárodný kongres Európskej lexikografickej asociácie. – *Jazykovedný časopis*, 40, 1989, s. 103 – 104 (správa o kongrese konanom v dňoch 4. – 9. 9. 1988 v Budapešti).

1990

- Veľký slovensko-ruský slovník. 4. diel. R – Š. (Paralelný ruský názov.)** Red. E. Sekaninová. Bratislava, Veda 1990. 760 s. (spoluautorky E. Balážová, V. Dorotjaková, E. Fifiková, M. Filkušová, B. Haasová, A. Jarošová, M. Masárová, M. Petrufová).
- Die Interpretation der Idiome aus psycholinguistischer Sicht.** – *Folia Linguistica. Acta Societatis Linguisticae Europae.* 24. Red. W. U. Dressler. Berlin 1990, s. 1 – 22.
- O vymedzení frazeologickej paronymie.** – *Slovenská reč*, 55, 1990, č. 3, s. 146 – 150.
- Zur semantischen Interpretation und zweisprachigen Konfrontation phraseologischer Einheiten.** – In: *Proceedings of the Fourteenth International Congress of Linguists, Berlin, August 10 – August 15, 1987.* Red. W. Bahner – J. Schildt – D. Viehweger. Berlin, Akademie 1990, s. 1172 – 1175.

O vzťahu frazeológie a lingvistiky univerzálií. (Úvaha nad knihou D. Dobrovoľského Phraseologie als Objekt Universalienlinguistik. [Leipzig 1988.]) – Jazykovedný časopis, 41, 1990, č. 2, s. 160 – 168.

Beiträge zur allgemeinen und germanistischen Phraseologieforschung. Oulu 1987. – In: Slavica Slovaca, 25, 1990, č. 1, s. 87 – 89 (rec.).

Metafora v jazyke i tekste. Red. V. N. Telija. Moskva 1988. – In: Jazykovedný časopis, 41, 1990, s. 99 – 101 (rec.).

1991

Modelovanie vo frazeológii. Poznámky k moskovskej frazeologickej škole. – Slovo a slovesnosť, 52, 1991, č. 2, s. 138 – 144.

Frazeológia v dvojazyčnom slovníku. – Zápisník slovenského jazykovedca, 10, 1991, č. 3 – 4, s. 33 – 35 (tézy prednášky na 4. celoslovenskom stretnutí jazykovedcov, konanom v dňoch 1. – 2. 10. 1991 v Učebno-výchovnom zariadení UK v Modre-Piesku).

Figurative meaning and mental imagery. – In: Abstracts of the Papers to be presented at L. A. U. D. Symposium on Multidisciplinary Research on Reference, March 18. – 21. 1991. Ed. G. Retz. Duisburg, LAUD A305, 1991, s. 11 – 12.

How should we compare Idioms? – In: Societas Linguistica Europaea. Annual Meeting. Kiel 16. 7. – 20. 7. 1991. Abstracts. Kiel 1991, s. 5.

Matrix model of Idiomatic entry in bilingual dictionary. – In: New departures in contrastive linguistics. Abstracts. CONCON. Contrastive Conference. 10 – 12 May 1991. Ed. M. Markus – Ch. Mair. Innsbruck 1991, s. 19 – 20.

1992

Bibliografia slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie. Red. P. Durčo. 1. vyd. Bratislava – Nitra, Komisia pre výskum frazeológie pri Slovenskom komitáte slavistov 1992. 80 s.; 2. dopl. vyd.: 1992. 114 s. (spoluautori J. Mlacek, Z. Profantová, J. Skladaná).

Das Sprachwissen und figurative Bedeutung. – In: Die Phraseologie als Intensivierungsfaktor der Kommunikation. Výskumné materiály. 34. Red. E. Krošláková. Nitra, Pedagogická fakulta 1992, s. 69 – 85.

Ein Matrixmodell für ein- und zweisprachige phraseologische Wörterbücher. – In: New Departures in Contrastive Linguistics. Proceedings of the Conference Held at the Leopold-Franzens-University of Innsbruck, Austria, 10 – 12 May 1991. 1. (Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft. Anglistische Reihe, Band 4). Innsbruck 1992, s. 261 – 269.

Gebrauchsdynamik des Phraseologismus und interlingualer Vergleich. – In: Studia Phraseologica et Alia. Festschrift für Prof. Josip Matešić zum 65. Geburtstag. Red. W. Eismann – J. Petermann. München, Verlag Otto Sagner 1992, s. 81 – 88.

Z výskumu slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie. – Slavica Slovaca, 27, 1992, s. 187 – 206 (spoluautori J. Mlacek, Z. Profantová, J. Skladaná).

Phraseologischer Atlas – Projektentwurf. – In: 2. medzinárodná konferencia Frazeológia vo výchove, vede a kultúre. Resumé referátov. Nitra, Pedagogická fakulta 1992, s. 15.

V. EURALEX kongres v Tampere. – Zápisník slovenského jazykovedca, 11, 1992, č. 1 – 4, s. 63 – 64 (tézy prednášky konanej dňa 15. 12. 1992 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave; spoluautor J. Šikra).

Soták, M.: Slovní fond slovenských a ruských frazém. Bratislava 1989. – In: Slavica Slovaca, 27, 1992, s. 98 – 99 (rec.).

Sociolinguvistika a lexikografia. [Strauss, G. – Haas, U. – Harras, G.: Brisante Wörter von Agitation bis Zeitgeist. Berlin – New York 1989.] – In: Kultúra slova, 26, 1992, č. 3, s. 90 – 95 (ref.).

Kameň sváru a jablko úrazu. – Nedel'ná Pravda, 1, 1992, č. 15, s. 6.

Medzinárodná konferencia Frazeológia vo výchove, vede a kultúre. – Správy Slovenskej akadémie vied, 28, 1992, č. 19, s. 2 (správa o 2. medzinárodnej konferencii konanej v dňoch 14. – 16. 9. 1992 v Nitre).

1993

- Veľký slovensko-ruský slovník. 5. diel. T – Vú. (Paralelný rus. názov.)** Red. E. Sekaninová. Bratislava, Veda 1993. 496 s. (spoluautorky J. Benkovičová, A. Jarošová, M. Masárová, M. Petrufová, K. Sakanová, A. Šebestová).
- Für eine vergleichende Enzyklopädie der Phraseme.** – In: *Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre. Zborník materiálov z II. medzinárodnej frazeologickej konferencie.* Nitra 14. – 16. september 1992. Red. E. Krošláková. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre, Fakulta humanitných vied 1993, s. 80 – 84.
- Das deutsch-slowakische Valenzwörterbuch. – In: X. Internationale Deutschlehrerverbandes. Deutsch als Fremdsprache in einer sich wandelnden Welt. Thesen. Leipzig, Herder Institut 1993, s. 178.

1994

- Probleme der allgemeinen und kontrastiven Phraseologie am Beispiel Deutsch und Slowakisch. 1. vyd. Heidelberg, Julius Gross Verlag 1994. 224 s.**
- Ref.: 1. Horecký, J.: Jazykovedný časopis, 46, 1995, s. 48 – 49. – 2. De Cort, J.: Babel. Revue Internationale de la Traduction, 42, 1996, s. 123 – 124. – 3. Pitrainen, I. T.: Germanistik. Internationales Referatenorgan mit bibliographischen Hinweisen, 36, 1995, s. 379.
- Das Wort als phraseologische Konstituente. Zur Beziehung der linguistischen und psycholinguistischen Standpunkte.** – In: *Tendenzen der Phraseologieforschung.* Red. B. Sandig. Bochum, Universitätsverlag Brockmeyer 1994 (Studien zur Phraseologie und Parömiologie. 1), s. 67 – 79.
- Psycholinguistic model of the idiomatic meaning. – In: Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. 6. – 8. 9. 1994. Program/Abstrakty. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 1994, s. 4.

1995

- Veľký slovensko-ruský slovník. 6. diel. Vy – Ž. (Paralelný rus. názov.)** Red. E. Sekaninová. Bratislava, Veda 1995. 704 s. (spoluautorky E. Balážová, J. Benkovičová, T. Grigorjanová, A. Jarošová, M. Masárová, M. Petrufová, K. Sakanová, A. Šebestová).
- Frazeologická terminológia. 1. vyd. Bratislava, Stímul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1995. 162 s. (spoluautori J. Mlacek, J. Skladaná, F. Miko, E. Krošláková, M. Jankovičová, M. Dobříková).**
- Ref.: 1. Horecký, J.: Terminologické problémy frazeológie. – *Kultúra slova*, 29, 1995, s. 171 – 174. – 2. Kvapil, R.: *Slavica Slovaca*, 30, 1995, s. 184-185. – 3. Palkovič, K.: Cenný príspevok k rozvoju frazeológie. – *Literárny týždenník*, 8, 1995, č. 41, s. 5.
- Skladaná, J.: Frazeologický fond slovenčiny v predpisovnom období. Bratislava 1993. – In: *Jazykovedný časopis*, 46, 1995, č. 1, s. 50 – 51 (ref).

1996

- Onomastica-Copernicus. Kop.exe. User's Guide. 1. vyd. Bratislava, Department of the Foreign Languages, Police Academy of the Slovak Republic and Central Register of the Inhabitants of the Slovak Republic 1996. 24 s. (spoluautori M. Medľa, J. Koša).**
- Metodologické problémy všeobecnej frazeológie.** – In: *Frazeologické štúdie. 1. Zost. J. Mlacek – P. Ďurčo.* Bratislava, Stímul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1996, s. 91 – 113.
- Psycholingvistický model idiomatického významu.** – In: *Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. Komunikáty z 2. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici 6. – 8. 9. 1994. 2. diel.* Red. V. Patráš. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 1996, s. 46 – 52, angl. res. s. 207 – 208.
- Vlastné mená na Slovensku** – In: *Studia Academica Slovaca. 25. Prednášky XXXII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry.* Red. J. Mlacek. Bratislava, Stímul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1996, s. 54 – 60.

Names in Slovakia. Occurrence, pronunciation, transcription in computer compilation. – In: Onomastica-Copernicus. Research Colloquium Edinburgh. Red. K. Edwards. Edinburgh, University of Edinburgh 1996, s. 1 – 4.

Niekoľko poznámok namiesto úvodu. – In: *Frazeologické štúdie. 1.* Zost. J. Mlacek – P. Ďurčo. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1996, s. 5 – 6 (spoluautor J. Mlacek).

Počítačový korpus vlastných mien a automatický výslovnostný transkriptor. – *Zápisník slovenského jazykovedca, 15,* 1996, s. 31 – 34 (tézy prednášky konanej dňa 4. 6. 1996 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave).

Efektívnosť vzdelávania v rezortnom školstve MV SR. Projekt výskumnej úlohy. Bratislava, Akadémia Policajného zboru 1996. 110 s. (spoluriešitelia M. Kadorík, J. Seknička, J. Buzalka, J. Čech, J. Danek, M. Gronský, L. Hirš, J. Hric, L. Hriň, E. Kačík, D. Korgo, M. Kulíšek, A. Nesvadba, L. Orviský, E. Sejčová, M. Sirotová, P. Stacho, S. Uhrin).

Prevenia krádeží motorových vozidiel. Bratislava, Akadémia Policajného zboru SR 1996. 89 s. (záverečná správa z výskumu; spoluriešitelia A. Tallo, D. Bango, K. Holcr, D. Malovec, F. Karabinoš, M. Kadorík, J. Rychtárik, J. Haládk, D. Mašfanyová, J. Balga, J. Hlava, S. Uhrin).

1997

Gramatické vlastnosti frazém z porovnávacieho hľadiska. – In: Frazeologické štúdie 2. Venované prof. PhDr. Jozefovi Mlackovi, CSc. Red. P. Ďurčo. Bratislava, Esprima 1997, s. 45 – 53.

Počítačové spracovanie vlastných mien na Slovensku. – In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca. 3. Red. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 312 – 325.

The knowledge of German proverbial minimum by Slovak students of German philology. – In: *Phraseology and Paremiology. International Symposium Europhras '97. Liptovský Ján, September 2 – 5, 1997. Theses.* Red. P. Ďurčo. Bratislava, Commission for Phraseology by Slovak Committee of Slavists, 1997, s. 11 – 12.

1998

Rusko-slovenský frazeologický slovník. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1998. 670 s. (spoluautorky V. Dorotjaková, M. Filkusová, M. Petrufová, M. O. Malíková).

Ref.: 1. Eismann, W.: *Anzeiger für slavische Philologie.* 37. Red. W. Eismann – K. Tröst. Graz, Akademische Druck- und Verlagsanstalt 1998, s. 215 – 218. – 2. Jankovičová, M.: *ToP (tlumočení – překlad/ tlmočenie – preklad), 10,* 1999, príl. *Kulturní kurýř/ Kultúrny kuriér,* 3, 1999, č. 2, s. 7. – 3. Košťál, A.: *ToP (tlumočení – překlad/ tlmočenie – preklad), 10,* 1999, č. 47, s. 28. – 4. Chrenková, E.: *Pozoruhodný slovník. – Kultura,* 3, 2000, č. 11, s. 13. – 5. Chrenková, E.: *Nový slovník rusko-slovenskej frazeológie a prísloví. – Kultura slova,* 34, 2000, s. 47 – 51.

Acquisition of Idioms and Mind Mapping. – In: Europhras '97. Phraseology and Paremiology. International Symposium. Liptovský Ján, September 2 – 5, 1997. Zost. P. Ďurčo. Bratislava, Akadémia Policajného zboru 1998, s. 70 – 76.

Experimentelle Untersuchung der individuellen Bedeutung von Phraseologismen. – In: Europhras '95. Europäische Phraseologie im Vergleich: Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt. Red. W. Eismann. Bochum, Brockmeyer 1998, s. 165 – 174.

1999

Kriminalität. Lehr- und Übungsbuch für Deutsch als Fremdsprache. Bratislava, Akadémia Policajného zboru 1999. 207 s.

Dopravná nehoda. 1. (Policajný lexikón.) – Policajná teória a prax, 7, 1999, č. 1, s. 148 – 151 (spoluautorky M. Zaujecová, G. Rechteriková, D. Krčmová).

O päťjazyčnom lexikóne policajnej a bezpečnostnej terminológie. – In: *Policajná teória a prax,* 7, 1999, č. 1, s. 147 (predhovor k slovníčku uverejňovanému v časopise).

Prvý dvojjazyčný slovník policajnej terminológie. [Chorvátová, I.: Anglicko-slovenský slovník policajnej terminológie. Bratislava 1998.] – In: Polícia, 1999, č. 4, s. 11 (ref.).

2000

Podgotovka kadrov i naučnaja dejatel'nost' v Akademii policii Slovackoj respubliky. – In: Akademia upravlenija: istorija, sovremennost', perspektivy. Materialy jubilejnoj sessii Učenogo soveta, posviaščennoj 25-letiju Akademii upravlenija MVD Rosii. Red. A. S. Kovalenko. Moskva, Akademiya upravlenija MVD Rosii 2000, s. 30 – 33.

Projekt nemecko-slovenského lexikónu paremiologického minima. – In: Frazeologia slowiańska. Teoria i praktyka, tradycje, terażniejszość, przyszłość. Tezy referatów międzynarodowej konferencji naukowej. Opole, 6 – 8 września 2000. Red. M. Balowski – W. Chlebda. Opole, Instytut filologii wschodnioslowiańskiej Unywerysytetu Opolskiego 2000, s. 51 – 52.

2001

Bekanntheit, Häufigkeit und lexikografische Erfassung von Sprichwörtern. Zu parömiologischen Minima für DaF. – In: Phraseologiae Amor. Aspekte europäischer Phraseologie. Red. A. Häcki Buhofer – H. Burger – L. Gautier. Hohengehren, Schneider Verlag 2001, s. 99 – 106.

Paremiografia a paremioididaktika. – In: K aktuálnym otázkam frazeológie. Materiály z konferencie Intersemiotický aspekt frazeológie (Nitra 7. – 8. decembra 1999). Red. E. Krošláková – E. Kralčák. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa 2001, s. 29 – 48.

Viacjazyčný výslovnostný slovník vlastných mien a názvov lokalít. – In: Slovenčina a čeština v počítačovom spracovaní. Zborník referátov zo seminára. Bratislava 26. – 27. októbra 2001. Zost. A. Jarošová. Bratislava, Veda 2001, s. 117 – 120.

K projektu spracovania terminológie policajných vied. – In: Aktuálne problémy rozvoja policajných vied a policajnej praxe. Medzinárodná konferencia. Liptovský Ján 24. 9. – 27. 9. 2000. Zost. J. Hric. Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2001, s. 43 – 47.

Budovanie terminologickej databázy policajno-bezpečnostných vied. – In: Policajná teória a prax, 9, 2001, č. 3, s. 104 – 130.

Učebné texty z nemeckého jazyka. Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2001. 75 s. (spoluautorky H. Hanusková, M. Masárová, E. Miženková, T. Poláková).

Zum Projekt der Terminologie der Polizeiwissenschaften. – In: Aktuelle Probleme der Entwicklung der Polizeiwissenschaften und der polizeilichen Praxis. 1. Tagung der dauernden internationalen Konferenz. Liptovský Ján 24. – 27. 9. 2000. Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2001, s. 49 – 54.

Empirische Daten zur Sprichwörtervariabilität und kontrastive Parömiographie. – In: Phraseologie und Parömiologie – Neue Perspektiven der Forschung. International Workshop. Ascona 2001, s. 9.

Súčasná živá slovenská paremiológia. – In: Frazeologia slowiańska. Teoria i praktyka, tradycje, terażniejszość, przyszłość. Tezy referatów międzynarodowej konferencji naukowej. Szczecin, 6 – 7 września 2001. Red. H. Walter – V. Mokijenko – M. Aleksijenko. Greifswald 2001, s. 100.

Druhé vydanie slovníka policajnej terminológie. – In: Policajná teória a prax, 2001, č. 4, s. 95 – 96 (ref.).

2002

Nemecko-slovenský policajný slovník. 1. vyd. Bratislava, Akadémia Policajného zboru 2002. 163 s.

Parömiologische Konnektoren oder „Wie der Volksmund so schön sagt“. – In: Phraseologie in Raum und Zeit. Akten der 10. Tagung des Westfälischen Arbeitskreises Phraseologie/Parömiologie. Red. E. Piirainen – I. T. Piirainen. Hohengehren, Schneider Verlag 2002, s. 203 – 212.

- Unterschiede in der (Un)kenntnis von Sprichwörtern in verschiedenen Lebensaltern. – In: *Spracherwerb und Lebensalter*. Red. A. Häcki Buhofer et al. Tübingen – Basel, Francke Verlag 2002, s. 293 – 304.
- K výskumu súčasnej živej slovenskej paremiológie. – In: *Studia Academica Slovaca. 31. Prednášky XXXVIII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stímul 2002, s. 51 – 60.
- Variabilita a adaptácia priezvisk na Slovensku. – In: *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine. Vedecký seminár Bratislava 19. – 20. október 2000*. Red. E. Králik. Bratislava, Veda 2002, s. 27 – 34.
- Zásady terminologickej práce. – In: *Policajná teória a prax, 10, 2002, č. 4, s. 90 – 99*.
- Parömiologische Minima – kontrastiv. – In: *Internationale Tagung zur Phraseologie. Abstracts. Europhras. Loccum, Evangelische Akademie Loccum 2002*, s. 16 – 17.
- 2003
- Dictionary of American Family Names. Vol. 1 – 3*. Ed. P. Hanks et al. New York, Oxford Press 2003 (autor vybraných hesiel; preruš. strany).
- Databáza názvov ulíc na Slovensku. – In: *Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 6. – 7. septembra 2002)*. Red. P. Žigo – M. Majtán. Bratislava, Veda 2003, s. 199 – 209.
- Deutsche Familiennamen in der Slowakei oder was kann ein elektronisches Namenkorpus der Antroponymieforschung anbieten. – In: *Deutsche Sprache in der Slowakei*. Red. A. Greule – J. Meier. Wien, Edition Praesens 2003, s. 137 – 146.
- Empirische Daten zur Sprichwörtervariabilität. – In: *Flut von Texten – Vielfalt der Kulturen. Ascona 2001 zur Methodologie und Kulturspezifik für Phraseologie*. Red. H. Burger – A. Häcki Buhofer – G. Gréciano. Hohengehren, Schneider Verlag 2003, s. 83 – 95.
- Paremiologické konektory v texte. – In: *Frazeologické štúdie. 3. Venované XIII. slavistickému kongresu*. Red. J. Mlacek – P. Ďurčo. Bratislava, Stímul 2003, s. 33 – 42.
- Urbanonymá na Slovensku. – In: *Studia Academica Slovaca. 32. Prednášky XXXIX. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Zost. J. Mlacek. Bratislava, Stímul 2003, s. 156 – 168.
- Jubilantka Dr. Jana Skladaná. – In: *Frazeologické štúdie. 3. Venované XIII. slavistickému kongresu*. Red. J. Mlacek – P. Ďurčo. Bratislava, Stímul 2003, s. 10 – 11.
- Niekoľko slov na úvod. (Paralelný ruský názov.) – In: *Frazeologické štúdie. 3. Venované XIII. slavistickému kongresu*. Red. J. Mlacek – P. Ďurčo. Bratislava, Stímul 2003, s. 5 – 9 (spoluautori J. Mlacek – J. Matešič).

Prekladateľská činnosť

- Konev, F.: Belasé vřšky. – *Svet socializmu, 27, 1978, č. 17, s. 27*.
- Jermoljevová, E.: Gordejič. – *Svet socializmu, 27, 1978, č. 46, s. 20*.
- Lenin, V. I.: *Zobrané spisy. 37*. Bratislava, Pravda 1987.
- Lenin, V. I.: *Zobrané spisy. 48*. Bratislava, Pravda 1989.
- Kempelen, W. von: *Mechanismus ľudskej reči*. Bratislava, Tatran 1990. 248 s. (spoluprekladateľ S. Ondrejovič).
- Ref.: 1. Borčín, E.: Mystifikátor, či génius? Tajomná osobnosť Wolfganga von Kempelena. – *Práca, 3. 11. 1990, s. 5*. – 2. Horecký, J.: Dobrý preklad Kempelenovej knihy. – *Kultúra slova, 25, 1991, s. 25 – 27*. – 3. Horecký, J.: Tvorba zvukov ľudskej reči. – *Slovenské pohľady, 107, 1991, č. 3, s. 137 – 138*. – 4. Pícha, E.: Po dvoch storočiach. – *Kultúrny život, 25, 1991, č. 7, s. 9*. – 5. Short, D.: Review. – *Slavonic and East European Review, 69, 1991, č. 2, s. 327*.

Redakčná činnosť

- Československá rusistika, 33, 1988 (člen red. rady).
Ruštinár, 23 (36), 1988 – 24 (37), 1989 (člen red. rady).
Slavica Slovaca, 23, 1988 – 26, 1991 (člen red. rady pre jazykovednú časť).
Đurčo, P. – Mlacek, J. – Profantová, Z. – Skladaná, J.: Bibliografia slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie. Bratislava – Nitra, Komisia pre výskum frazeológie pri Slovenskom komitáte slavistov 1992. 80 s. (redaktor).
Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre. Phraseology in Education, Science and Culture. Zborník materiálov z II. medzinárodnej frazeologickej konferencie. Nitra 14. – 16. september 1992. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre – Fakulta humanitných vied 1993. 376 s. (spoluredaktorka E. Krošláková).
Frazeologická terminológia. 1. vyd. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1995. 162 s. (redaktor).
Frazeologické štúdie. 1. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1996. 116 s. (spoluzostavovateľ J. Mlacek).
Frazeologické štúdie. 2. Bratislava, Esprima 1997. 154 s. (zostavovateľ).
Europhras '97. Phraseology and Paremiology. Theses. International Symposium. September 2 – 5, 1997 Liptovský Ján. Bratislava, Commission for Phraseology by Slovak Committee of Slavists 1997. 52 s. (zostavovateľ).
Europhras '97. Phraseology and Paremiology. International Symposium. September 2 – 5, 1997 Liptovský Ján. Bratislava, Akadémia Policajného zboru 1998. 369 s. (zostavovateľ).
Aktuálne problémy kriminologickej prognostiky. 2. Zborník referátov z medzinárodnej konferencie. Liptovský Ján 26. – 29. 9. 1998. Bratislava, Akadémia PZ 1999. 144 s. (zostavovateľ).
Aktuelle Probleme der kriminologischen Prognostik. 2. Beiträge des internationalen Symposiums. Liptovský Ján 26. – 29. 9. 1998. Bratislava, Akadémia Policajného zboru 1999. 163 s. (zostavovateľ).
Wortschatz: Aneignung und Unterricht. IDT Publikation 2001. Beiträge der Sektion 18. Wortschatz: Erwerb und Unterricht. XII. Internationale Tagung der Deutschlehrerinnen und Deutschlehrer 3. 7. – 4. 8. 2001. Luzern. (<http://www.sprachwissenschaft.ch/IDT2001/>) (spoluzostavovateľ A. Häcki Buhofer).
Frazeologické štúdie. 3. Venované XIII. slavistickému kongresu. Bratislava, Stimul 2003. 248 s. (spoluzostavovateľ J. Mlacek).

Zostavili Ladislav Dvonč – Peter Đurčo

ŠTANDARD A SUBŠTANDARD – DIACHRONICKÉ A SYNCHRONICKÉ ASPEKTY

Pod týmto názvom sa 15. – 19. septembra 2004 konala vo Varne, v pedagogickom komplexe Šumenskej univerzity, konferencia spojená so zasadnutím Medzinárodnej komisie pre slovanské spisovné jazyky pri Medzinárodnom komitáte slavistov. Organizátorom konferencie bola Katedra bulharského jazyka a Laboratórium aplikovanej lingvistiky z Fakulty humanitných vied Šumenskej univerzity Konštantína Preslavského. Iniciátorkou aj dušou celého podujatia bola členka komisie doc. dr. Kina Vačkova s perfektno fungujúcim organizačným tímom. Univerzita sa stala samostatnou zložkou r. 1971 a v súčasnosti má do 8 000 študentov; nachádza sa blízko miest, na ktorých sa rodila história Bulharska – je tu prvé hlavné mesto Pliska, po ňom druhé hlavné mesto Veliki Preslav, podľa ktorého má aj svoje meno (Konštantín Preslavský bol jeden z najvýznamnejších žiakov Cyrila a Metoda).

Kým v predchádzajúcich rokoch sa práca komisie orientovala na zmeny v súčasných slovanských jazykoch za polstoročie 1945 – 1995 a všeobecné procesy a tendencie (slavistický kongres v Krakove r. 1998), problematike internacionalizácie slovanských jazykov (zasadnutie v Bratislave r. 1997, slavistický zjazd v Lubľane r. 2003) a standardizácie (Dražďany r. 2000), vo Varne bola vybraná užšia problematika, lebo výskumu nespisovných (subštandardných) jazykových prostriedkov sa donedávna nevenovala primeraná pozornosť, subštandardné javy sa vydeľovali zväčša ako „negatívna opozícia“ voči spisovnému jazyku a komunikácii. Kým pred rokom 1990 komunikačný prístup v skúmaní slovanských jazykov predstavoval iba jeden z výskumných prúdov, v terajšej jazykovej situácii sa musí s touto problematikou vyrovnáť každá lingvistika, pretože impulzy pre rozvoj spisovných jazykov prichádzajú čoraz „masívnejšie“ a naliehavejšie práve z tzv. „periférie“. A tak vzniká mnoho komunikačných situácií, ktoré sa nedajú adekvátne analyzovať pomocou tradičných modelov a prístupov – dynamika spisovného jazyka v meniacich sa komunikačných situáciách si vyžaduje dať ju „do súladu“ s dynamikou poznávania nových jazykových javov.

Ako sa spravidla stáva pri široko postavených témach konferencií, aj vo Varne príspevky tvorili pestrú mozaiku, z ktorej sa však dajú vylúpnuť všeobecnejšie smerovania. Odlišnosti vyplývajú predovšetkým z toho, že každý jazyk má v podstate svoju stratifikáciu, podmienenú predchádzajúcim vývinom, no zároveň aj z toho, do akej miery boli kodifikátori „úspešní“ pri presadzovaní preskripcie, resp. v posledných rokoch najmä aj z otvorenosti voči uplatňovaniu komunikačných a sociolingvistických výskumných metód. Nie na poslednom mieste sú to aj subjektívne prístupy jednotlivých bádateľov, na ktoré poukázala Galina P. Nešči menko (Moskva): štandardný jazyk podľa D. Brozovića, Z. Starého a i. je spisovný, podľa J. Horeckého má štandardný jazyk „oslabenú spisovnosť“ a pod.; autorka je proti zavádzaniu tohto termínu a navrhuje zostať pri spisovnom jazyku (rus. „literaturnyj jazyk“).

Ešte väčšie rozdiely sú v chápaní subštandardných prostriedkov. V chorvátskom jazyku, v ktorom sa používa termín štandardný jazyk od vyjdenia rovnomennej monografie D. Brozovića r. 1970, Marko Samardžija (Záhreb) rozlišuje neštandardné variety (nárečia) a subštandardné variety, medzi ktoré patria variety hovorové, profesionálne (žargóny) a dokonca aj variety kriminálnych živlov. – Na množstvo otázok a nejasností, ktoré sú v bulharskej jazykovede späté so zavádzaním pojmu subštandard, poukázala Kina Vačkova (Šumen): subštandard nemôže byť synonymom alebo súčasťou termínov hovorová reč, celonárodná hovorová reč, bežná hovorová reč, mestská reč, naddialekt, interdialekt (v koncepcii M. Videnova „mezolekt“), sociolekt. Problém je tiež v tom, či je subštandard regionálny, alebo celonárodný; štruktúrny, alebo neštruktúrny; či sú jeho funkčné parametre negatívne, alebo pozitívne.

Azda najakceptovanejšie vymedzenie subštandardu – hoci iba v oblasti lexiky – predstavil Karl Gutshmidt (Berlín / Hamburg). Podľa neho subštandard tvoria mládežnícke sociolekty a žargóny športovcov a profesionálnych skupín; subštandard je produktom urbanizácie a komunikácie v mestách. – Otázkam zisťovania a zaznamenávania komunikačnej charakteristiky nových subštandardných lexikálnych jednotiek v českom Slovníku neologizmov 2 venovala pozornosť Angela Rangelova (Praha). Obnovovanie slovnej zásoby je ustavičný proces a prebieha vo všetkých komunikačných sférach. Vo verejnej komunikácii sa súčasne objavujú jednotky štandardné aj subštandardné, do širšieho jazykového povedomia

sa obidvoje dostávajú v procese uzualizácie. Výrazy pôvodne viazané na určitú vznikovú komunikačnú oblasť sa síce používajú vo verejnej aj súkromnej komunikácii mimo tejto svojej vznikovej oblasti, zostávajú im však príznaky charakteristické pre pôvodnú sféru.

V niektorých referátoch sa prezentovali aj všeobecnejšie úvahy. Tak Jan K o ř e n s k ý (Olomouc) uvažoval o kritériách štandardnosti v súvislosti so začínajúcou sa globalizáciou a z nej vyplývajúcou potrebou „ekologickej ochrany“ tzv. malých slovanských jazykov; podľa neho treba uvážiť, či pri posudzovaní samostatnosti jazyka je žiaduce zotrvať pri „štruktúrovanom zväzku kritérií“, za ktorý sa tradične pokladajú kritériá štandardnosti (spisovnosti). – Niekoľko aktuálnych výskumných tém navrhol Ján B o s á k (Bratislava): (1) Čo sa deje v jazyku ako celku, keď sa objavujú inovácie, z pozície kodifikátorov často stotožňované s „chybami“. (2) Aká je primeraná miera intervencie do jazykového vývinu. (3) Kto je reálny používateľ jazyka. (4) Ako sa rozširuje pole spisovnosti. (5) Variantnosť neznamená „úpadok“ jazyka ako celku, je prejavom dynamiky a pružnosti jazyka; subštandardy „vyrovňovania tradičných „pracovných slangov“. – Hana G l a d k o v a (Praha) porovnávaním rozličných vydaní Slovníka českého jazyka pre školy a verejnosť a Českého národného korpusu podala štruktúru a sociolingvistickú charakteristiku pohybov medzi štandardným jazykom a subštandardnými útvarmi v postupnom vývine jazyka, vo vzťahu nositeľov a používateľov jazyka k tomu, čo považujú za štandardné. Podľa nej prenikanie subštandardných prvkov do štandardného jazyka sa nemusí spájať so získaním príznaku spisovnosti. – Eva T i b e n s k á (Bratislava / Viedeň) sa vo svojom referáte zaoberala problematikou štandardu a subštandardu na rôznych úrovniach jazykového systému a ukázala, že prvky subštandardu môžeme nájsť síce na každej rovine, avšak ich rozsah a charakter sú už rôzne.

V niektorých referátoch sa analyzovali aktuálne javy v súčasnej jazykovej situácii. Tak Jadranka G v o z d a n o v i ć (Heidelberg) poukázala na to, že štandardné jazyky majú svoju kanonizovanú normu, tá je však vnútorne dynamická a má aj funkciu sociolingvistickej identifikácie. Dynamický subnormatívny proces je najsilnejší v období vzniku novej jazykovej normy, čo je aj prípad posledných desaťročí chorvátskeho jazyka. V období tohto normotvorného procesu majú v súčasnosti rozhodujúcu úlohu médiá. – Ruselina N i c o l o v a (Sofia) konštatovala, že v porovnaní s ostatnými slovanskými jazykmi bulharský jazyk prešiel po r. 1989 v prenikaní subštandardov do médií veľmi dramatickými zmenami, pretože za čias totality patrili bulharské médiá a ich jazyk medzi najsterilnejšie (azda spolu s albánskymi a ruskými).

Ako je známe, bulharskí jazykovedci venujú veľkú pozornosť skúmaniu dejín svojho jazyka, preto bola do programu zaradená aj historická tematika. Stanisław D u b i s z (Varšava) pri formovaní komunikačno-štylových štandardov v dejinách poľského jazyka rozlišuje v lexéme štandard tri sémantické zložky: normatívnosť (zhodnosť s normou), typovosť (všeobecne akceptované vlastnosti) a vzorovosť (charakter vzoru). – Viktor Ž i v o v (Moskva / Berlín / Hamburg) sa zamerl na historicky prvé obdobia formovania sa ruského štandardu v Rusku, začínajúc obdobím Petra I. a končiac rokom 1780, spätým so vznikom škôl a rozvojom vzdelanosti. – Nina B. M e č k o v s k a j a (Minsk) hovorila síce o jazykovej situácii bieloruštiny v 20. storočí, ale tá je vlastne dôsledkom aj predchádzajúcej jazykovej politiky. V súčasnosti je tu zreteľná divergencia spisovných jazykov (v 20. storočí to boli po osi „východ – západ“ ruština a poľština, po osi „sever – juh“ litovčina a ukrajinčina) oproti konvergencii nárečovo-hovorových idiomov; obdobie po r. 1989 označuje ako „druhé bieloruské

obrodienie“. – Nadka N i k o l o v a (Šumen, predtým aj lektorka na Prešovskej univerzite) na príklade bulharsko-gréckeho a bulharsko-tureckého bilingvizmu v priebehu 15. až 19. storočia ukázala, že tu ide o isté prejavy subštandardnosti.

Ako to pri takýchto konferenciách spojených so zasadáním medzinárodných slavistických komisií býva, väčšiu časť účastníkov tvorili domáci lingvisti, ktorí predstavili najnovšie alebo podľa nich najdôležitejšie výsledky svojich výskumov. Ale ako to už tiež býva, nemožno ich tu predstaviť všetky, tak aspoň najzaujímavejšie. Bulharská bohemistka Cvetanka A v r a m o v a (Sofia) zdôraznila, že slovtvornú normu nemožno skúmať izolovane od všeobecnej jazykovej normy a od štýlových a komunikačných noriem. Dichotómiu norma – systém neviaže na dichotómiu neologizmy – okazionalizmy, ale na dichotómiu slová reálne – slová potenciálne. – Zajímavé vystúpenie mal Dimităr P o p o v (Šumen, pred rokmi tiež lektor na Prešovskej univerzite), keď na počítači názorne predviedol štandardnú, subštandardnú a neštandardnú výslovnosť. Všetky príspevky čoskoro vyjdú v osobitnom zborníku.

Niektoré zo záverov diskusie: (a) Ak hovoríme o štandardnom jazyku vo vzťahu k unifikácii, kodifikácii a iným javom, potom treba hovoriť o rôznej miere unifikácie, kodifikácie a pod. na rôznych úrovniach jazykového systému; treba tiež rozlišovať, či ide o písané alebo hovorené (ústne) komunikáty. (b) Situácia s etablovaním sa termínu subštandardný jazyk je v slovanských lingvistikách rozdielna, často sa pri vyčleňovaní subštandardných javov uplatňujú subjektívne kritériá a hodnotenia (rôzne kvalifikátory) aj v tom istom jazyku. (c) Pri zaraďovaní javu do oblasti štandardu či subštandardu by malo najdôležitejšiu úlohu zohrávať kolektívne vedomie členov jazykového spoločenstva, ktoré je možné zisťovať iba sociolinguvistickým výskumom.

Na konci druhého dňa sa uskutočnilo zasadanie Medzinárodnej komisie pre slovanské spisovné jazyky pri Medzinárodnom komitáte slavistov, ktoré viedol jej predseda J. Bosák. Členovia komisie zhodnotili priebeh konferencie vo Varne ako mimoriadne úspešný a vyslovili jej organizátorom obdiv a vreľé poďakovanie. (Organizátori pripravili pre účastníkov konferencie aj jednodňovú exkurziu po najvýznamnejších historických miestach.) Budúce zasadnutie komisie bude r. 2006 vo Varšave (hlavný organizátor S. Dubisz) a jeho téma *Mnohojazykovosť v rozvoji jazykových situácií slovanských kultúr* bola vybraná už vzhľadom na pripravovaný slavistický kongres r. 2008 v Skopje.

Ján Bosák – Eva Tibenská

MENNÝ REGISTER / INDEX OF NAMES

- Abercrombie, D. 93
 Apresian, J. D. 132
 Aristoteles 38
 Avramova, C. 164
 Bajžíková, E. 50
 Balážová, L. 50
 Ballek, L. 67
 Bartley, S. H. 28
 Bartmiński, J. 112, 117
 Belentschikow, R. 120, 124
 Benko, V. 51, 69 – 71
 Benveniste, E. 81
 Berkeley, G. 38
 Bieder, H. 126
 Bilá, M. 144
 Blanár, V. 3 – 19, 47
 Blažková, J. 67
 Blunter, R. 75
 Borschev, V. 75
 Bosák, J. 44, 46, 53, 79, 111 –
 127, 135, 141, 142, 146, 163,
 164
 Bréal, M. 4, 61
 Broshnan, L. 91
 Brozović, D. 162
 Bruner, J. S. 32, 33
 Buzássyová, K. 111 – 127, 135
 Bybee, J. 25
 Calvin, W. H. 22
 Calzolari, N. 72
 Carnap, R. 61
 Cassirer, E. 61
 Castañeda, H. 10
 Cicero 117
 Cinque, G. 73
 Clifford, J. 22
 Cruttenden, J. 91 – 93
 Crystal, D. 142 – 144
 Culler, J. 22
 Čermák, F. 7, 76, 130
 Černý, J. 61 – 62
 Davy, D. 144
 Debus, F. 4, 5, 7, 12
 Derrida, J. 21, 22, 25
 Dimitrova, S. 112
 Dokulil, M. 9, 119, 133
 Dolník, J. 3, 4, 6, 7, 11, 44, 129
 – 135, 141, 142
 Dubisz, S. 163, 164
 Dudok, M. 45
 Duličenko, A. D. 54, 112, 141
 Dvonč, L. 77 – 79, 141, 150, 161
 Dvončová, J. 93, 94, 96, 98, 99,
 101, 103, 105, 106
 Ďurčo, P. 151 – 161
 Ecco, U. 61
 Eichler, E. 8
 Eysenck, M. W. 36, 37, 39
 Falińska, B. 117
 Faska, H. 112
 Filipec, J. 130
 Findra, J. 65 – 69, 136 – 140
 Firbas, J. 93, 94
 Firth, C. 142
 Florian, R. 73
 Forróová, M. 61
 Fowler, F. G. 144
 Fowler, H. J. 144
 Fowler, R. 142
 Freud, S. 61
 Furdík, J. 43, 45, 49, 53, 129,
 130, 133
 Furdík, K. 51
 Gahér, F. 4
 Gajda, S. 54, 111, 112, 119
 Gak, V. G. 130
 Galton, F. 38
 Geiger, Th. 12
 Geuenich, D. 9
 Gianitsová, L. 53, 77
 Gibson, J. J. 32, 33
 Gimson, A. C. 91 – 93
 Gladkova, H. 54, 163
 Gladrow, W. 50
 Glovňa, J. 50
 Goldstein, L. 91
 Gregory, R. L. 32, 33
 Greule, A. 9
 Gutschmidt, K. 53 – 57, 112,
 118, 125, 162
 Gvozdanović, J. 163
 Hagamen, W. D. 75
 Hajič, J. 76
 Hajičová, E. 74, 76
 Hála, B. 94, 98, 99, 103
 Hansack, E. 4, 5
 Harshman, R. 91
 Harweg, R. 10
 Hašanová, J. 51
 Hausenblas, K. 134
 Hečko, F. 67
 Helbig, G. 3
 Hilgemann, K. 5
 Hjemslev, L. 61
 Hladká, Z. 46
 Holeš, J. 61 – 62, 81
 Hopper, P. 21 – 26
 Horák, A. 77
 Horecký, J. 44, 121, 129, 135,
 141, 142, 145, 146, 162
 Horn, L. 75
 Chlebda, W. 112, 117
 Chloupek, J. 79 – 80
 Chomsky, A. N. 21, 25
 Christoph, E.-M. 5
 Imrichová, M. 4, 47, 48, 129
 Isačenko, A. V. 88, 94, 100, 119
 Ivanecký, J. 51, 90, 91
 Ivanová, M. 77
 Ivanová-Šalingová, M. 139
 Jacko, J. 47
 Jakobson, R. 61
 Jarošová, A. 50, 71
 Jašík, R. 67
 Jedlička, A. 125
 Jelinek, F. 75
 Jenča, G. 93, 94, 96, 98, 99, 101,
 103
 Jermolenko, S. 54, 112
 Jespersen, J. O. 4
 Jones, D. 90, 92, 93, 98, 99, 104
 Joshi, A. K. 73
 Jozić, Ž. 48
 Kačala, J. 43, 48, 49, 135
 Kadlec, J. 62
 Kadlečík, I. 141
 Kany, W. 15
 Karolák, S. 112, 116
 Keane, M. T. 36, 37, 39
 Keipert, H. 55
 Kellner, A. 79
 Kesselová, J. 48
 Kleszczowa, K. 125
 Kohlheim, V. 12
 Kolářová, V. 76
 Kořenský, J. 44, 45, 55, 112,
 141, 163
 Kostolanský, E. 51
 Kotelova, N. Z. 120
 Kováč, D. 29
 Král, Á. 89 – 103, 106
 Krémová, M. 46
 Krifka, M. 75
 Kripke, S. 5
 Krupa, V. 21 – 26, 82 – 86
 Labov, W. 23
 Labuda, A. 120
 Lachman, R. 27
 Ladefoged, P. 91, 92, 100, 102
 Laskowski, R. 112
 Laur, W. 5
 Laver, J. 89, 98, 99, 102, 103

- Leech, G. 142 – 144
 Levinson, S. 75
 Lewandowski, Th. 3
 Leys, O. 5, 11, 12
 Likomanova, I. 124
 Liška, J. 105
 Lock, J. 38
 Lončarić, M. 48, 112
 Lötscher, S. 5
 Lubaš, W. 15, 112, 115
 Lukašanec, A. 112, 122
 MacCarthy, M. 25
 Maegaard, B. 74
 Machek, V. 79
 Majtán, M. 47, 63 – 65
 Maldżiewa, W. 116
 Malmberg, B. 91
 Marcus, G. E. 22
 Marslen-Wilson, W. 35
 Martinová, O. 119, 120, 122, 124
 Masár, I. 132
 Matejčík, J. 9, 15
 Mathesius, V. 142
 McCauley, L. 21
 Mečkovskaja, N. B. 55, 141, 163
 Miko, F. 45, 86, 134, 139
 Mill, J. S. 4
 Mináč, V. 67
 Minova-Đurkova, L. 112
 Mislovičová, S. 141
 Mistrík, J. 139
 Mlacek, J. 44
 Mohanan K. P. 102
 Mohanan T. 102
 Mokijenko, V. M. 56, 112, 116, 117
 Morris, Ch. 61
 Mračnicková, R. 57
 Nábělková, M. 50, 90, 91, 140
 Nagao, M. 72
 Nagórko, A. 124
 Neisser, U. 27, 28, 32, 34, 35
 Neščimenko, G. P. 56, 113 – 115, 124, 125, 141, 162
 Nicolova, R. 163
 Nikolova, N. 164
 Nižníková, J. 49
 Norman, D. A. 32
 Oakland, A. 142 – 144
 Ohnheiser, I. 112, 115, 116, 118, 119, 123, 125, 130
 Ološtiak, M. 53, 77
 Ondřejov, L. 67
 Ondrejovič, S. 43, 116
 Ondrus, P. 129
 Ondruš, Š. 82 – 85, 90
 Orwińska-Ruziczka, E. 48
 Paivio, A. 35, 39, 40
 Pálež, E. 51
 Partee, B. 75
 Patráš, V. 57 – 61, 69, 140
 Pauliny, E. 45, 89, 139
 Pavlík, R. 87 – 109
 Peirce, Ch. S. 61, 82, 84, 85
 Pisárčiková, M. 135
 Pleskalová, J. 4
 Popov, D. 164
 Popowska-Taborska, H. 120
 Postmann, L. 33
 Považaj, M. 47
 Prigodzič, M. 112
 Radovanović, M. 112
 Raecke, J. 124
 Rangelova, A. 162
 Rice, L. 91
 Ripka, I. 47, 80, 129
 Roach P. 92
 Rollerová, A. 47
 Romportl, M. 88
 Roth, I. 28
 Ruisel, I. 27 – 42
 Ruiselová, Z. 28, 31
 Rumelhart, D. E. 32
 Russell, B. 61
 Ruščák, F. 139
 Rzeteska-Feleszko, E. 112, 117
 Sabol, J. 82, 84, 85, 88 – 90, 94, 95, 97, 100, 102, 106
 Samardžija, M. 56, 162
 Saussure, F. de 37, 61, 81
 Sawicka, I. 112, 115
 Searle, J. R. 5, 10, 25
 Sebeok, T. 61
 Sekvent, K. 81 – 86
 Selimski, L. 121
 Serebrennikov, B. A. 6
 Sgall, P. 74
 Shieber, S. 76
 Sjameška, L. 112
 Skalička, V. 125
 Skaličková, A. 92, 104
 Skladaná, J. 152
 Slančíková-Timrava, B. 67
 Slančová, D. 44, 139
 Sokolová, J. 145 – 150
 Sokolová, M. 47, 123
 Stanislav, J. 106, 119
 Starý, Z. 162
 Striženeč, M. 35
 Superanskaja, A. V. 7
 Svartvik, J. 144
 Swan, M. 144
 Šikula, V. 67
 Šimková, M. 43 – 53, 51, 141
 Širjajev, E. 112
 Šlosar, D. 4
 Šrámek, R. 8, 9, 13
 Šticha, F. 46
 Štúr, L. 49
 Švantner, F. 67
 Tarski, A. 61
 Tibenská, E. 56, 163, 164
 Trávníček, F. 79
 Trepczyk, J. 120
 Tyler, L. K. 35
 Týr, M. 48
 Uluchanov, I. S. 120
 Urbanová, L. 142 – 144
 Vačkova, K. 57, 161, 162
 Vachek, J. 79, 93, 94, 143
 Videnov, M. 162
 Vidovič-Muha, A. 112
 Walther, H. 5
 Waszakowa, K. 120, 121
 Weber, T. 21 – 23
 Weinberger, H. 123
 Weingart, M. 119
 Weiskrantz, L. 31
 Wenzel, W. 16
 Werner, O. 10
 White, H. 22
 Wimmer, R. 10
 Wittgenstein, L. 4, 61
 Wotjak, G. 5
 Zamborová, M. 50
 Zeevata, H. 75
 Zemskaja, E. A. 123, 125
 Zimmermann, J. 94
 Žigo, P. 44, 46, 65
 Živov, V. 163

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS, 55, 2004

OBSAH

Vincent B l a n á r: Pragmaticolinguistické metódy a problematika v onomastike	3
Viktor K r u p a: Paul Hopper a jeho emergentná gramatika.....	21
Radoslav P a v l í k: Slovenské hlásky a medzinárodná fonetická abeceda.....	87
Karel S e k v e n t: Arbitrárnosť, metafora, metonymia	81

Rozhľady

Klára B u z á s s y o v á – Ján B o s á k: Druhá etapa medzinárodného výskumného programu <i>Komparácia systémov a fungovania súčasných slovanských jazykov</i>	111
Imrich R u i s e l: Reprezentácia reality v kontexte kognitívnej psychológie	27

Recenzie

Černý, J. – Holeš, J.: Sémiotika. J. K a d l e c.....	61
Dolník, J.: Lexikológia. K. B u z á s s y o v á	129
Möglichkeiten und Grenzen der Standardisierung slavischer Schriftsprachen in der Gegenwart. R. M r a č n í k o v á	53
Nová monografia venovaná štýlu a štylistike [Findra, J.: Štylistika slovenčiny]. V. P a t r á š	136
O tradícii a perspektívach akademickej gramatiky slovenčiny. [Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku.] M. O l o š t i a k – L. G i a n i t s o v á	43
Patráš, V.: Interdisciplinárne kooperácie. M. F o r ó o v á	57

Referáty

Jazyk v komunikácii. J. H o r e c k ý.....	141
Urbanová, L. – Oakland, A.: Úvod do anglickej štylistiky. M. B i l á.....	142

Kronika

Jubilujúci Peter Ďurčo. J. S k l a d a n á.....	151
Jubilujúci Vladimír Benko alebo o blahodarnom vplyve niektorých inžinierov na jazykovedu. A. J a - r o š o v á	69
Ladislav Dvonč v jazykovede, v bibliografii, v nás. 24. 9. 1926 – 31. 8. 2003. J. B o s á k	77
Mathesiovské semináre. Euro Summer School – Vilém Mathesius Lecture Series 19. A. H o r á k – M. O l o š t i a k – M. I v a n o v á – L. G i a n i t s o v á	72
Odišiel profesor Jan Chloupek. I. R i p k a	79
Súpis prác Jany Sokolovej za roky 1982 – 2003. L. D v o n č – J. S o k o l o v á.....	146
Súpis prác Petra Ďurča za roky 1979 – 2003. L. D v o n č – P. Ď u r č o	152
Štandard a subštandard – diachronické a synchronické aspekty. J. B o s á k – E. T i b e n s k á.....	161
Tretie vedecké jubileum prof. Jána Findru. Na jeho sedemdesiatku. V. P a t r á š	65
Životné jubileum Jany Sokolovej. J. B o s á k – J. H o r e c k ý.....	145
Životné jubileum Milana Majtána. P. Ž i g o	63

CONTENTS

Vincent B l a n á r: Pragmatic-Linguistic Methods and Problems in Onomastics.....	3
Viktor K r u p a: Paul Hopper and his Emergent Grammar.....	21
Radoslav P a v l í k: Slovak Speech Sounds and the International Phonetic Alphabet.....	87
Karel S e k v e n t: Arbitrariness, Metaphor, Metonymy.....	81

Review Articles

Klára B u z á s s y o v á – Ján B o s á k: Second Stage of International Research Programme: <i>Comparison of the Systems and Functions of Contemporary Slavonic Languages</i>	111
Imrich R u i s e l: Representation of Reality within the Context of Cognitive Psychology	27

Book Reviews

Černý, J. – Holeš, J.: Semiotics. By J. K a d l e c.....	61
Dolník, J.: Lexicology. By K. B u z á s s y o v á.....	129
New Monograph Devoted to Style and Stylistics [Findra, J.: Stylistics of the Slovak Language]. By V. P a t r á š	136
On Traditions and Perspectives of the Slovak Academic Grammar. [Traditions and Perspectives of Grammatical Research in Slovakia.] By M. O l o š t i a k – L. G i a n i t s o v á.....	43

Patráš, V.: Interdisciplinary Co-operations. By M. Foróová	57
Possibilities and Borders of Standardization in Contemporary Slavonic Literary Languages. By R. Mračníková	53
Book Notices	
Language in Communication. By J. Horecký	141
Urbanová, L. – Oakland, A.: Introduction to the English Stylistics. By M. Bílá	142
Chronicle	
Bibliography of the Writings of Jana Sokolová for the Period 1982 – 2003. By L. Dvonč – J. Sokolová	146
Bibliography of the Writings of Peter Ďurčo for the Period 1979 – 2003. By L. Dvonč – P. Ďurčo	152
Euro Summer School – Vilém Mathesius Lecture Series 19. By A. Horák – M. Olštica – M. Ivanová – L. Gianitsová	72
Jana Sokolová Jubilee. By J. Bosák – J. Horecký	145
Ladislav Dvonč in Linguistics, in Bibliography, in Us. 24. 9. 1926 – 31. 8. 2003. By J. Bosák	77
Milan Majtán Jubilee. By P. Žigo	63
Peter Ďurčo Jubilee. By J. Skladana	151
Professor Jan Chloupek Left Us. By I. Ripka	79
Standard and Substandard – Diachronic and Synchronic Aspects. By J. Bosák – E. Tíbenská	161
The Third Scholarly Jubilee of Professor Ján Findra. On His Seventies. By V. Patráš	65
Vladimír Benko Jubilee or on Wholesome Influence of Some Engineers on Linguistics. By A. Jarošová	69
СОДЕРЖАНИЕ	
Винцент Бланар: Прагматическо-лингвистические методы и проблематика ономастики	3
Виктор Крупа: Паул Хоппер и его эмергентная грамматика	21
Радослав Павлик: Словацкие звуки и Международный фонетический алфавит	87
Карел Секевент: Произвольность, метафора, метонимия	81
Обзор	
Клара Бузашиова – Ян Босак: Второй этап международной исследовательской программы <i>Сравнение систем и функционирования современных славянских языков</i> ..	111
Имрих Руйсел: Репрезентация реальности в контексте когнитивной психологии	27
Рецензии	
Möglichkeiten und Grenzen der Standardisierung slavischer Schriftsprachen in der Gegenwart. P. Мрачничова	53
Долник, Ю.: Лексикология. К. Бузашиова	129
Новая монография посвященная стилю и стилистике [Финдра, Я.: <i>Стилистика словацкого языка</i>]. В. Патраш	136
О традициях и перспективах академической грамматики словацкого языка [Традиции и перспективы грамматического исследования в Словакии]. М. Олоштьяк – Л. Гяницова	43
Патраш, В.: Междисциплинарные кооперации. М. Форророва	57
Черны, Й. – Холеш, Я.: Семиотика. Я. Кадец	61
Сообщения	
Язык в коммуникации. Я. Горецки	141
Урбанова, Л. – Оукленд, А.: Введение в стилистику английского языка. М. Била	142
Хроника	
Европейская летняя школа: 19-ые семинарские занятия Вилема Матезиуса. А. Горак – М. Олоштьяк – М. Ивановова – Л. Гяницова	72
Ладислав Двонч в языкознании, в библиографии, в нас. 24. 9. 1926 – 31. 8. 2003. Я. Босак	77
Список работ Петра Дюрча, опубликованных в 1979 – 2003 гг. Л. Двонч – П. Дюрчо	152
Список работ Яны Соколовой, опубликованных в 1982 – 2003 гг. Л. Двонч – Я. Соколова	146
Стандартность и субстандартность – диахронические и синхронические аспекты. Я. Босак – Э. Тибенска	161
Третий юбилей учёного – профессора Яна Финдры. К его семидесятилетию. В. Патраш	65
Умер профессор Ян Хлоупек. И. Рипка	79
Юбилей Милана Майтана. П. Жиго	63
Юбилей Петра Дюрча. Я. Складана	151
Юбилей Яны Соколовой. Я. Босак – Я. Горецки	145
Юбилей Владимир Бенко, или о благотворном влиянии некоторых инженеров на языкознание. А. Ярошова	6

INFORMÁCIE AUTOROM

Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Word pod operačným systémom Windows alebo textový editor Text602 (T602) pod operačným systémom MS DOS. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

1. V celom texte používať jednotné riadkovanie 2; prípadný petít vyznačiť len na vytlačennom príspevku.

2. V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. R. Auty; N. I. Feľdman; s. 312, t. j.).

3. Dôsledne odlišovať číslicu 0 od veľkého O a číslicu 1 od písmena I.

4. Slová na konci riadka nerozdeľovať a tvrdý koniec riadka použiť iba na konci odsekov. Odseky začínať so záťažkou.

5. Pri rozlišovaní typov písma pridržať sa naďalej úzu časopisu, používať kurzívu, riedenie, horný/dolný index. Nič nepodčiarkovať, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.

6. V textovom editore T602 pomlčky vyznačovať dvoma spojovníkmi s medzerou na začiatku aj na konci (aj pri označovaní stranového a číselného rozsahu, napr. s. 3 -- 12; v r. 1988 -- 1989), v textovom editore Word rozlišovať dlhú čiarku (pomlčku), napr. G. Altmann – V. Krupa, a krátku čiarku (spojovník), napr. T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.

7. Znak, ktorý neobsahuje textový editor T602 (poľské písmená, praslovanské a i.), písať kombináciou dvoch znakov tak, aby jednoznačne určili príslušné písmeno, napr. #Z = Ź, #z = ź, &Z = Ż, &z = ż, #N = Ń, #n = ń, #L = Ł, #l = ł, #E = Ę, #e = ę, #A = Ą, #a = ą. Zoznam používaných znakov uviesť na začiatku príspevku.

8. Poznámky pod čiaru v texte označiť horným indexom (napr. vzniká tým synergický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napr. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).

9. Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).

10. Do redakcie poslať jeden vytlačený exemplár príspevku spolu s disketou. Príspevok možno poslať aj elektronickou poštou ako prílohu na adresu magdap@juls.savba.sk (ak je príspevok spracovaný v textovom editore Word, s príponou .rtf, nie .doc).

11. Bibliografické údaje a citácie treba uvádzať podľa doterajšieho úzu časopisu:

a) knižná publikácia:

HORECKÝ, J. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava, Veda 1989. 440 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava, Veda 2000. 998 s.

b) štúdiá v zborníku:

FURDÍK, J.: Slovo a jeho významová štruktúra. In: Ondrus P. – Horecký, J. – Furdík, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980, s. 7 – 49.

c) článok v časopise:

DOLNÍK, J.: Motivácia ako princíp prirodzenosti v morfológii. Jazykovedný časopis, 44, 1993, s. 3 – 13.

12. Uzávierka 1. čísla je 31. januára, uzávierka 2. čísla 31. mája v príslušnom roku. Príspevky sa prijímajú aj priebežne.

Súčasťou každej štúdie Jazykovedného časopisu je záväzne abstrakt v anglickom jazyku (vrátane preloženého titulu). Abstrakt by mal mať max. 100 slov a obsahovať tzv. kľúčové slová na identifikáciu príspevku v rámci vedecko-výskumnej oblasti.

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV ĽUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

2

ROČNÍK 55, 2004

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV ĽUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

2

ROČNÍK 55, 2004

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o.

THE LINGUISTIC JOURNAL
of the Eudovít Štúr Linguistics Institute, Slovak Academy of Sciences
Volume 55, 2004
Published semiannually in 80 pp.
by Slovak Academic Press, spol. s r. o.
Editorial Board Address:
813 64 Bratislava, Panská 26, Slovakia
Distributed by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München,
Germany

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
Института языкознания им. Людовита Штура Словацкой академии наук
Том 55, 2004
Издается два раза в год на 80 стр.
Slovak Academic Press, spol. s r. o.
Адрес редакции: 813 64 Bratislava, Panská 26, Словакия
Подписки принимает: SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4,
P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

REDAKČNÁ RADA

J. Bosák (hlavný redaktor), K. Buzássyová, J. Dolník, J. Horecký, A. Jarošová, Ľ. Králik,
V. Krupa, S. Ondrejovič, V. Patráš, M. Petrufová (výkonná redaktorka), I. Ripka,
J. Sabol, E. Sekaninová, P. Žigo.

MIČ 49 263

ISSN 0021-5597

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

Ročník 55, 2004, 2

Vychádza dvakrát do roka

Vydáva Slovak Academic Press, spol. s r. o.

Hlavný redaktor doc. PhDr. Ján Bosák, CSc.

Výkonná redaktorka PhDr. Magdaléna Petrufová

Redakčná rada:

doc. PhDr. Ján Bosák, CSc., PhDr. Klára Buzássyová, CSc., prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.,
prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc., Mgr. Alexandra Jarošová, CSc., PhDr. Eubomír Králik, CSc.,
PhDr. Viktor Krupa, DrSc., doc. PhDr. Slavomír Ondrejovič, CSc., doc. PaedDr.
Vladimír Patráš, CSc., PhDr. Magdaléna Petrufová, prof. PhDr. Ivor Ripka, DrSc.,
prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc., doc. PhDr. Ella Sekaninová, DrSc., prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc.

Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26

Technický redaktor: Mgr. Vladimír Radik

Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P.O.Box 57,
Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava
E-mail: sap@sappress.sk
www.sappress.sk

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4,
P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

Registračné číslo 7044

Distributed by Slovak Academic Press Ltd., P.O.Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava
Distribution rights are held by KUBON und SAGNER, P.O.Box 34 01 08, D-8000 München,
Germany

Ročné predplatné Sk 80,-, jednotlivé číslo Sk 40,-

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2004

OBSAH

Karel S e k v e n t: Arbitrárnosť, metafora, metonymia	81
Radoslav P a v l í k: Slovenské hlásky a medzinárodná fonetická abeceda.....	87

R o z h ě a d y

Klára B u z á s s y o v á – Ján B o s á k: Druhá etapa medzinárodného výskumného programu <i>Komparácia systémov a fungovania súčasných slovanských jazykov</i>	111
---	-----

R e c e n z i e

Dolník, J.: Lexikológia. K. B u z á s s y o v á.....	129
Nová monografia venovaná štýlu a štylistike [Findra, J.: Štylistika slovenčiny]. V. P a t r á š	136

R e f e r á t y

Jazyk v komunikácii. J. H o r e c k ý.....	141
Urbanová, L. – Oakland, A.: Úvod do anglickej stylistiky. M. B i l á.....	142

K r o n i k a

Životné jubileum Jany Sokolovej. J. B o s á k – J. H o r e c k ý.....	145
Súpis prác Jany Sokolovej za roky 1982 – 2003. L. D v o n ě – J. S o k o l o v á	146
Jubilujúci Peter Ďurčo. J. S k l a d a n á.....	151
Súpis prác Petra Ďurča za roky 1979 – 2003. L. D v o n ě – P. Ď u r ě o	152
Štandard a subštandard – diachronické a synchronické aspekty. J. B o s á k – E. T i b e n - s k á.....	161

C O N T E N T S

Karel S e k v e n t: Arbitrariness, Metaphor, Metonymy.....	81
Radoslav P a v l í k: Slovak Speech Sounds and the International Phonetic Alphabet	87

R e v i e w A r t i c l e s

Klára B u z á s s y o v á – Ján B o s á k: Second Stage of International Research Programme: <i>Comparison of the Systems and Functions of Contemporary Slavonic Languages</i>	111
--	-----

B o o k R e v i e w s

Dolník, J.: Lexicology. By K. B u z á s s y o v á.....	129
New Monograph Devoted to Style and Stylistics [Findra, J.: Stylistics of the Slovak Language]. By V. P a t r á š.....	136

Book Notices

Language in Communication. By J. Horecký.....	141
Urbanová, L. – Oakland, A.: Introduction to the English Stylistics. By M. Bílá.....	142

Chronicle

Jana Sokolová Jubilee. By J. Bosák–J. Horecký.....	145
Bibliography of the Writings of Jana Sokolová for the Period 1982 – 2003. By L. Dvonč – J. Sokolová.....	146
Peter Ďurčo Jubilee. By J. Skladaná.....	151
Bibliography of the Writings of Peter Ďurčo for the Period 1979 – 2003. By L. Dvonč – P. Ďurčo.....	152
Standard and Substandard – Diachronic and Synchronic Aspects. By J. Bosák–E. Tibeniská.....	161

СОДЕРЖАНИЕ

Карел Секвент: Произвольность, метафора, метонимия.....	81
Радослав Павлик: Словацкие звуки и Международный фонетический алфавит.....	87

Обзор

Клара Бузашиова – Ян Босак: Второй этап международной исследовательской программы <i>Сравнивание систем и функционирования современных славянских языков</i>	111
--	-----

Рецензии

Долник, Ю.: Лексикология. К. Бузашиова.....	129
Новая монография посвященная стилю и стилистике [Финдра, Я.: Стилистика словацкого языка]. В. Патраш.....	136

Сообщения

Урбанова, Л. – Оуклэнд, А.: Введение в стилистику английского языка. М. Біла.....	142
Язык в коммуникации. Я. Горецки.....	141

Хроника

Юбилей Яны Соколовой. Я. Босак – Я. Горецки.....	145
Список работ Яны Соколовой, опубликованных в 1982 – 2003 гг. Л. Двонч – Я. Соколова.....	146
Юбилей Петра Дюрча. Я. Складана.....	151
Список работ Петра Дюрча, опубликованных в 1979 – 2003 гг. Л. Двонч – П. Дюрчо.....	152

Стандартность и субстандартность – диахронические и синхронические аспекты. Я. Босак – Э. Тибенска.....	161
---	-----